

T.C.
UFUK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
PSİKOLOJİ ANABİLİM DALI
PSİKOLOJİ PROGRAMI

**OKUL ÖNCESİ ÇOCUKLARDA KAYGININ EBEVEYN-ÇOCUK
İLİŞKİSİNE YÖNELİK DEĞİŞKENLER AÇISINDAN
DEĞERLENDİRİLMESİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Fatma Beyza YEŞİLDAŞ

Danışman
Dr. Öğretim Üyesi Meltem ANAFARTA ŞENDAĞ

ANKARA, 2018

T.C.
UFUK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
PSİKOLOJİ ANA BİLİM DALI
PSİKOLOJİ PROGRAMI

**OKUL ÖNCESİ ÇOCUKLARDA KAYGININ EBEVEYN-ÇOCUK
İLİŞKİSİNE YÖNELİK DEĞİŞKENLER AÇISINDAN
DEĞERLENDİRİLMESİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Fatma Beyza YEŞİLDAŞ

Danışman
Dr. Öğr. Üyesi Meltem ANAFARTA ŞENDAĞ

ANKARA, 2018

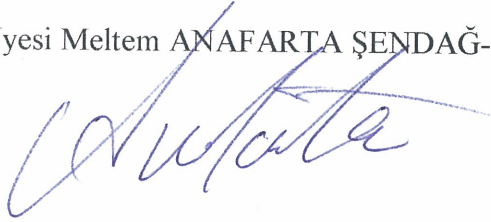
KABUL VE ONAY

Fatma Beyza YEŞİLDAŞ tarafından hazırlanan "Okul Öncesi Çocuklarda Kaygının Ebeveyn-Çocuk İlişisine Yönelik Değişkenler Açısından Değerlendirilmesi" başlıklı bu çalışma, 13.09.2018 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Prof. Dr. H. Gülsen ERDEN -Başkan

Dr. Öğr. Üyesi Meltem ANAFARTA ŞENDAĞ- Danışman

Doç. Dr. Eda KARACAN- Üye

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Prof. Dr. Mehmet TOMANBAY

Enstitü Müdürü

BİLDİRİM

Hazırladığım tezin / raporun tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin / raporumun kağıt ve elektronik kopyalarının Ufuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım:

- Tezimin / Raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.
- Tezim / Raporum sadece Ufuk Üniversitesi yerleşkelerinden erişime açılabilir.
- Tezimin / Raporumun 2 yıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin / raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.

Fatma Beyza YEŞİLDAŞ

TEŞEKKÜR

Öncelikle tezimin her aşamasında benden desteğini esirgemeyen, her soruma sabırla cevap veren, bana deneyimleri ve donanımıyla kılavuzluk eden, akademik anlamda bilgimi zenginleştiren ve revize etmeme vesile olan değerli hocam Dr. Öğr. Üyesi Meltem ANAFARTA ŞENDAĞ'a teşekkürlerimi sunuyorum.

Bilimselliğe verdiği önem ve bu konuda personelinin gelişmesi için her türlü imkânı sağlayan Sayın Rektörümüz Prof. Dr. Muzaffer ŞEKER'e çok teşekkür ediyorum. Bu tez sizin sayenizde var bugün.

Necmettin Erbakan Üniversitesi Aile ve Gençlik Uygulama ve Araştırma Merkezi Müdürü Sayın Dr. Öğr. Üyesi S. Barbaros YALÇIN bu süreçteki desteğiniz ve yol göstericiliğiniz benim için çok kıymetliydi.

Değerli hocam Prof. Dr. Gülsen ERDEN, bana sizin gerek mesleğim gerek hayat konusundaki katkılarınız hiçbir kelimeyle anlatılmaz. Bir tohumun yeşerip serpilip büyümesi için ne kadar emek, çaba gerekiyorsa bendeki emeğiniz de o kadar büyüktür. Sayenizde bu meslekte gelişip köklerimi güçlendiriyorum. İyi ki varsınız, iyi ki sizi tanımışım sevgili hocam...

Yüksek lisans süreci boyunca kendisinden çok şey öğrendiğim, tez sürecinde de benden desteğini esirgemeyen sevgili hocam Dr. Öğr. Üyesi Funda KUTLU'ya da çok teşekkür ediyorum.

Yüksek lisans eğitimimde ve tez jürimde katkıları olan sevgili hocam Doç. Dr. Eda KARACAN'a da teşekkürlerimi sunarım.

Mesleğe başladığım ilk günden bu yana bana her türlü desteği veren tez sürecinde de hep arkamda olan manevi ablam Uzm. Psikolog Arzu ÇİÇEKÇİ'ye teşekkür ederim, iyi ki yollarımız kesişmiş.

Bu günlere gelmem için hiçbir desteği esirgemeyen, gölge gibi peşimde olan, ne zaman takılısam beni her zaman sevgiyle destekleyen, her zaman ellerini üzerimde hissettiğim sevgili annem Ülkü YAVUZER ve babam Mehmet Salih YAVUZER'e beni yetiştirirken gösterdikleri sabır, özveri ve büyük fedakârlıkları için çok teşekkür ediyorum. İyi ki sizin gibi ebeveynlerle büyüyorum. Hayatımın 16 ayı hariç sürekli

yanımda olan sevgili kardeşim Emin YAVUZER'e de hayatımı renklendirdiği için teşekkür ederim.

Bu süreçte gece yarıları beni tren garlarında bekleyen sabırla stresli anlarımda beni sakinleştiren maddi manevi her kaynağıyla beni destekleyen canım eşim Ulvi Gökhan YEŞİLDAŞ'a çok teşekkür ediyorum, iyi ki varsın.

ÖZET

YEŞİLDAŞ, Fatma Beyza. Okul Öncesi Çocuklarda Kaygının Ebeveyn - Çocuk İlişkisine Yönelik Değişkenler Açısından Değerlendirilmesi, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2018.

Bu araştırmada, okul öncesi çocukların duygu düzenleme becerileri ve kaygı düzeylerinin yordanmasına yönelik aracı bir model test edilmiştir. Özellikle yaşamın ilk yıllarında temel bakım verenin, çocuk için kritik bir duygusal kaynak olduğunu öne süren kuramlar ve ampirik bulgular kapsamında annenin duygu düzenleme potansiyeliyle ilişkili faktörlere önem verilmiştir. Buna göre, annenin bağlanmada kaygı ve kaçınma düzeyinin, çocuğundan ayrılma kaygısı ve çocuğunun duygularını ele alma tarzı aracılığıyla çocuğun kaygı düzeyini ve duygu düzenleme becerilerini yordayacağı tahmin edilmiştir. Bu kapsamda Konya ilinde yaşayan ve 4-6 yaş arası okul öncesi eğitime devam eden çocuğu olan, 266 anneyle çalışma gerçekleştirilmiştir. Annelere; Kişisel Bilgi Formu ile birlikte, Yakın İlişkilerde Yaşantılar Envanteri-II, Annenin Ayrılık Kaygısı Skalası, Çocuğun Olumsuz Duygularıyla Baş Etme Ölçeği, Çocukların Duygularını Değerlendirme Ölçeği ve Okul Öncesi Çocukları Kaygı Düzeyi Ölçeği verilmiştir. Yapılan aracı regresyon analizi öncelikle annenin, bağlanma kaygı ve kaçınma düzeyindeki artışın çocuktan ayrılma kaygısındaki artış ile ilişkili olduğunu göstermiştir. Benzer şekilde; bağlanma kaygı ve kaçınma düzeyi yükseldikçe annenin, çocuğun olumsuz duygularını daha fazla önemsizleştirerek ya da görmezden gelme yoluyla cezalandırarak başa çıktığı bulunmuştur. Son olarak da annenin bağlanma kaygı ve kaçınma düzeyinin çocuğun duygu düzenleme becerileri ve kaygı düzeyi ile olan ilişkisinde, çocuktan ayrılma kaygısı ve çocuğun olumsuz duygularıyla başa çıkma tarzının kısmi aracı olduğu tespit edilmiştir. Bu araştırma okul öncesi dönemde çocuğun duygu sosyalizasyonunda özelde annenin, genelde ise bağlanma figürlerinin kritik rolüne işaret etmekte ve sosyalizasyon sürecine dair ipuçları sunmaktadır. Bu sonuçların önleyici, öğretici ve tedavi edici olarak farklı düzeylerde müdahale programları geliştirilmesinde yol gösterici olacağı düşünülmektedir. İleriye dönük araştırmalarda çocuğun kaygı ve duygu düzenleme becerilerinin alternatif kaynaklardan alınan bilgilerle tekrar edilmesi ve diğer bağlanma figürlerinin de bu süreçteki rollerinin değerlendirilmesi önerilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Bağlanma, Anne-Çocuk, Duygu Düzenleme, Okul Öncesi, Kaygı

ABSTRACT

YEŞİLDAŞ, Fatma Beyza. Investigation of Preschool Childrens' Anxiety in Relation with the Dynamics of the Mother-Child Bond, Masters' Thesis, Ankara, 2018

In this study, a mediator model for predicting emotional regulation skills and anxiety levels of preschool children was tested. Especially in the early years of life, theories that suggest that primary caregivers are a critical emotional resource for the child and the empirical findings emphasize the factors related to the mother's emotional regulation potential. Accordingly, it was estimated that maternal anxiety and avoidance levels in connection were predictive of child's anxiety level and emotional regulation skills through the anxiety of separation from the child and the child's emotions. In this context, 266 mothers who live in Konya and have pre-school education between the ages of 4 and 6 have been studied. Mothers; Experiences in Close Relationships-Revised, Maternal Separation Anxiety Scale, Coping with Negative Emotion Scale, Emotion Regulation Checklist, and Spence Children's Anxiety Scale Parent Version were given together with the Personal Information Form. The regression analysis showed that maternal anxiety was associated with an increase in attachment anxiety and an increase in the level of avoidance from the child. Similarly; As attachment anxiety and avoidance levels have increased, the mother has come to grips with punishing the child's negative feelings by making them more insignificant or ignorant. Finally, it has been found that mother's attachment anxiety and avoidance levels are related to child's emotional regulation skills and anxiety level, and child's anxiety and child's partial emotional response to negative emotions. This research points out the critical role of the mother, especially the attachment figures, especially in the child's emotional socialization in the pre-school period and provides clues about the socialization process. These results are thought to guide the development of intervention programs at different levels as preventive, instructive and curative. Future research suggests that the child's anxiety and emotion regulation skills are repeated with information from alternative sources and that other attachment figures are assessed in this process.

Key Words: Attachment, Mother-Child, Emotion Regulation, Preschool, Anxiety

İÇİNDEKİLER

TEŞEKKÜR	i
ÖZET.....	iii
ABSTRACT	iv
İÇİNDEKİLER	v
TABLoların LİSTESİ	ix
ŞEKİLLERİN LİSTESİ	x
1. BÖLÜM.....	1
GİRİŞ	1
1.1. KAYGI.....	1
1.1.1. Okul Öncesi Çocukluk Döneminde Kaygı ve Kaygı Bozuklukları	1
1.1.2. Okul Öncesi Çocuklukta Kaygı ile İlişkili Sosyo-Demografik Faktörler.....	3
1.1.2.1. Cinsiyet.....	3
1.1.2.2. Sosyo Ekonomik Düzey	3
1.1.2.3. Kardeş Sayı ve Sırası	4
1.2. DUYGU DÜZENLEME.....	5
1.2.1. Duygu Düzenleme Gelişimi.....	7
1.2.2. Duygu Düzenleme ve Kaygı.....	8
1.3. BAĞLANMA	9
1.3.1. Bağlanma Kuramı Gelişimi	9
1.3.2. Bağlanma Kuramı Temel Kapsamı ve Tanımı	10
1.3.3. Çocukluk Döneminde Bağlanma Davranışları	11
1.3.2.1. Çocukluk Dönemi Bağlanma Stilleri.....	12
1.3.2.2. İçsel Çalışan Modeller	14
1.3.3. Yetişkinlik Döneminde Bağlanma.....	15
1.4. BAĞLANMANIN DUYGU DÜZENLEME/KAYGI İLE İLİŞKİSİ	16
1.4.1. Çocukluk Döneminde Bağlanma ve Duygu Düzenleme/Kaygı İlişkisi.....	16
1.4.2. Yetişkinlik Döneminde Bağlanma ve Duygu Düzenleme/Kaygı İlişkisi	19
1.4.3. Yetişkinlik Döneminde Bağlanma ve Çocuktan Ayrı Kalma Kaygısı	20
1.5. BAĞLANMA AKTARIMI	22
1.5.1. Bağlanma ve Anne Duyarlılığı İlişkisi	23
1.5.2 Anne Duyarlılığı/Bakım Verme Tarzı ve Çocukta Duygulanım İlişkisi	25
1.6. ARAŞTIRMANIN AMACI.....	28
1.6.1. Araştırma Soruları.....	29
1.6.2. Araştırma Hipotezleri	30

2. BÖLÜM.....	31
YÖNTEM.....	31
2.1. KATILIMCILAR.....	31
2.1.1. Çocuğa Yönelik Demografik Bilgiler.....	31
2.1.2. Ebeveynlere Yönelik Demografik Bilgiler.....	32
2.2. VERİ TOPLAMA ARAÇLARI.....	34
2.2.1. Demografik Bilgi Formu.....	34
2.2.2. Okul Öncesi Çocukları Kaygı Düzeyi Ölçeği (OÖÇK).....	34
2.2.3. Çocukların Duygularını Değerlendirme Ölçeği (ÇDD).....	35
2.2.4. Çocuğun Olumsuz Duygularıyla Baş Etme Ölçeği (ÇODBÖ).....	35
2.2.5. Yakın İlişkilerde Yaşantılar Envanteri II (YİYE - II).....	36
2.2.6. Annenin Ayrılma Kaygısı Ölçeği (AAK).....	37
2.3. İŞLEM.....	39
3. BÖLÜM.....	41
BULGULAR.....	41
3.1. ARAŞTIRMA DEĞİŞKENLERİ ARASINDA KORELASYON BULGULARI.....	41
3.1.1. Demografik Değişkenler ile Araştırma Değişkenlerinin Korelasyon Bulguları.....	42
3.1.2. Anneye Yönelik Araştırma Değişkenlerinin (AAK, ÇODBÖ ve YİYE) Korelasyonuna Yönelik Bulgular.....	43
3.1.3. Çocuğa Yönelik Araştırma Değişkenlerinin (OÖÇK ve ÇDD) Korelasyonuna Yönelik Bulgular.....	43
3.1.4. Çocuk ve Anne Değişkenlerinin Korelasyonuna Yönelik Bulgular.....	44
3.2. İKİ DÜZEYLİ KATEGORİK DEMOGRAFİK DEĞİŞKENLERİN (ÇOCUK CİNSİYETİ, ANNENİN ÇALIŞMA DURUMU) ARAŞTIRMA DEĞİŞKENLERİNE YÖNELİK FARKLARI.....	46
3.2.1. Çocuk Cinsiyeti Farklarına Yönelik <i>t</i> -test Bulguları.....	46
3.2.2. Anne Çalışma Durumu Farklarına Yönelik <i>t</i> -test Bulguları.....	47
3.3. İKİ DÜZEYDEN FAZLA KATEGORİK/ DEMOGRAFİK DEĞİŞKENLERİN (ANNE İŞ STATÜSÜ, ÇOCUK DOĞUM SIRASI ve EBEVEYN EĞİTİM DÜZEYİ) ARAŞTIRMA DEĞİŞKENLERİNE YÖNELİK FARKLARINA İLİŞKİN TEK YÖNLÜ ANOVA BULGULARI.....	49
3.3.1. Anne İş Statüsünün (Ev Hanımı, Mavi Yaka Çalışan ve Beyaz Yaka Çalışan) Araştırma Değişkenlerindeki Farklarına Yönelik Tek Yönlü ANOVA Bulguları.....	49

3.3.2. Çocuğun Doğum Sırasının (İlk, Ortanca ve Sonuncu) Araştırma Değişkenlerine Yönelik Farklarına İlişkin Tek Yönlü ANOVA Bulguları	52
3.3.3. Anne Eğitim Düzeyinin Araştırma Değişkenlerine Yönelik Farklarına İlişkin Tek Yönlü ANOVA Bulguları.....	53
3.4. OÖÇK ve ÇDD' NİN YORDANMASINA İLİŞKİN REGRESYON BULGULARI.	55
3.4.1. ÇDD ile YİYE İlişkisinde ÇODBÖ-Cezalandırıcı Tepkilerin Aracı Rolüne İlişkin Bulgular	57
3.4.2. ÇDD ile YİYE İlişkisinde ÇODBÖ- Azaltıcı Tepkilerin Aracı Rolüne İlişkin Bulgular	60
3.4.3. ÇDD ile YİYE İlişkisinde AAK'nin Aracı Rolüne İlişkin Bulgular	60
3.4.4. OÖÇK ile YİYE İlişkisinde ÇODBÖ- Cezalandırıcı Tepkilerin Aracı Rolüne İlişkin Bulgular	62
3.4.5. OÖÇK ile YİYE İlişkisinde ÇODBÖ- Azaltıcı Tepkilerin Aracı Rolüne İlişkin Bulgular	64
3.4.6. OÖÇK ile YİYE İlişkisinde AAK'nin Aracı Rolüne İlişkin Bulgular	65
4. BÖLÜM.....	67
TARTIŞMA	67
4.1. CİNSİYET VE DOĞUM SIRASININ OKUL ÖNCESİ ÇOCUKLUKTA KAYGI DÜZEYİ ve DUYGU DÜZENLEME BECERİLERİ ile İLİŞKİSİ	67
4.2. ANNE EĞİTİMİ VE İŞ STATÜSÜ	69
4.2.1. Annenin Eğitimi ve İş Statüsü: Bağlanma Kaygı ve Kaçınma Düzeyi Farkları.....	69
4.2.2. Anne Eğitimi ve İş Statüsü: Çocuktan Ayrılma Kaygı Düzeyi Farkları.....	70
4.2.3. Anne Eğitimi ve İş Statüsü: Çocuğun Olumsuz Duygularıyla Baş Etme Düzeyi Farkları	71
4.2.4. Anne Eğitimi ve İş Statüsü: Çocukta Kaygı Düzeyi ve Duygu Düzenleme Becerileri Farkları	71
4.3. OKUL ÖNCESİ ÇOCUKLUKTA KAYGI DÜZEYİ ve DUYGU DÜZENLEME BECERİLERİ: ANNENİN DUYGUSAL İŞLEVİ	73
4.3.1. Annenin Çocuğuna Yönelik Duygu ve Davranışlarını Yordamada Bağlanma Düzeyinin Rolü.....	77
4.4. OKUL ÖNCESİ ÇOCUKLUKTA DUYGU DÜZENLEME BECERİLERİ VE KAYGI DÜZEYİNİ YORDAYAN ANNEYLE İLİŞKİLİ FAKTÖRLER.....	79
4.6. GENEL SONUÇ	80
4.7. ARAŞTIRMANIN UYGULAMAYA KATKILARI	80
4.8. ARAŞTIRMANIN SINIRLILIKLARI	81
KAYNAKÇA	82

EKLER.....	100
Ek 1: BİLGİLENDİRİLMİŞ ONAM FORMU	100
Ek 2: DEMOGRAFİK BİLGİ FORMU.....	101
Ek 3: OKUL ÖNCESİ ÇOCUKLARI KAYGI DÜZEYİ ÖLÇEĞİ (Örnek Maddeler)...	103
Ek 4: ÇOCUKLARIN DUYGULARINI DEĞERLENDİRME ÖLÇEĞİ (Örnek Maddeler)	104
Ek 5: ÇOCUĞUN OLUMSUZ DUYGULARIYLA BAŞ ETME ÖLÇEĞİ (Örnek Maddeler)	105
Ek 6: YAKIN İLİŞKİLERDE YAŞANTILAR ENVANTERİ II (Örnek Maddeler).....	107
Ek 7: ANNENİN AYRILMA KAYGISI SKALASI (Örnek Maddeler)	108
ÖZGEÇMİŞ.....	109

TABLULARIN LİSTESİ

Tablo 1. Anne ve Çocuklara Yönelik Demografik İstatistikler	33
Tablo 2. Annenin Ayrılık Kaygısı Ölçeği Faktör Analiz Sonuçları.....	39
Tablo 3. Araştırma Değişkenlerine İlişkin Korelasyon Tablosu.....	45
Tablo 4. Çocuğun Cinsiyet Durumuna İlişkin <i>t</i> - test Sonuçları	47
Tablo 5. Anne Çalışma Durumuna İlişkin <i>t</i> -test Bulguları	48
Tablo 6. Anne İş Statüsü Farklarına İlişkin Tek Yönlü ANOVA Bulguları.....	51
Tablo 7. Doğum Sırası Farklılıklarına Yönelik Tek Yönlü ANOVA Bulguları.....	52
Tablo 8. Anne Eğitim Düzeyi Farklarına Yönelik Tek Yönlü ANOVA Bulguları	54
Tablo 9. ÇDD ile YİYE İlişkisinde ÇODBÖ, AAK'nin Aracı Rolüne İlişkin Regresyon Bulguları	59
Tablo 10. OÖÇK ile YİYE İlişkisinde ÇODBÖ, AAK'nin Aracı Rolüne İlişkin Regresyon Bulguları	63

ŞEKİLLERİN LİSTESİ

Şekil 1. Duygu Düzenleme Süreç Modeli	6
Şekil 2. Araştırma Modeli: Çocukluk Dönemi Duygu Belirtileri ile Annenin Bağlanmasında Annenin Çocuğa Yönelik Duygusal ve Davranışsal Tutumlarının Aracı Rolü	29
Şekil 3. Aracı Model	56
Şekil 4. Araştırmanın Aracı Modeli	57
Şekil 5. Bağlanma Düzeyi (YİYE) ile Çocuklarda Duygu Düzenleme Becerileri (ÇDD) Arasındaki İlişkide ÇODBÖ: Cezalandırıcı ve Azaltıcı Tepkiler ile Annenin Ayrılık Kaygısının (AAK) Aracı Rolü.	61
Şekil 6. Annenin Bağlanma Düzeyi (YİYE) ile Okul Öncesi Çocuklarda Kaygı Belirtileri (OÖÇK) Arasındaki İlişkide ÇODBÖ: Cezalandırıcı ve Azaltıcı Tepkiler ile Annenin Ayrılık Kaygısının Aracı Rolü.	65
Şekil 7. Okul Öncesi Çocuklukta Kaygı Düzeyi ve Duygu Düzenleme Becerilerinde Annenin Duygusal İşlevi	76

1. BÖLÜM

GİRİŞ

1.1. KAYGI

1.1.1. Okul Öncesi Çocukluk Döneminde Kaygı ve Kaygı Bozuklukları

Kaygı, insanoğlu için en temel, doğuştan itibaren hayatında varlığını gösteren duygulardan biridir. Freud'a göre kaygı "Fiziksel ya da toplumsal çevreden gelen tehlikelere karşı bireyi uyarma, gerekli uyumu sağlama ve yaşamı sürdürme işlevine katkıda bulunur." (Akt. Geçtan, 2006). Öztürk ve Uluşahin (2008) kaygıyı genel olarak bilinen bir nesnesi olan durum veya kişiye duyulan merak, tasalanma ve endişe duygusu olarak tanımlamaktadır. Cüceloğlu (2008) ise; kaygının tanımlanmasının zor olduğunu ancak içinde üzüntü, sıkıntı, korku, başarısızlık duygusu, acizlik, sonucu bilememe, yargılanma gibi heyecanları barındırdığını belirtmiş ve kaygının tetiklenmesinde 4 temel neden ifade etmiştir. Bunlar;

1. Desteğin Çekilmesi: Kişinin alışmış olduğu ortamın, desteklerin eksikliği,
2. Olumsuz Bir Sonucu Beklemek: Olumsuz durumlarla karşılaşmayı beklemek,
3. İç Çelişki: Önemseydiğimiz bir fikirle davranışımızın arasında bir çelişki olması,
4. Belirsizlik: Gelecekte ne olacağının önceden bilinmemesidir.

Çocuklar da yetişkinlerle benzer durumlarda ve şekillerde kaygı belirtileri göstermektedir. Ancak çocukluk döneminde yaşanan kaygının çocuğun hayatını engellemediği, etkileşiminde aksaklıklara yol açmadığı, çocuğa zarar vermeyen geçici bir süreç olduğunun düşünülmesi nedeniyle çocukluk dönemindeki kaygı ile ilgili çalışmalara oldukça geç başlanmıştır (Turan-Cebeci, 2009). Çocukların bilinmeyen ve yeni olan durumlar karşısında kendilerini güçsüz hissetmeleri göz önüne alındığında çeşitli korkular/kaygılar yaşamalarının olağan bir durum olduğu kabul edilebilir.

Çocuklar için kaygıyı tetikleyen ilk uyarılar içgüdüsel ve dürtüsel isteklerinin engellenmesi olarak ifade edilmektedir (Yörükoğlu, 2000). Çocuğun saldırganlık, cinsellik veya bağımsızlık dürtülerini ifade edememesi, aileye yeni bir kardeşin

katılması, anne baba tarafından yeterince sevgi görmediğini, olumsuz bir davranışının cezalandırılacağını ya da terk edileceğini düşünmesi de kaygıya neden olabilecek genel faktörler olarak vurgulanmaktadır (Yavuzer, 2006). Ancak, yetişkinlerden farklı olarak çocuklar bu kaygılarını sözel olarak ifade etmekte zorlanmaktadırlar. Çocuğun uyku saatlerindeki bozulma, uyumaktan kaçınma, içe kapanık hallerinde artış, anneden ayrılmak istememe, anneye yapışma, okul reddi, mide bulantısı gibi belirtilerin olması kaygının varlığına işaret edebilmektedir (Turan Cebeci, 2009). Hatta son dönemlerdeki araştırmalar kaygı bozukluklarının yaşamın erken dönemlerinde ortaya çıkabildiğini de göstermektedir (Beesdo ve ark., 2009, Kessler, Berglund, Demler, Jin, Merikangas ve Walters, 2005). Buna rağmen, erken çocukluktaki kaygı bozuklukları hakkında çok az bilgi bulunmakta, kaygıya yönelik çalışmalar orta çocukluk ve ergenlik dönemine yoğunlaşmaktadır. Sağlıklı örnekleme yapılan sınırlı sayıda araştırma 4-5 yaş çocuklarında kaygı bozukluğu prevalansının 2-3 yaş çocuklarından daha fazla olduğunu (Egger ve Angold, 2004), herhangi bir kaygı bozukluğunun %6-22, ayrılık kaygısı bozukluğunun % 5-11, yaygın kaygı bozukluğunun %6, obsesif-kompulsif bozukluğun %1, özgül fobinin %1-10 ve sosyal kaygı bozukluğunun ise %1-2 oranında okul öncesi çocuklarda görüldüğünü rapor etmiştir (Angold ve ark., 2005; Briggs-Gowan ve ark., 2000; Keenan, Shaw, Walsh, Delliquadri ve Giovannelli, 1997; Lavigne ve ark., 1996; Paulus, Backes, Sander, Weber ve von Gontard, 2015; Spence, Donovan ve Brechman-Toussaint, 2000).

Çocukluk deneyimleri kaygının oluşmasında önemli bir rol oynamaktadır. Anne babanın disiplin anlayışı, reddedici bir tutum içinde olması, çocuğa karşı yapılan küçük düşürücü davranışlar, anne babanın çocuğu cezalandırırken sergiledikleri olumsuz davranışlar, çocuğa yönelik fiziksel ve psikolojik baskı, çocuğun alt ıslatması ya da cinsel içerikli oyunlarına aşırı tepki gösterilmesi, anne babanın aşırı koruyucu tutum içinde olması, anne baba arasındaki ilişkinin kalitesiz oluşu, boşanma sonrası eşler arasındaki tartışmalar vb. durumlar çocukluk döneminde kaygının gelişmesinde rol oynamaktadır (Alisinanoğlu ve Ulutaş, 2000; Flieck ve ark., 2015; Hudson ve Dodd, 2012; McLeod, Wood ve Weisz, 2007; Rapee, 2014; Robinson ve Cartwright-Hatton, 2008; Schlarb, Jaeger, Schneider, In-Albon ve Hautzinger, 2016).

Okul öncesi dönemde kaygının gelişimine yönelik güncel kuramlar içsel (biyolojik/ genetik, bilişsel/duygusal) ve dışsal (ailesel ve sosyo-çevresel) faktörlerin karşılıklı olarak etkileşiminin risk faktörü olarak ele alınması gerektiğini

vurgulamaktadır (Murray, Creswell ve Cooper, 2009). Bu noktada içsel faktörler olarak mizaç (Degnan, Almas ve Fox, 2010; Fox, Henderson, Marshall, Nichols ve Ghera, 2005) ve duygu düzenleme becerileri (Esbjorn, Bender, Reinholdt-Dunne, Munck ve Ollendick, 2012), dışsal faktörler olarak ise cinsiyet, ebeveyn eğitimi, yaşam standartları gibi sosyo-demografik özellikler ve ebeveyn tutumu, anne kaygısı gibi ailesel faktörler erken çocukluk döneminde kaygı ile ilişkili olduğu tutarlı olarak gösterilen değişkenlerdir (Bosquet and Egeland 2006; Rapee, 2014; Sroufe, 2005).

1.1.2. Okul Öncesi Çocuklukta Kaygı ile İlişkili Sosyo-Demografik Faktörler

1.1.2.1. Cinsiyet

Okul öncesi çocuklarda cinsiyet ve kaygı arasındaki ilişkiyi vurgulayan araştırmalarda nadir olarak cinsiyet farkı bulunmazken (Bosquet ve Egeland 2006; Spence, 1998) sıklıkla kız çocuklarının erkek çocuklara kıyasla daha fazla kaygı belirtileri gösterdikleri ifade edilmektedir (Alisinanoğlu ve Ulutaş, 2003; Bouldin ve Pratt, 1998; Essau, Muris ve Ederer, 2002; Muris, Schmidt ve Merckelbach, 2000; Nauta, Scholing, Rapee, Abbott, Spence ve Waters, 2004; Paulus ve ark., 2015; Raadal, Milgrom, Weinstein, Mancl ve Cauce, 1995; Spence, 1998; Wichstrøm, Berg-Nielsen, Angold, Egger, Solheim ve Sveen, 2012). Örneğin, Paulus ve arkadaşları (2015) kızların erkek çocuklara kıyasla ayrılık kaygısını daha fazla yaşadıklarını belirlemiştir. Ayrıca, Spence (1998) kızların agorafobi, sosyal fobi, ayrılık kaygısı, yaralanma kaygısı ve genel kaygı boyutlarında erkeklere göre daha yüksek puanlar aldıklarını ancak, obsesif kompulsif belirtiler açısından cinsiyetler arası bir fark bulunmadığını belirtmiştir. Bouldin ve Pratt (1998) ise, 3-9 yaş aralığındaki çocuklarla yaptıkları çalışmada, ebeveynlerden aldıkları bilgiler sonucunda, çocuklarda hayvan korkusu ve bilinmeyene yönelik korku deneyimlenmesinde (ayrılık kaygısı ve gece korkularını içermektedir) cinsiyetler arası anlamlı bir farklılık olduğunu tespit etmişlerdir.

1.1.2.2. Sosyo Ekonomik Düzey

Çocuğun gelişimsel ve kişisel özellikleri dışında, doğduğu ailenin fiziki kaynakları da çocukluk dönemi kaygılarıyla ilişkili bulunmaktadır. Bu kaynaklar çocuğu dolaysız etkilemekten ziyade, anne babanın ebeveynlik kaynaklarını zenginleştirmekte ve çocuk için daha güvenli bir ortam sunulmasına katkı

sağlamaktadır. Bunlar arasında birbirleriyle de ilişkili olarak ebeveynlerin eğitimi, gelir düzeyleri ve meslekleri belirtilmektedir. Kişisel faktörlerin (Örn; mükemmeliyetçilik) karıştırıcı etkisi kontrol edilmek koşuluyla eğitim, bir yetişkine alternatif düşünebilme, bilişsel kaynaklarını kullanabilme, bilgi ve davranış repertuarını geliştirme fırsatı sağlarken, daha güvenli iş ve daha yüksek gelir imkânlarıyla elverişli yaşam koşullarının da kapısını açmaktadır. Uluslararası (Beesdo ve ark., 2009; Deater-Deckard, Scarr, McCartney ve Eisenberg, 1994; Fein, Gariboldi ve Boni, 1993; Hsu, 2004; McBride ve Belsky, 1988; Murray, Creswell ve Cooper, 2009; Rapee, Schniering ve Hudson, 2009) ve ulusal alan yazında (Alisinanoğlu ve Ulutaş 2000; Çakıcı, 2006; Güngör, 2009) bir çok araştırma ebeveyn eğitimi ile çocuğun kaygısının ilişkili olduğunu göstermektedir. Çakıcı (2006), eğitim düzeyi düşük annelerin eğitim düzeyi yüksek olan annelere göre çocuklarıyla iletişimlerinin daha zayıf olduğunu ve daha olumsuz ilişki tarzları benimsediklerini belirtmiştir. Güngör (2009) ise çalışmasında, anne - baba eğitim düzeyinin çocuğun kaygısında önemli bir rol oynadığını, eğitim düzeyinin yükselmesiyle çocuktaki kaygı seviyesinin azaldığını saptamıştır.

Ailenin sosyoekonomik düzeyinin düşük olması temel ihtiyaçların karşılanmasında belirli kısıtlılıklara neden olabildiği gibi, ebeveynlerin zorlu çalışma şartları da psikolojik ihtiyaçların karşılanmasında kısıtlılık yaratabilmektedir. Uzun ve stresli mesailer, ebeveynin daha yorgun, sinirli, toleranssız olarak eve dönmesine neden olabilmekte bu olumsuzlukların aile ilişkilerine yoğun olarak yansması ise çocuğun kaygı deneyimlemesinde önemli bir etken olmaktadır. Bununla birlikte, anne babanın tehlikeli işlerde çalışıyor olması (asker, polis vb.), gece nöbetlerinin oluşu, iş sebebiyle sürekli seyahat halinde olması, iş saatlerinin düzensizliği gibi bazı etkenler de çocukların kaygıyı daha yoğun hissetmesine neden olabilmektedir. Buna ek olarak, çocuğun yakın sosyal çevresinin (arkadaş, kuzenler, semt sakinleri vb.) imkânlarına sahip olmadığını fark etmesi de kaygı düzeyini arttırabilecek bir etken olarak ifade edilmektedir (Alisinanoğlu ve Ulutaş, 2000; Güngör, 2009).

1.1.2.3. Kardeş Sayı ve Strası

Okul öncesi çocuklarda kaygı ile ilişkili olarak dikkat edilebilecek bir diğer sosyo-demografik etken, ailedeki çocuk sayısı ve bu çocukların doğum sırası olarak ifade edilmektedir ancak, bununla alan yazında tutarlı bulgular sunulmamaktadır. Kardeş sayısının farklı nedenlerle çocukta kaygıya neden olabileceği tartışılmaktadır.

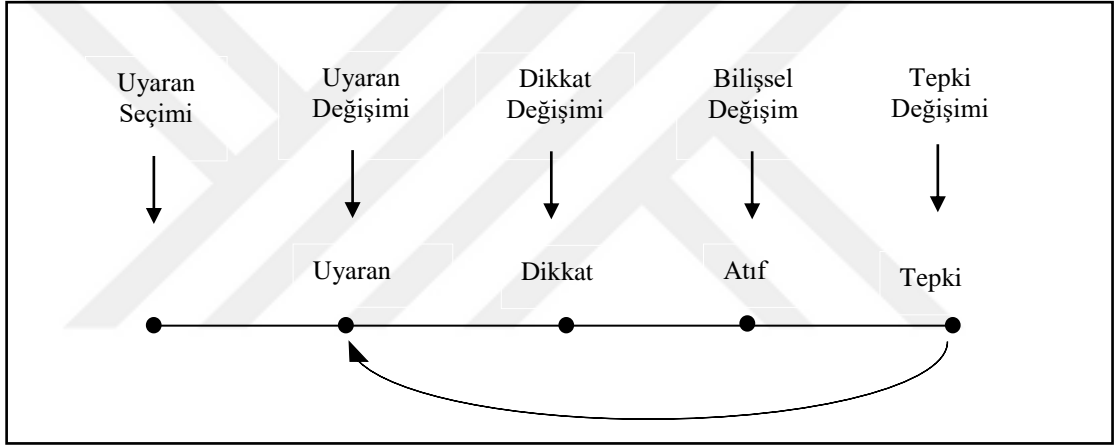
Öncelikle, kardeş sayısının ekonomik imkânlar ve ebeveyn tutumlarına bağlı olarak çocuğu olumsuz etkileyebileceği belirtilmektedir. Çocuğun kardeşi olacağına dair bilgilendirilmemesi, anne babanın kardeşler arasından eşit dengeli bir tutum sergileyememesi vb. durumların kaygı verici olabileceği ifade edilmiştir. Kardeş sayısının artışı özellikle ekonomik olarak yetersiz olan ailelerde sadece sevginin değil, oda, kıyafet, kitap, harçlık ve benzeri kaynakların da paylaşılması anlamına gelmektedir ve bu da çocuk için başka bir kaygı faktörü olabilmektedir (Alisinanoğlu ve Ulutaş, 2000). Öte yandan çocuğun doğum sırası dikkate alındığında alan yazın cinsiyet ve yaş farkının da doğum sırasının yaratacağı etkide önemli bir faktör olduğunu belirtmektedir. Bununla birlikte, ilk doğan çocukların ebeveynin ilgisi ve disiplini açısından, son doğan çocukların ise ebeveynlerinin esnek tutumları açısından avantajlı konumda oldukları ifade edilmektedir. Bununla birlikte, ortanca çocukların her iki avantaja da sahip olmadıkları vurgulanmaktadır (Kidwell, 1981)

1.2. DUYGU DÜZENLEME

‘Duygu düzenleme’ ilk olarak, bir uyarılma sonucunda tetiklenen duyguların başka tarafa yönlendirilebilmesi, kontrol edilmesi, etkisinin azaltılabilmesi ve değişiklik yapılabilmesini sağlayan iç ve dış faktörler olarak ifade edilmiştir (Cicchetti, Ganiban ve Banett, 1991). Daha yakın bir dönemde ise Eisenberg ve Spinrad (2004) duygu düzenlemeyi daha kapsamlı olarak tanımlamış ve karmaşık yapısını daha net ortaya koymuştur. Buna göre duygu düzenleme; kişisel hedeflere ulaşmak ya da sosyal uyumu sağlamak amacıyla duyguların yapı, şiddet ve süresinin, bireyin kendisi tarafından işlevsel tepkilerle değiştirilmesidir.

Duygu düzenleme süreçlerine yönelik kapsamlı bir model sunan Gross (2014), öncelikle bir iç veya dış uyarının bireyin dikkatini çekmesi, birey tarafından ilgili olduğunun fark edilmesi gerektiğini belirtmektedir (Bkz. Şekil 1). Dikkate alınan uyarının bilişsel değerlendirilmesi ise, bireyin göstereceği duygusal tepkiyi ve şiddetini belirlemektedir. Bu modele göre duygu düzenleme; sadece sonuç olarak ortaya çıkan duygunun düzenlenmesi değil aynı zamanda bu duyguları ortaya çıkaran sürecin de düzenlenmesini içermektedir. Örneğin; kalabalık bir otobüste yoğun kaygı yaşayan bir kişi öncelikle otobüse hiç binmeyerek, kaçınarak kaygısını düzenleyebilir (uyaran seçimi). Ayrıca, bu kişi ulaşımını kalabalık olmayan otobüs hatlarına, kalabalık olmayan saatlere yönlendirip, ilk duraklarda otobüse binip kalabalıklaşan duraklarda

inerek de bu kaygısını düzenleyebilir (uyaran değişimi). Uyaran seçimi ve değişimi mümkün olmadığında ve kalabalık bir otobüse binmek zorunda olduğunda ise bu kişi müzik dinleyerek, kitap okuyarak, dışarıyı izleyerek dikkatini kaygı arttıran kalabalıktan uzaklaştırabilir (dikkat değişimi). Ayrıca, “bu otobüste benim her gün gördüğüm mahalledeki insanlar var”, “gitmem gereken sadece 3 durak var, bu kadar dayanabilirim”, “çok uzun süredir otobüse biniyorum ama bugüne kadar başıma kaygımı destekleyecek bir olay gelmedi” gibi ifadelerle de (bilişsel değişim) kaygısını düzenleyebilir. Bu müdahalelerin sonuç vermemesi durumunda kişi kaygıyı hissetmeye başlayacaktır. Ancak, bu durumda da derin nefes alarak, otobüste oturmak için izin isteyerek bu kaygının şiddetinin düzenlenmesi mümkündür. Ancak, tüm bu süreç başarısız sonuçlanırsa kişinin otobüste panik atak geçirmesi söz konusu olabilir.

Şekil 1. Duygu Düzenleme Süreç Modeli (Gross, 2014, s.7)

Gross'un (2014) duygu düzenleme süreç modeli bu kavramın karmaşık yapısını ortaya koymakla birlikte, duygu düzenlemenin işlevsel önemine de işaret etmektedir.

Duyguları düzenleyebilme, davranışsal süreçlere esneklik sağlayarak durum değişikliklerine kişilerin hızlı ve etkili bir şekilde cevap vermesi açısından önemlidir (Thompson, 1991). Ayrıca duygu düzenleme becerileri, stresli durumlarda iletişimin sağlıklı olması ve sosyal becerilerin gelişebilmesi açısından da önem taşımaktadır. Ampirik bulgular da duygu düzenleme becerileri yüksek olan çocukların sadece kendi duygularıyla değil diğer kişilerin duygularıyla da baş etmekte daha etkili olduklarını (Altan, 2006; Eisenberg, Harris ve Wentzel, 1998), ayrıca davranış düzenleme becerileri ve sosyal yeterliklerinin de daha yüksek olduğunu belirtmektedir (Denham, 1998).

Duygu düzenleme becerilerinin bireyin işlevselliği ile ilişkisini destekleyen çalışma sonuçları, dikkatleri bu becerilerin gelişim süreçlerine ve olası risklere yöneltmiştir.

1.2.1. Duygu Düzenleme Gelişimi

Yaşamın ilk yıllarında, davranışsal ve bilişsel olarak yetersiz olan bebek için duyguların ifadesi kritik bir iletişim yolu ve anneye (temel bakım verene) mesaj niteliğindedir. Bu dönemde bebeğin duygu düzenleme becerilerinin öznesi de annedir ve dışsal bir duygu düzenleme söz konusudur. Anne bebeğin duygusal mesajlarına verdiği tepki ile sıkıntısını yatıştırmakta ve davranışların düzenlemesine destek olmaktadır. Yaşamın ilk yıllarında duygusal uyarılma ve dışsal düzenleme bebek için nörofizyolojik, bilişsel ve duygusal gelişimin, dil becerilerinin ve kendilik kavramının oluşumunu desteklemektedir. Bu gelişim sürecindeki en büyük kazanım ise bebeğin giderek artan bir şekilde duygularını dış kaynaklara sürekli ihtiyaç duymaksızın kendi içsel kaynaklarıyla düzenleyebilmesidir (Kopp, 1989). Örneğin; yeni doğan bir bebek sıkıntıya girdiğinde ağlamasını dış yardım olmaksızın kontrol edemezken, bir yaş sonrasında çocuk artık aktif yardım arayışına girebilir, okul öncesi dönemdeki bir çocuk hisleri hakkında konuşup kendini ifade edebilir, okula giden bir çocuk ise sıkıntısını azaltmaya yönelik stratejiler kullanabilir ve dikkatini yeniden yönlendirebilir. Bir yetişkin ise daha bireysel, kendine has yöntemlerle sıkıntılı durumdan kendini kurtarabilir. Bu gelişimsel değişikliklerle çocuk hem duygusal dengeyi daha iyi koruyabilir hale gelmekte hem de sosyal ve sosyal olmayan çevrede duygusal uyarılmayı daha başarılı bir şekilde yönetebilme becerisini kazanmış olmaktadır (Thompson, 1991). Tüm bu bulgular bir arada değerlendirildiğinde duygu düzenleme becerilerinin gelişimsel sürecinde çevresel faktörlerin, özellikle de ebeveynin kritik rolünün belirgin şekilde ortaya çıktığı görülmektedir. Çalışmalar da duygu düzenleme becerilerinin gelişimiyle ilişkili, ebeveyn - çocuk bağlanma ilişkisi, ebeveynlik stili, ebeveyn dışavurumculuğu, duygunun ifade ediliş biçimi ve evlilik ilişkisi, olmak üzere 5 temel faktörün önemini vurgulamaktadır (Morris, Silk, Steinberg, Myers ve Robinson, 2007).

1.2.2. Duygu Düzenleme ve Kaygı

Çocukların hem olumsuz hem de olumlu olarak u noktada deneyimledikleri duygularını düzenleyebilmeleri müsterek ve iki taraflı iletiŐimi ve uyumlu sosyal davranışları da mümkün hale getirmektedir (Calkins, 1994). Dolayısıyla; duygu düzenleme becerileri genel olarak benlik düzenlemesinin de önemli bir boyutunu oluŐturmakta (Grolnick ve Farkas, 2002) ve çocukluk dönemi duygu ve davranış problemlerinin ortaya çıkmasında kritik bir rol oynamaktadır (Calkins ve Dedmon, 2000; Cicchetti ve ark., 1995; Cole, Michel ve Teti, 1994). Araştırmalar özellikle, kaygı bozukluklarında çocukluk döneminde duygu düzenleme becerilerindeki yetersizliğin önemli bir rolü olduğunu göstermektedir. Suveg ve Zeman (2004) yaptıkları çalışmada kaygı bozukluğu tanısı alan çocukların kaygı, üzüntü, öfke gibi duyguları yönetmede başarısız oldukları sonucuna ulaşmışlardır. Yapılan başka bir çalışmada ise duygu düzenleme becerilerindeki yetersizliğin okul öncesi dönemde çocuğun kaygısını yordadığı saptanmıştır (Bosquet ve Egeland, 2006). Carthy ve arkadaşları da (2010), kaygılı çocukların daha yoğun bir Şekilde ve sıklıkta olumsuz duygusal tepki verdiklerini, olumsuz duygularını değerlendirip yeniden ifade etmekte güçlük yaşadıklarını ve negatif duyguyla karşılık verme sıklıklarının daha fazla olduğunu ortaya koymuştur. Bu noktada kaygı ile duygu düzenleme arasındaki ilişkinin birbirini tanımlar ve etkiler düzeyde olduğu söylenebilir. Kaygı; bir duygu düzenleme problemi olarak tanımlanabileceği gibi, diğer duyguların düzenlenememesi de kaygı yaratacak ve ortaya çıkan kaygının da düzenlenememesi söz konusu olabilecektir.

Çocukluk döneminde kaygı ve duygu düzenleme becerilerinin diğer kritik ortak noktası ise bu duygusal sonuçların ebeveyne yönelik faktörlerle güçlü ve tutarlı ilişkisinin vurgulanmasıdır (Bosquet and Egeland 2006; Morris ve ark., 2007; Rapee, 2014; Sroufe, 2005). Bu nedenle de gelişimin ilerleyen dönemlerinde ortaya çıkabilecek duygusal ve davranışsal sorunların tetikleyicileri olarak ebeveyn - ocuk ilişkisinin çocuğun duygu ifadesi, düzenlemesi ve karakteristiği odak alınarak incelenmesi önemlidir. Bu nedenle devam eden bölümlerde çocuklarda kaygı ve duygu düzenleme ile güçlü düzeyde ilişkili olduğu desteklenen, bağlanma ve ebeveyn tutumu ele alınmıştır.

1.3. BAĞLANMA

1.3.1. Bağlanma Kuramı Gelişimi

Yaşamın ilk yıllarında anne ve bebek arasında kurulan ilişkinin, uzun vadeli, kalıcı ve genel etkileri sayısız kuramın temel sorusunu oluşturmuş ve birçok ampirik bulgu ile de desteklenmiştir. Bu kapsamda Bowlby'nin (1969) önderliğinde şekillenen bağlanma kuramı, en yaygın olarak kabul gören yaklaşımlardan biri olmuştur. Bowlby'nin (1944; 1958) kritik araştırma bulguları, anne-çocuk bağının doğasıyla ilgili düşüncelerin kökten değişimine neden olmuştur.

Kendisi de psikoanalist olan Bowlby (1958), analitik kuramı anne-bebek bağının doğasına yönelik sunduğu açıklamalar kapsamında eleştirmiştir. Bu noktada Bowlby (1958), analitik kuramın gerçek yaşam deneyimlerinden ziyade fantezilere vurgu yapmasının, çocukluk dönemine ilişkin çıkarımların geriye dönük olarak yetişkinlerden edinilen bilgilerle oluşturulmasının ve annenin yalnızca fiziksel ihtiyaçları tatmin eden bir nesne olarak kavramsallaştırılmasının, anne-bebek bağını açıklamakta yeterli olmadığını ifade etmiştir.

Bowlby (Bowlby, Robertson ve Rosenbluth, 1952) araştırmalarına, küçük çocukların hastane ya da yuvada kalmak suretiyle, belirli bir süre anneden uzak kaldıklarında gösterdikleri duygusal tepkileri ve bu tepkilerin değişimini gözlemleyerek başlamıştır. Annenin yokluğu ve buna bağlı olarak çocuğun yaşadığı psikolojik olumsuzlukları birçok çalışmada gözlemleyerek rapor eden Bowlby (Bowlby ve WHO, 1952), bu raporun sadece var olan durumu tespit ettiğini ancak, açıklama yapmadığını fark etmiştir. Zaman içerisinde yaptığı çalışmalarla Bowlby, annenin yokluğunun hangi sebep ve süreçle çocuğu olumsuz etkilediğini açıklamaya çalışmıştır.

Aynı dönemde Ainsworth de, bağlanma kuramını ampirik olarak destekleyebilecek 'Yabancı Ortam' uygulamasını geliştirmiş (Ainsworth, 1969), çocukların bağlanma davranışlarındaki gözlemlenebilir farklılıkları ortaya çıkararak sınıflandırmış (Ainsworth ve Bell, 1970) ve bu bağın evrenselliğini, Uganda ve Ganda'da yaptığı araştırmalarla desteklemiştir (Ainsworth, 1967).

1.3.2. Bağlanma Kuramı Temel Kapsamı ve Tanımı

Yeni doğan her bebek onu hayatta tutacak birinin varlığına ihtiyaç duymaktadır. Bebeğin bakım verenle yakınlık kurabilmesi, ihtiyaç ya da tehlike anında bakım verenin, bebeğinin ihtiyaçlarını karşılamak için hazır olmasını teşvik etmektedir. Bebek bu yakınlığı, biyolojik olarak donanımlı doğduğu tutunma, yapışma, ağlama gibi davranışlarla sağlamaktadır. Bebeğin güvensiz hissetmesiyle tetiklenen bu tepkiler “bağlanma davranışları”, bu davranışların güven hissini tekrar sağlamak hedefine göre organize olmasına “bağlanma davranım sistemi” ve bu davranışların yöneltildiği kişiyle kurulan ilişkiye de “bağlanma bağı” denmektedir (Bowlby, 1969). Bağlanma, anne-bebek arasında kurulan duygusal bir bağıdır ve sürekli gözlemlenebilmesi mümkün değildir. Ancak, tehlike anında tetiklenen bağlanma davranışları bu bağı varlığına kanıt olarak kabul edilmektedir. Bununla birlikte, tehlike olmadığı zamanlarda bu bağı etkin olmadığını iddia etmek de doğru olmayacaktır. Bu bağlamda Ainsworth (1963), bebeğin güvensiz/tehlikede hissetmediği zamanlarda dahi bu hissi devam ettirecek kaynakların olduğunu bilmesinin, güven hissini devam ettirilmesinde önemli olduğuna işaret etmiştir. Annenin bebek için bir ‘güvenli üs’ olduğunu ifade eden Ainsworth (1963), bu bağı bebeğin keşif davranışlarını desteklediğini ve güven hissi devam ettikçe bebeğin dünyayı keşfedip bağımsız beceriler geliştirebildiğini belirtmiştir. Kısaca bağlanma bağı, bebeğin annesini tehlike anında güvenli bir sığınak, tehlike olmadığı durumlarda ise varlığından güç alarak keşif yapabildiği güvenli bir üs olarak görmesidir.

Bireyin yaşamında doğumla birlikte hatta doğum öncesinde (hamilelik döneminde) (Örn; Salisbury, Law, LaGasse ve Lester, 2003), anneye kurulan bağlanma bağı, kısa ve uzun vadede hayatın pek çok alanında etkisini göstermektedir. Bağlanma ilişkisinin güven temelinde gelişimi bebeğin acıkma, canının yanması ya da yabancı birinin varlığıyla annesine sinyal göndermesi ve annenin de bu sinyallere genel olarak tutarlı, zamanında ve etkin bir şekilde duyarlılık göstermesi ile gerçekleşmektedir (Ainsworth, Blehar ve Waters, 1978). Güvenli bir duygusal bağı kurulması sonucunda bebek, annenin ihtiyaç duyduğunda yanında olacağını, ihtiyaçlarını zamanında ve doğru bir şekilde karşılayacağı inancını geliştirir. Bebek bu güvenli bağı ile kendini değerli ve sevebilir, annesini güvenilir, dünyayı da başa çıkılabilir olarak zihninde temsil eder (Bowlby, 1973). İlk bağlanma bağı ile şekillenen bu zihinsel temsiller, yaşamın ilerleyen yıllarında kurulan tüm yakın duygusal ilişkilerin işleyişine yönelik bir kaynak olmakta ve yakın ilişkilerdeki beklenti, duygu ve davranışları şekillendirmektedir

(Fonagy, Steele, Moran, Steele ve Higgitt, 1993; Main, Kaplan ve Cassidy, 1985; Simpson, Winterheld, Rholes ve Oriña, 2007; Slade, Grienberger, Bernbach, Levy ve Locker, 2005; Waters ve ark., 2000; Waters, Weinfield ve Hamilton, 2000). Bunun tersi olarak, annenin bebeğin sinyallerine duyarlı, tutarlı ve etkili bir şekilde karşılık veremediği durumda ise bebek kendini değersiz, anneyi güvenilmez, dünyayı da başa çıkılamaz, belirsiz bir yer olarak temsil edecektir. Aynı güvenli oluşan zihinsel temsiller gibi, bu güvensiz temsiller de diğer yakın ilişkilere genellenebilecek ve bu ilişkilerdeki beklenti, duygu ve davranışları şekillendirecektir (Feeney ve Noller, 1990; Fraley, 2002; Main ve ark., 1985; Waters ve ark., 2000; Waters ve ark., 2000; Waters ve ark., 2000).

1.3.3. Çocukluk Döneminde Bağlanma Davranışları

Doğumdan kısa bir süre sonra bebeğin ilk bağlanma davranışlarını gözlemlemek mümkündür. İlk aylarda bağlanmaya aracılık eden emme, yapışma, izleme, ağlama ve gülümseme davranışları sonraki aylarda anneyi yakında tutmak için çeşitlenir. Yaklaşık 3 ay içinde bebek annesini gözleriyle daha uzun süre takip etmeye, göz teması kurunca gülümsemeye ve anneye kurulan etkileşimi diğerlerine tercih etmeye başlar. Bu davranışlar bağlanma davranışının çok küçük yaşlarda ortaya çıktığını gösteren bulgular olarak yorumlanabilir. Bebek 6. aya geldiğinde, annenin peşinden gitme davranışı yaygın olarak gözlemlenmeye başlar hatta annenin ulaşamaz olması sıklıkla bebeğin belirgin bir gerginlik yaşamasına ve ağlamasına neden olur. Öte yandan, annenin dönüşü gülümseme, sevinç çığlıkları atma, kucak isteme ile karşılır (Ainsworth, 1967). Bağlanma davranışları, 6-9 ay arasında daha güçlü ve düzenli olarak gözlemlenir. Bu dönemde bağlanma davranışı, bebeğin tanıdığı diğer kişilere de (baba, bakıcı vb.) yöneltiler ancak, bebeğin anne tercihi öncelikli, güçlü ve tutarlıdır.

Bowlby (1969), bağlanma davranışlarını anneyi bebeğe (sinyalleme) ve bebeği anneye (yaklaşma) yakınlaştıran davranışlar olarak 2 grupta ele almaktadır. Buna göre; ağlama, çağırma, agulama, gülümseme gibi sinyalleme davranışları, annenin bebeğin yanına gitmesini sağlar. Bebek gerginliğini ağlayarak ifade eder ve annenin kısa sürede ayırt etmeye başladığı, farklı şekillerde ağlar. Acı, ağrı, açlık, korku, sıkıntı gibi nedenlerle farklılaşan ağlamaya, annenin tepkisi de farklılaşır ancak, çoğunlukla bebeğin yanına gitmesi ve ağlama nedeniyle tutarlı olarak ihtiyacını gidermesi ile sonuçlanır. Rahatlayan bebeğin gülümsemesi ilk sosyalleşme sinyalleri olarak anne için ödüllendiricidir ve duygusal bağın şekillenmesinde esastır.

Bebeğin bedensel gelişimine bağlı olarak hareket kabiliyeti arttıkça (Örn; emekleme dönemi), bağlanma davranışlarında da farklılık gözlemlenir. Anneyle fiziksel yakınlığın başlatılması ve devam ettirilmesinde bebeğin de etken rol aldığı görülür. Annenin olmadığı ortamlarda onu arama girişiminde bulunabilir ya da ihtiyaç hissettiğinde anneye yapışarak ayrılmasını engelleyebilir.

Hayatın ilk 1-2 yılında bağlanma davranışları yoğun ve net olarak gözlemlenir. Ancak, bilişsel gelişimle bu davranışlar da değişir. Çocuğun, rahatlamak için annenin fiziksel temas ve yakınlığına olan ihtiyacı yaşla azalmaya başlar. Çocuk annesinden fiziksel olarak daha uzun süre ayrı kalmayı tolere edebilir. Bu değişim nesne devamlılığın gelişimiyle paralel olarak yaşanır. Bebek, 1 yaşına kadar yatağına bırakıldığında ve anne görüş alanından çıktığında tepki gösterir. İlk yılın sonunda annenin davranışlarını takip eden bebek, anne evin başka bir odasında ise tepki vermezken, bir yere gitmek için hazırlandığının farkına varırsa tepki gösterebilir. İki yaş dokuz ay ve öncesinde kreşe başlayan çocukların anneden ayrılırken yoğun olarak üzüldükleri, belirli bir süre ağladıkları, ardından da sessiz ve pasif kalarak öğretmenin yakın ilgisine ihtiyaç duydukları gözlemlenmiştir. Üç yaşında kreşe başlayan çocukların ise anneden bir süre ayrı kalmaya, hafif düzeyde ve kısa süreli tepki verdikleri ve bu sürede oyun oynayarak kendilerini meşgul edebildikleri görülmüştür. Üç yaşla birlikte çocukların çoğunda ani bir değişiklik gözlenmekte, bu yaşla birlikte bazı olgunluk eşiklerinin geçildiği ifade edilmektedir (Akt. Bowlby, 1969).

Tüm canlılar, organik/nörolojik bir bozukluk olmadığı sürece bağlanma davranışlarıyla donanımlı dünyaya gelir ve her çocuk kendisini hayatta tutabilecek bir figürle bağ kurar. Ancak, yaşamsal olarak kurulması gereken bu bağın herkes için aynı kalitede olduğu söylenemez.

1.3.2.1. Çocukluk Dönemi Bağlanma Stilleri

Anne-bebek bağının farklı davranışlarla organize edildiğini gözlemleyen Ainsworth (1969), bu farklılıkların sistemli olarak değerlendirilebileceği Yabancı Ortam uygulamasını geliştirmiştir (Ainsworth ve ark., 1971). Bu uygulamanın amacı bebeğin kısmen yabancı bir ortamda, anneye yaşadığı ayrılma ve birleşmeye verdiği tepkilerin gözlemlenmesidir. Yabancı Ortam uygulamasıyla yapılan ilk araştırmalarda 3 temel bağlanma stili belirlenmiştir (Ainsworth, 1979). Bunlar; güvenli, kaygılı-kaçınan ve

kaygılı-dirençli bağlanma stilleri olarak ifade edilmiştir. Devam eden araştırmalar, ayırt edilmesi daha zor olan ve düşük bir oranda (%5) gözlemlenen dezorganize bağlanmayı da 4. stil olarak eklemiştir (Main ve Solomon, 1990).

Güvenli Bağlanma: Güvenli bebek annesini yabancı ortamda keşif yapmak için bir üs olarak kullanır. Annenin yokluğunu fark eder, gitmesini tercih etmez ve yokluğu sırasında aşırı olmamak koşuluyla rahatsızlığını belli eder. Annenin geri dönmesine sevinç gösterir ve yeniden ilişkiye girmeye isteklidir. Bu bebeğin, annesinin ulaşılabilirliğine ve sığınak olarak yetkinliğine dair bilgisi olduğu söylenebilir (Ainsworth, 1979; Bowlby, 1969).

Kaygılı-Kaçınan Bağlanma: Bu bebekler annenin yokluğunda nadiren ağlayan, dönüşünde uzak duran ve anneyi görmezden gelen davranışlar sergileyen bebeklerdir. Bu bebeklerin bir yabancıya anneden daha yakın davranabileceği belirtilmiştir. Kaçınan bebeklerin annelerinin de benzer şekilde fiziksel temastan hoşlanmadıkları, daha reddedici davranışlar sergiledikleri, daha sık öfkelenedikleri ve duygu ifadelerinin daha kısıtlı olduğu belirlenmiştir (Ainsworth, 1979; Bowlby, 1969).

Kaygılı-Dirençli Bağlanma: Dirençli bağlanan bebeklerin yabancı ortama girdiklerinde, anneleri yanlarında dahi olsa kaygılı oldukları, keşif davranışlarının zayıf olduğu ve anneye fiziksel teması sürdürmekte ısrarcı oldukları belirtilmektedir. Annenin gidişine çok şiddetli tepki veren dirençli bebeklerin, sakinleşmekte zorlandıkları, annenin geri dönmesiyle de sakinleşemedikleri, hatta daha da öfkeli tepkiler verebilecekleri ifade edilmektedir. Bu bebeklerin annenin gidişine yapışarak direnç gösterirken, dönüşüne öfkeyle tepki vermeleri anneye güvenmekte tereddüt ettiklerine işaret etmektedir. Bu bebeklerin genel olarak öfkeli oldukları gözlenmiştir (Ainsworth, 1979).

Dezorganize Bağlanma: Dezorganize bağlanan çocuklarda görülen donma, kaçınma ve şaşkınlık gibi davranışlar ebeveyne olan öfkenin önemli ipuçları olarak yorumlanmaktadır. Bu çocuklar ebeveynlerine eş zamanlı olarak hem yaklaşıma hem de kaçınma eğilimindedirler. Dezorganize bağlanan çocukların bir diğer özelliği de ebeveynin ortama dönüşü veya çocuğa seslenmesi halinde çocukta endişe ve korku ifadelerinin gözlenmesidir (Main ve Solomon, 1990).

1.3.2.2. İçsel Çalışan Modeller

Çocuğun annesiyle olan ilişkisinin benzer ve tekrarlayan öğeler içermesi çocuğun geleceğe yönelik beklentilerini şekillendirmektedir. Bu beklentileri oluşturan “içsel çalışan modeller” in temelinde çocuğun bağlanma figürü ile olan ilişkisi yatmaktadır (Bowlby, 1969). Bağlanma figürünün ihtiyaçlara yanıt veren, sıcak, duyarlı biri olması ve çocuğa kendini değerli biri olarak hissettirmesi çocuğun bağlanma figürüne güven duymasını kolaylaştırır ve yakın ilişkilerindeki diğerlerinin de ulaşılabilir olduğunu, kendisini seveceğini, sevilebilir biri olduğunu düşünür. Bu durum çevresini ve dünyayı keşfetme konusunda çocuğun etkin olmasında ve sağlıklı sosyal ilişkiler kurmasında önemlidir (Bowlby, 1973; Collins, 1996; Main, 1990). Dolayısıyla, annenin ilgi ve duyarlılığı güvenli bağın kurulmasında kritiktir ve sayısız nedene bağlı olarak bazı annelerin gerekli duyarlılığı gösteremediği belirtilmektedir.

İçsel çalışan modeller bebeğin kendisi, diğerleri ve dünya hakkında oluşturduğu temsillerdir. Bebeğin dünya hakkındaki içsel çalışan modellerinin temelinde bağlanma figürü, bebeğin bu bağlanma figürünü ne kadar ulaşılabilir algıladığı ve bağlanma figürünün bebeğe verebileceği tepkiler hakkındaki beklentileri bulunmaktadır. Bağlanma figürünün bebeğin kendisi hakkındaki temsilleri açısından da önemli bir rolü vardır. Bağlanma figürünün bebeği ne ölçüde kabul ettiği, ne kadar sevilebilir biri olduğuna dair içsel çalışan modeller de bu şekilde oluşmaktadır (Bowlby, 1973).

Bowlby (1969) içsel çalışan modellerin dünyadan, anneden ya da çocuk için önemli olan bireylerden, kendisinden ya da çevresindekilerden ne bekleyebileceğini öğrenerek şekillendiğini ifade eder. Çocuk oluşan bu kalıplarla kendi durumunu, planlarını ve özellikle bağlanma planlarını gerçekleştirir.

Bağlanmanın, bireyin yaşamı boyunca “içsel çalışan modeller” aracılığıyla devam ettiğini destekleyen birçok çalışma mevcuttur (Fonagy ve ark., 1993; Simpson ve ark., 2007; Slade ve ark., 2005; Waters ve ark., 2000). Bretherton (1985) “içsel çalışan modeller” in şimdi ve gelecekte gerçekleşebilecek olaylarla ilgili kişiye öngöründe bulunma imkanı veren “çalışan” bir kısmı ve sonrasında da önceki ve daha az gelişmiş olan yapıların gelişip daha karmaşık bir yapı haline gelebileceğini belirten “model” olduğunu metafor kullanarak belirtmiştir. Bretherton (1985) çocuğun gelişimsel sürecinin hızı değerlendirildiğinde, bu süreç içerisinde çocuğun duygusal-bilişsel

gelişimiyle kendisi, çevresi ve dünya ile ilgili olan düşüncelerinin değişip karmaşıklaştığı, bu sebeple de içsel çalışan modellerin de yeniden düzenlenmek zorunda olduğunu vurgulamaktadır.

George (1996) yaptığı çalışmada 6 yaşında bir grup çocuktan bağlanmayla ilgili bir takım yarım bırakılmış hikâyeleri tamamlamalarını istemiştir. Bu hikâyeler çocuğun incinmesi ya da uyumadan önce bir canavar görmesiyle ilgilidir. Hikâyelerin sonunda “ayrılık” ya da “yeniden birleşme”nin nasıl gerçekleştiğine dair çocuklara sorular yöneltilmiştir. Çocukların bu sorulara verdikleri cevapların içsel çalışan modellere göre değiştiği gözlenmiştir. Güvenli bağlanan çocukların hikâyelerinde tehlike ve korku öğeleri gözlenmiştir. Bu çocuklar ebeveynlerinin duyarlı ve ulaşılabilir olduklarını ve kendisini koruyacağını bildiklerini ifade etmişlerdir. Hikâyenin yeniden birleşme kısmında problemin ebeveyn tarafından çözüldüğü ve ailenin iyi bir şekilde yeniden bir araya geldiğini belirtmişlerdir. Kaçınan ve dirençli bağlanan çocukların hikâyelerinde ise çocuğun güvenliğini tehlikeye atan bir unsur olmadığı, hikâye kahramanlarının günlük yaşantılarına devam ettiği, yeniden birleşme kısmında ise aile üyelerinin tepkisiz kalıp o an yaptıkları işe hiçbir şey olmamışçasına devam ettiği senaryolar gözlenmiştir. Ayrıca bu çocukların hikâyelerinde bağlanma sistemini bloke ederek, korku, acı ve üzüntüden kaçındıkları düşünülmüştür. Dirençli çocukların hikâyelerinde ise dikkat çekici bir nokta ebeveynin yokluğunda çocuğun mutlu ya da meşgul olarak ifade edilmesidir. Yeniden bir araya gelme kısmında ise ailenin bir araya gelmesinde engeller ya da gecikmeler dikkat çekmektedir.

1.3.3. Yetişkinlik Döneminde Bağlanma

Daha önce de belirtildiği gibi, bebeğin annesiyle kurduğu bağın kalitesine bağlı olarak gelişen bağlanma temsilleri yaşamın sonraki dönemlerinde kurulacak yakın ilişkilerin temelini oluşturmaktadır (Bowlby, 1969). Hazan ve Shaver (1987) çocukluk döneminde bebek ve ebeveyni arasında kurulan bağın yetişkinlik dönemindeki romantik ilişkilerle benzer özellikler taşıdığını ve bağlanma kuramının romantik ilişkilere de uyarlanabileceğini belirterek bağlanmanın yetişkinlik dönemindeki önemine dikkat çekmiş ve bu konudaki çalışmalarda öncü olmuşlardır. Çocukluk dönemi bağlanma stilleri olan güvenli, kaçınan ve dirençli bağlanma stillerinin yetişkinlik döneminde de benzer olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Buna göre; güvenli bağlanan yetişkinlerin diğer kişilerle kolay ilişki kurabildikleri ve bu kişilerle karşılıklı güven sağladıkları, biriyle

yakın olmaktan rahatsızlık duymadıkları ve terk edilme kaygısı yaşamadıkları belirtilmiştir. Kayıtsız bağlanmada kişilerin diğerleriyle fazla yakınlık kurmaktan rahatsızlık duydukları, başkalarına güvenmenin bu kişiler için zorlayıcı olduğu ifade edilmiştir. Son olarak saplantılı bağlanmada ise yetişkin bireyin, partnerinin yakınlık kurmakta kendisi kadar istekli olmadığını, kendisini yeterince sevmediğini ya da her an onu terk edeceğini düşündükleri belirtilmiştir (Hazan ve Shaver, 1987). Çocukluk dönemi bağlanma örüntülerine paralel olarak 3 tipoloji ile geliştirilen bu yaklaşımın ardından Bartholomew ve Horowitz (1991) güvenli, saplantılı, kayıtsız ve korkulu olmak üzere dört boyutlu bir model geliştirmişlerdir. Bu dörtlü model daha sonra Brennan, Clark ve Shaver (1998) tarafından “bağlanmaya ilişkin kaygı” ve “bağlanmaya ilişkin kaçınma” olmak üzere iki orthogonal boyutun farklı düzeylerinden oluşur şekilde revize edilmiştir. Buna göre; “Bağlanmaya ilişkin kaygı” boyutu yakın ilişkilerde kişinin yaşadığı reddedilme ve terk edilmeye karşı aşırı hassas oluşunu ve buna bağlı olarak yaşadığı kaygıyı, “bağlanmaya ilişkin kaçınma” boyutu ise kişinin yakın olmaktan ya da diğerinin yakın olmasından duyduğu rahatsızlık olarak ifade edilmektedir (Brennan, Clark ve Shaver, 1998). Güvenli bağlanma, bireyin yakın ilişkilerinde kaygı ve kaçınma yaşamadığına işaret ederken, kayıtsız bağlanma, yüksek kaçınma düşük kaygı düzeyine işaret etmektedir. Öte yandan, yüksek kaygı ve düşük kaçınma düzeyi saplantılı bağlanmanın karakteristik bir özelliği iken hem kaygı hem de kaçınmanın yüksek düzeyde olması da korkulu bağlanmaya işaret etmektedir (Brennan, Clark ve Shaver, 1998).

1.4. BAĞLANMANIN DUYGU DÜZENLEME/KAYGI İLE İLİŞKİSİ

Çocukluk döneminde zihinde temsillenen güvenli bağlanmanın, özellikle yakın ilişkilerde deneyimlenen duyguların düzenlenebilmesinde yaşam boyu kritik bir rolü olduğu görülmektedir.

Yenidoğan söz konusu olduğunda ise anne ile kurulan bağ, hem o an için bebeğin duygularının anne kanalıyla düzenlenmesini, hem de bebeğin duygu düzenleme becerilerinin gelişimi için zemin oluşturmaktadır.

1.4.1. Çocukluk Döneminde Bağlanma ve Duygu Düzenleme/Kaygı İlişkisi

Bowlby (1973) bağlanma sistemi işleyişinin bireysel farklılıklar gösterdiğini, duyarlı ve ulaşılabilir bağlanma figürü varlığının bağlanma sistemini aktive etmekte

etkin olduğunu, güvenli bağlanmanın duygu düzenleme becerilerinin gelişmesine yardımcı olacağını belirtir. Farklı yaklaşımlar da duygu düzenlemenin gelişimiyle ilişkili temel faktörler arasında sıklıkla bağlanmaya işaret etmektedir (Morris ve ark., 2007).

Yaşamın ilk yıllarında anne, bebeğin duygusunu düzenlemek için kritik bir kaynaktır. Bebeğin yaşamındaki ilk yıllarda ifade ettiği olumlu olumsuz tüm duygular evrimsel olarak bakıldığında koruyucu olan güçlü anneye bir mesaj niteliğindedir ve amaç her durumda anneyle olan fiziksel yakınlığın sağlanabilmesidir. Yeni doğanın duygularını kendi başına düzenlemesi beklenemez. Korktuğunda ağlayan bebek anneye haber vermektedir ve bu noktada anne, bebek için duyguyu düzenleyen bir dış kaynaktır. Keyifli olduğunda gülümseyen, anneye agulayan bebek ise yine anne için bir ödüldür ve bebekle geçirdiği fiziksel yakınlıktan keyif duymasını sağlayarak bu bağı pekiştirmektedir. İlk dönemde deneyimlenen olumsuz duyguların anne tarafından tutarlı olarak düzenlenebilmesi, güvenli bağlanma gelişmesinin ilk şartıdır. Anne - bebek ilişkisinde tekrar eden deneyimler sonucunda oluşan içsel çalışan modeller (Bowlby, 1969, 1973) ideal koşullar altında bebeğe, annenin olumsuzlukları çözecek şekilde 'orada' olacağı bilgisini sağlamaktadır. Diğer bir deyişle; güvenli bağlanan bebekler duygusal sinyallerinin bakım veren tarafından karşılanacağını bilir. Bu bilgi de çocuğun süreç içerisinde hem yaşayacağı olumsuz duyguların şiddetini azaltacak, hem de yaşadığı olumsuz duygulardan kaçınmadan, fark ederek bu duyguları düzenleyebilmesi için iç ve dış kaynaklarını kullanmasına imkân sağlayacaktır (Cassidy, 1994; Cooper, Shaver ve Collins, 1998; Kobak ve Sceery, 1988).

Güvenli bağlanma ile gelişen stresi azaltma ve olumsuz duygularla baş edebilme stratejileri "güvenlik temelli/birincil stratejiler" olarak adlandırılmaktadır (Main, 1990; Mikulincer, Shaver ve Pereg, 2003). Birincil stratejilerde amaç; güvende hissedebilmektir, araç ise; güvenilir kaynakla fiziksel yakınlığı sağlamaktır.

Ancak, bağlanma figürünün ulaşılabilir, destekleyici ve etkili olmaması bebeğin duygularının düzenlenmesinde de bir engel oluşturmaktadır. Bağlanmanın güvensiz olması birincil stratejilerin etkili sonuç vermemesine neden olacaktır. Güvensiz bağlanan bebekler yardım sinyallerinin ve ihtiyaçlarının tutarlı olarak karşılanacağı beklentisini geliştirmezler (Bowlby, 1973). Bu bebekler için birincil stratejiler güveni sağlamak adına işlevsel değildir. Bunun yerine bağlanma figürü ile fiziksel yakınlığın sağlanmasına olanak verecek, kurulan ilişki içinde işlevsel ancak

duygu düzenlemeden taviz verilmesine neden olan ikincil stratejiler devreye girmektedir; kaçınma veya direnç (Main, 1990).

Güvensiz - kaçınan bağlanmada bebeğin anneye mesaj niteliğinde olan korku tepkileri cevapsız kalmakta, görmezden gelinmektedir. Güven sağlama amacıyla ortaya konan ve güven temelli birincil strateji olan ağlama vb. bağlanma davranışları beklenen amacı sağlamamakta aksine, anneyi uzaklaştırmaktadır. Bu noktada bebek için olumsuz duyguların çözümlenmesi, olumlu duyguların tekrar sağlanabilmesi amaç olmamaktadır. Amaç; anneye olan yakınlığın uygun bir stratejiyle sağlanmasıdır ve bunun için de bebeğin olumsuz duygularını deaktive (duyguları minimize) ederek yok sayması/kaçınması gerekmektedir. Bu olumsuz duyguları maskeleyen annenin reddediş ve öfkesinden bebeği korur ve onu yanında tutmaya yardımcı olur (Cassidy, 1994).

Güvensiz - dirençli bağlanmada ise bebeğin anneye mesaj niteliğinde olan olumsuz duyguları annenin de olumsuz tepkileri ile karşılanmaktadır. Bu ilişkide annenin bebeğin olumsuz duyguları karşısında ulaşılabilirliği ve tepkiselliği tutarsız, bu duyguları yatıştırmada yetersiz olduğu görülmektedir (Cassidy, 1994). Olumsuz duygular karşısında kaçınan bebeklerde olduğu gibi terk edilmeyen ancak sürekli terk edilme tehdidiyle karşı karşıya olan bebek öfke hissetmektedir. Bu öfke yetersiz olan anneye karşı bir cezalandırma niteliğindedir. Bu bebeklerde de yine birincil stratejiler (ağlama vb.) anneyi uzaklaştırmakta ya da yetersiz kılmaktadır. Anne ile olan fiziksel yakınlığın sağlanabilmesi için dirençli bebekler yine bir ikincil strateji olan hiperaktivasyon (duyguların maksimize edilmesi) stratejisini kullanarak, terk etme riski olan anneye yapışır, öfke ile cezalandırarak yakında kalmasını sağlarlar (Main, 1990).

Özetle, anne ile yaşamın ilk yıllarında kurulan bağ bebek için duygularının ne anlama geldiği, ne işe yaradığı, nasıl tepki göreceği ve ele alınacağına yönelik kritik bir deneyim sunar. Zihinsel olarak temsil edilen bu deneyimler de bebeğin ilerleyen dönemlerde kendi duygularını düzenlemesinde önemli bir rol oynar. Araştırmalar da bu önerileri destekler niteliktedir. Örneğin, çocukluk döneminde bağlanma stiline stresle başa çıkma ile ilişkili olduğu gösterilmiştir (Miljkovitch, Danet ve Bernier, 2012). Buna göre, güvenli bağlanan çocuk stresle başa çıkmak için ebeveyninden destek talep ederken, kaçınan çocuk ebeveynini ve stresi görmezden gelmekte, dirençli bağlanan çocuk ise ebeveynine yapışmakta ve stresi abartılı bir şekilde deneyimlemektedir.

Yapılan çalışmalar kaçınan ve dirençli bağlanan çocukların duygu düzenleme güçlüğü yaşadıklarını ortaya koymaktadır (NICHD Early Child Care Research Network, 2004; Smith, Calkins ve Keane, 2006; Şahin ve Arı, 2016; Ural, Güven, Sezer, Azkeskin ve Yılmaz, 2015).

Kochanska (2001)'nin yaptığı boylamsal çalışmada 112 çocuğun korku, öfke ve mutluluk gelişimleri incelenmiştir. Çocuklar, 14, 22 ve 33. aylarda takip edilmişlerdir ve 14. ayda anne çocuk bağlanması yabancı ortam uygulaması ile gözlemlenmiştir. Dirençli bağlanan çocukların en korkulu ve en mutsuz çocuklar olduğu ayrıca bu çocuklarda korkunun en güçlü duygu olduğu belirlenmiştir. Boylamsal inceleme yapıldığında 2 ve 3 yaştan sonra güvenli bağlanan çocukların anlamlı bir şekilde daha az öfke yaşadıkları gözlenmiştir. Güvensiz bağlanan çocukların ise olumsuz duygularında artış olduğu belirtilmiştir. Kaçınan bağlanan çocukların daha korkulu, dirençli bağlanan çocukların ise daha mutsuz ve kızgın oldukları saptanmıştır. Diğer bir çalışmada ise kaçınan bağlanmanın duyguların bastırılması ile ilişkili olduğu belirtilmiştir (Brenning ve ark., 2012).

Benzer şekilde çocuklukta bağlanmayla ilişkili duygu düzenleme stillerinin kaygı belirtileriyle de ilişkisi tutarlı olarak gösterilmektedir. Güvensiz bağlanan çocukların hem genel olarak kaygı (Costa ve Weems, 2005; Shamir-Essakow, Ungerer ve Rapee, 2005) hem de özel olarak ayrılık kaygısı düzeylerinin (Dallaire ve Weinraub, 2005) güvenli bağlanan çocuklara kıyasla daha yüksek düzeyde olduğu saptanmıştır. Colonesi ve ark. (2011) yaptıkları meta analiz çalışmasında bağlanma ve kaygının ilişkili olduğunu özellikle de dirençli bağlanmanın kaygıyla en yüksek düzeyde ilişkili olduğunu belirtmişlerdir. Bar-Haim ve arkadaşlarının (2007) çalışmasında çocuklarla kaçınan bağlanmanın okul fobisi ile ilişkili olduğu belirlenmiştir. Dallaire ve Weinraub (2007) ise güvenli bağlanmanın okulun ilk yıllarında çocuğu, kaygılı ve saldırgan davranış geliştirmesine karşı koruduğunu ifade etmişlerdir.

1.4.2. Yetişkinlik Döneminde Bağlanma ve Duygu Düzenleme/Kaygı İlişkisi

Erken dönem bağlanma ilişkisinin sadece kısa vadede değil uzun vadede de duyguların düzenlemesiyle ilişkili olduğu gösterilmektedir (Gilliom, Shaw, Beck, Schonberg ve Lukon, 2002). Bağlanma stilleri ve içsel çalışan modeller açısından farklılık gösteren yetişkinlerin de duygularını ifade edişleri açısından farklılık gösterdikleri belirtilmektedir (Carnelley, Pietromonaco ve Jaffe, 1994). Güvenli

bağlanan yetişkinlerin olumsuz duyguları daha etkin bir şekilde azaltabildikleri ayrıca pozitif duyguları da arttırdıkları saptanmıştır. Güvensiz bağlanan kişilerin ise pozitif duyguları dahi minimize ederek önemsizleştirdikleri belirlenmiştir (Yüksel, 2014).

Güvenli bağlanma yetişkinlik döneminde stresle baş etmede kullanılan içsel ve dışsal kaynakların işlevsel kullanımı şeklinde karşımıza çıkar. Güvenli bağlanan kişilerde stresli zamanlarda bu durumla baş etmek için içsel kaynaklar genellikle yeterli olur ancak içsel kaynakların yetersiz kaldığı durumlarda bu kişiler bağ kurdukları diğer kişilere de ihtiyaç duyar ve yardım arayışına girerler. Evli çiftlerle yapılan araştırmalar güvenli bağlanan kadınların endişe yaratan durumlarda eşlerinin yanında rahatladıkları ve kendilerini güvende hissettikleri; kaçınan bağlanma stiline sahip kadınların ise duygusal ve fiziksel olarak eşlerinden kaçındıkları gözlemlenmiştir (Simpson, Rholes ve Nelligan, 1992). Yapılan bir diğer çalışmada ise savaş sonrası travmayla, güvenli bağlanan bireylerin destek arayarak, kaygılı bireylerin daha çok duygu odaklı baş etme yolunu tercih ederek ve kaçınan bireylerin ise uzaklaşarak baş etmeye çalıştıkları saptanmıştır (Mikulincer, Florian ve Weller, 1993).

Annelerin duygu düzenleme becerilerinin ele alındığı araştırmalar, kayıtsız bağlanan annelerin pozitif duygulanım düzeylerinin anlamlı olarak düşük olduğunu, saplantılı bağlanan annelerin ise olumsuz duygulanım ve kaygı düzeylerinin anlamlı bir şekilde yüksek olduğunu ve yüksek düzeyde öfkeli/ müdahaleci ebeveynlik davranışları sergilediklerini sunmaktadır (Adam ve ark., 2004).

1.4.3. Yetişkinlik Döneminde Bağlanma ve Çocuktan Ayrı Kalma Kaygısı

Anne-bebek ayrılığının insan gelişimini anlamada önemli olduğu bilinmektedir. Annenin davranış, tutum ve duygularının bu konudaki önemi vurgulanmaktadır. Annenin kişisel yapısı, bağlanma geçmişi, genetik özellikleri, yetiştiği kültürün anneye mesajları, annenin ayrılıkla ilgili görüşlerinde etkilidir. Annenin ayrılık kaygısı, ayrılık sonucu oluşan hoş olmayan, içinde kaygı, üzüntü ve suçluluk barındıran bir duygu olarak tanımlanmaktadır (Hock, McBride ve Gnezda, 1989).

Annenin ayrılık kaygısı, çocuğundan uzakta olduğu zaman diliminde yaşadığı üzüntü, kaygı ve suçluluk duygularının tümüdür (Hock ve Schirtzinger, 1992). Hock ve arkadaşları (1989), annenin ayrılık kaygısını üç boyutta açıklamaktadır. Bunlardan

birincisi, annenin ayrılık sebebiyle yaşadığı suçluluk, üzüntü ve çocuğuna yeterli fiziksel ve duygusal bakımı veremediği düşüncesiyle yaşadığı endişedir. İkincisi ise, ayrılmanın çocuk üzerindeki etkilerine ilişkin anne algısı, diğer bir deyişle annenin kendi yokluğunda çocuğunun bu ayrılığa adapte olup olamayacağı ve bu ayrılıkta çocuğun nasıl bir tavır içinde olacağına dair endişesidir. Sonuncu boyut ise, annenin iş sebebiyle çocuğundan ayrı kalmak zorunda olmasıyla yaşanan endişedir.

Annenin çocuğuna yönelik ayrılık kaygısının birçok farklı nedeni vurgulanmaktadır. Öncelikle ayrılık kaygısı, annelerde doğum sonrası bakım verme sisteminin bir parçası olarak ele alınabilir. Benedek (1970) ayrılık kaygısının tüm annelerde ilk 6 ayda görülebileceğini özellikle bazı genç annelerin çocuklarından kısa süreliğine bile uzakta oldukları zamanlarda bir boşluk yaşadıklarını belirtmiştir (akt., Hock, McBride ve Gnezda, 1989). Fein, Gariboldi ve Boni (1993) de çalışmalarında genç annelerin bu konuda daha kaygılı olduklarını belirtmişlerdir. Doğum sonrası kısa dönemde yaşanan bu ayrılık kaygısı yine bağlanma kuramı çerçevesinden ele alınırsa koruyucu olan annenin bakım verme sisteminin bir parçası olarak bu kaygının tetiklendiği ve işlevsel olduğu söylenebilir.

İkinci olarak, annenin çocuğuna yönelik ayrılık kaygısının sosyo kültürel faktörlerden kaynaklandığı da ifade edilmektedir. Geçmiş aile yapısına bakıldığında aile bireylerinin her birinin belirli görevleri olduğu, babanın evin geçimini sağladığı, annenin de ev işleri ve çocukların bakımından sorumlu olduğu; bu rolleri yerine getirmeyen ebeveynlerin toplum tarafından hoş karşılanmadığı gözlenmiştir. Bu düzen günümüzde de devam etmekle birlikte bazı noktalarda esnemeler olmuştur. Günümüzde ekonomik sebeplerle özellikle annelerin iş yaşamına katılması normalleşmeye başlamıştır (Allen ve Friedle, 1981). Annelerin iş yaşamına katılmasıyla birlikte annelerin çocuklarından uzak kalmaları sebebiyle suçluluk ve kaygı yaşadıkları gözlenmiştir. Hem ev işlerini tam anlamıyla yerine getirmek hem de dışarıda çalışmak annelerin zorlanmasına ve kaygı, depresyon ve suçlulukla baş etmek zorunda kalmasına yol açar (Hoffman, 1974). Allen ve Friedle (1981) çalışmalarında okul öncesi kurumlara devam eden çocukların annelerindeki suçluluk ve kaygının evlilik ve kariyer durumunun çocuk bakımı ve geleneksel yapıyla olan ilişkisini incelemişlerdir. Geleneksel annelerin beklendiğinin aksine çocuklarını okula bırakırken daha fazla kaygı ve suçluluk duymadığı belirlenmiştir. Bekâr ve çalışan annelerin kaygı puanlarının evli ve çalışmayan ve evli ve çalışan annelerden yüksek olduğu saptanmıştır. Ayrıca

suçluluk olarak değerlendirildiğinde de bekâr ve çalışan annelerin suçluluk puanlarının çalışan veya çalışmayan evli annelerden yüksek olduğu belirlenmiştir. Bununla birlikte annenin düşük eğitim ve yetersiz sosyal destek düzeyi de çocuğa yönelik ayrılık kaygısı ile ilişkili diğer sosyo kültürel faktörler olarak belirtilmektedir (Fein, Gariboldi ve Boni, 1993).

Annenin çocuğuna yönelik ayrılık kaygısıyla ilişkili son ve kritik olarak vurgulanan bir etken de, annelerin kişilik yapısı ve kendi ebeveyniyle olan erken dönem çocukluk yaşantıları olarak ifade edilmektedir. Yaptıkları çalışmada Lutz ve Hock (1995) yüksek ayrılık kaygısı puanları olan kadınların kendi annelerini daha reddedici ve özerkliği engelleyici davranışlar sergilediklerini belirtmişlerdir. Bu annelerin çocuklarının da 2 aylık olduklarında ayrılık kaygısı düzeylerinin daha yüksek olduğu bildirilmiştir. Güvensiz bağlanma stili olan annelerin çocuklarına yönelik ayrılık kaygı düzeylerinin güvenli bağlanma stili olan annelerden daha yüksek olduğu (Küçüköyük, 2015), yüksek ayrılık kaygısının çocuğa yeterli ve hassas bakımı vermesine engel olabileceği (Main, Kaplan ve Cassidy, 1985) ve annenin aşırı koruyucu ve duyarsız davranışlarıyla ilişkili olduğu belirtilmektedir. Benedek (1970) ayrılık kaygısının yüksek oluşunun çocuğun bireyselleşmesine bir engel olduğunu, annenin bebeğine yapışık davranışlar içinde olduğu ve bu durumun çocuğun yeterli düzeyde özerkliğini geliştirememesine de sebep olacağını belirtmiştir. Bu kaygının hiç olmamasının da çocukta terk edilmişlik hissi yaratacağını ve anne-çocuk bağlanmasının gelişimini engelleyici bir faktör olacağını ifade etmiştir. Ayrılık kaygısının orta düzeyde olmasının ise sağlıklı bir anne-çocuk ilişkisi için gerekli olduğunun altını çizmiştir (akt. Lutz ve Hock, 1995).

1.5. BAĞLANMA AKTARIMI

Daha önceki bölümlerde ilk bağlanma deneyiminin zihinsel temsiller aracılığıyla bireyin hayatındaki diğer yakın ilişkilerine de genellendiği (Fonagy ve ark., 1993; Main ve ark., 1985; Simpson ve ark., 2007; Slade ve ark., 2005; Waters, Hamilton ve Weinfield, 2000; Waters ve ark., 2000; Waters ve ark., 2000) ve boylamsal çalışmaların da bu temsillerin zaman içerisindeki tutarlığına yönelik bulgular sunduğu belirtilmiştir (Feeney ve Noller, 1990; Fraley, 2002; Main ve ark., 1985; Waters ve ark., 2000; Waters, Merrick, Treboux, Crowell ve Albersheim, 2000; Waters, Weinfield ve Hamilton, 2000). Bağlanma stillerinin kişinin yaşantısında beşikten mezara sabit kaldığı

gibi (Bowlby, 1969) nesiller arasında da sabitliğini koruduğu dikkat çekmektedir. Meta analiz çalışmaları, ebeveynin bağlanma stiliyle bebeğin bağlanma stiline tahmin edilebileceği sonucuna ulaşmıştır (Van IJzendoorn, 1995). Benzer çalışmaların sonuçlarına göre de anneler ve çocuklarının bağlanma stilleri arasında güçlü ilişki tutarlı olarak gösterilmektedir (Miljkovitch, Pierrehumbert, Bretherton ve Halfon, 2004; Steele, Steele ve Fonagy, 1996; Ward ve Carlson, 1995). Benoit ve Parker (1994) bebek, anne ve anneannenin 3 kuşak olarak dâhil edildiği araştırmalarında bağlanmanın 3 neslin arasında tutarlı olarak aktarıldığını göstermişlerdir.

Araştırmalar her ne kadar bağlanmanın bir bireyin yaşamı ve nesiller boyunca sabit kalabileceğini gösterse de aynı araştırmalar, bu sabitliğin çevresel etkenlerle belirlendiğine de işaret etmektedirler (Bokhorst ve ark., 2003). Diğer bir deyişle, çevre sabit kaldığı müddetçe bağlanma stillerinin de sabitliğini koruyacağı iddia edilebilir. Tekrar eden ve zihinsel temsillerle uyuşmayan deneyimlerin bağlanma temsillerinde değişimi tetikleyeceği Bowlby (1969) tarafından da vurgulanmıştır. Bununla birlikte, , ihmale uğramamış veya tutarsız bir bakım tecrübe etmemiş olan bazı ebeveynlerin yine de bu tarz bir yetiştirme benimseyebildikleri gözlemlenmiştir (George, 1996).

Bağlanmanın nesiller arası aktarımını destekleyen araştırma sonuçları (Benoit ve Parker, 1994; Miljkovitch ve ark., 2004, Steele, Steele ve Fonagy, 1996; van IJzendoorn, 1995; Ward ve Carlson, 1995) bu aktarımın mekanizmasına odaklanılmasına neden olmuş ve bağlanma temsillerinin ebeveyn davranışları aracılığıyla nesiller arası aktarılabilirliğini öne sürmüştür (Benoit ve Parker, 1994). Bu doğrultuda annenin kendi bağlanma temsillerinin diğer yakın ilişkilerde olduğu gibi çocuğuyla olan ilişkisindeki beklenti, duygu ve davranışlarını da düzenlemesinde önemli bir faktör olduğu görülmektedir. Diğer bir deyişle anne, çocuğunun duygularını ve ihtiyaçlarını algılamada, yorumlamada ve bu duygu ve ihtiyaçlarla cevap vermede kendi zihinsel temsillerinden yola çıkmaktadır.

1.5.1. Bağlanma ve Anne Duyarlılığı İlişkisi

Bowlby (1969), anne duyarlılığının bebeği annenin kollarında tutan, yakın teması teşvik eden bir durum olduğunu belirtir ve bu duyarlılığın ilk olarak hormon değişiklikleriyle tetiklendiğini savunur. Özellikle doğum sonrasında annenin, bebeğin tepkilerine karşı aşırı duyarlı olduğunu ifade eden Bowlby, bebek gözden

kaybolduğunda, ağladığında, sızlandığında ve hatta gece beşiğinde döndüğünde dahi annenin müdahale için hazır durumda olduğunu belirtir.

Ainsworth (1969) ise anne duyarlılığını “Çocuğun duygusal işaretlerini algılama, bu işaretleri doğru yorumlama ve zamanında, uygun, etkili ve yeterli davranışları gösterebilme kapasitesi” olarak tanımlamıştır. Ainsworth ve ark. (1978) daha sonraki çalışmalarında duyarlı anne özelliklerini 4 temel boyutta açıklamışlardır.

(1) *Ulaşılabilirlik*: Annenin fiziksel ve psikolojik olarak erişilebilir uzaklıkta olması anlamına gelir. Duyarlılığı yüksek anne, bebeğini takip edebilecek şekilde çevresini düzenler, bebeğinin sürekli nerede ve ne yapıyor olduğunu takip eder, bir işle ilgileniyor dahi olsa tek kulağı bebeğinde olur. Öte yandan, duyarlılığı düşük olan annenin ulaşılabilirliği de düşüktür. Bu anne kendini düşüncelerine ve işine kaptırabilir. Bebeğinin odada olduğunu bile unutabilir ya da geldiğini fark etmeyebilir.

(2) *Duyarlılık/Hassasiyet*: Annenin duygusal farkındalığına ve empati düzeyine işaret eder. Hassasiyeti yüksek olan anne, bebeğinin en minimal sinyallerinin dahi ne anlama geldiğini anlayabilir, kendini bebeğinin yerine koyarak düşünebilir ve bu doğrultuda tepki verebilir. Hassasiyeti düşük olan anne ise; bebeğinin duygularını okumada başarılı olmayabilir. Kendi duygu ve düşüncelerini bebeğine yansıtarak davranışlarını düzenleyebilir.

(3) *İhtiyaçların Kabul veya Reddi*: Annenin, bebeğine yönelik olumlu ve olumsuz hislerindeki dengeye ve bununla ilgili çıkan çatışmalarını çözebilme becerisine işaret eder. Duyarlılığı yüksek olan anne bebeğinin kendi ihtiyaçları olan bir birey olduğunu kabul eder. Zaman zaman kızıp öfkelenirse de bunun geçici olduğunu bilir ve bu duyguları bebeğine bakım vermesini engellemez. Reddedici olan anne ise; bebeğinin ihtiyaçları karşısında sıklıkla öfkeli ve bıkkındır. Bebek istediği gibi davranmazsa küsebilir, kızabilir, odasında bırakabilir veya sabırsız ve huzursuz bir şekilde ilgilenir.

(4) *İşbirliği veya Zorlayıcılık*: Annenin, bebeğin ihtiyaçlarını karşılarken onun davranışlarına uyumlu hareket etme düzeyine işaret eder. Duyarlılığı yüksek olan anne bebeğinin kendine özgü özellikleri ve beklentilerine hoşgörüyle yaklaşır ve verdiği tepkileri bebeğinin mevcut durumuna uygun şekilde düzenler. Duyarlılığı düşük olan annenin ise; baskın ve aşırı kontrol edici bir bakım tarzı vardır. Kendi planlamasına

göre bebeğin etkinliğini anında kesebilir. Bebeğine fiziksel hareket özgürlüğü tanımaz. Günlük düzenin kendi planladığı şekilde sürmesinde ısrarcıdır.

Anne duyarlılığı uzun süre alan yazında anne-bebek arasındaki bağlanma aktarımına yönelik araştırmalarda odak noktası olmuştur. Bağlanma temsilleri güvenli olan annelerin çocuklarının stres sinyallerine karşı daha ulaşılabilir oldukları, bu sinyallerin nedenlerini daha belirgin ayırtılabildikleri, empati gösterebildikleri ve çözüm için istekli olduklarını göstermektedir (Ainsworth ve ark., 1978). Benzer şekilde, bağlanma temsili kayıtsız ya da saplantılı olan annelerin de, bebeğin olumsuz sinyallerini fark edebilmesi, fark ederse empati gösterebilmesi ya da etkin müdahale edebilmesinin diğer annelere kıyasla daha zorlayıcı olduğu da gösterilmiştir (Selçuk ve ark., 2010).

Uzun süre anne-bebek bağına odaklanan bağlanma alan yazını, gelişim basamakları ilerledikçe bağlanma davranışlarında yaşanan değişim gibi, anne duyarlılığıyla ilişkili tepkilerin de değiştiğine dikkat çekmiştir. Özellikle, dil gelişimi ile karşılıklı sözel etkileşimin başladığı anne-çocuk ilişkisinde, annenin karşılama gereken ihtiyaçların belirgin şekilde değiştiği, fiziksel ihtiyaçtan ziyade duygusal ihtiyaçların karşılanması gerekliliğinin gündeme geldiği vurgulanmıştır. Bu doğrultuda Biringen ve Robinson (1991), bebeklik dönemi için uygun olan ‘bakım verme davranışlarının uygunluğu’ ifadesine ek olarak, ‘duygulanımın uygunluğu’ da, anne duyarlılığı tanımına dâhil etmişlerdir. Buna göre, annenin duygulanımı (Robinson, Litde ve Bringen, 1993), sevecenliği (Crittenden, 1981), karşılıklı ilişkide olumlular ağırlıklı olmak üzere duygulanım çeşitliliği ve etkili duygu düzenleme becerisi (Biringen ve Robinson, 1991) araştırmalarda, anne duyarlılığı kapsamında değerlendirilmiştir.

1.5.2 Anne Duyarlılığı/Bakım Verme Tarzı ve Çocukta Duygulanım İlişkisi

Alan yazın annenin bebeğinin duygusal işaretlerine duyarlılığı ve bebeğin kendilik kontrolü arasında ilişki olduğunu desteklemektedir (Cohn ve Tronick, 1983; Gable ve Isabella, 1992). Benzer şekilde, ebeveynlerin bebeklerinin duygularına verdikleri tepkilerin, çocukların duyguları tanıma ve ifade etme becerilerinin gelişiminde rol oynadığı da çeşitli araştırmalarda sunulmuştur. Buna göre; ebeveynin duygularını işlevsel bir şekilde ifade etmesi ile çocukların duygularını işlevsel şekilde ifade etmeyi öğrenmeleri arasında pozitif bir ilişki olduğu gösterilmiştir (Halberstadt, 1983, 1986; Halberstadt, Cassidy, Stifter, Parke ve Fox, 1995). Malatesta ve Haviland

(1982) yaptıkları çalışmada 3-6 ay arası bebekler ve anneleri incelenmiştir. Çalışmanın sonunda annelerin bebeklerine verdikleri duygusal karşılıkların bu yaşta olsalar bile duygu ifade etme becerileriyle ilişkili olduğu saptanmıştır.

Benzer şekilde, bebeklik sonrasında da bu ilişkinin devam ettiğini gösteren araştırmalar, çocukların duygu ifade etme becerileriyle anne ilgisinin ilişkili olduğu (Roque ve Verissimo, 2011), çocuklardaki duygu düzenleme güçlüğüünün çocuk ve birincil bakım veren arasındaki ilişkinin yetersiz oluşuna bağlı olduğu, güvensiz özellikle de kaçınan bağlanmanın işlevsel olmayan duygu düzenleme becerileriyle ilişkili olduğu belirtilmiştir (Esbjörn ve ark., 2012). Cassano ve arkadaşları da (2007) çocuğun üzüntü duygusunu düzenlemede ebeveyn-çocuk ilişkisinin rolünü vurgulamışlardır. Bir başka çalışmada annenin çocuğunun ihtiyaçlarına cevap verebilme yeteneği ve çocuğun yakınlaşma-uzaklaşma isteğinin de duygu düzenlemeyi yordadığı belirlenmiştir. Annenin çocuğun ihtiyaçlarına cevap verme düzeyinin yüksek oluşu çocuğun duygularını düzenlemede daha iyi olduğunu göstermektedir (Yağmurlu ve Altan, 2010).

Morris ve ark. (2007) çalışmalarında duygu düzenleme gelişimini etkileyen 5 faktörden birinin ebeveynlik stili olduğunu ifade etmiştir. Ebeveynlik stili, ebeveyn tutumları ve ebeveynlerin çocuğa yönelik olan tavır ve davranışlarını içermektedir ve ailenin duygusal iklimini oluşturmaya yardımcı bir unsurdur (Darling ve Steinberg, 1993). Ebeveynlik stillerini farklı kılan ebeveynin çocuğunun ihtiyaçlarına hangi şekilde karşılık verdiğiidir. Sorumlu ebeveynler korumacı ve çocuk merkezlidirler ve bu ebeveynlerin çocuklarının güvenli bağlandıkları bilinmektedir. Talepkar ebeveynlerin ise çocuklarından yüksek, henüz makul olmayan beklentileri ve dayatılan ısrarcı kuralları vardır (Maccoby ve Martin, 1983; akt. Morris, 2007). Araştırmalar farklı ebeveynlik stillerinin çocuğun duygusal ve sosyal gelişimini farklı açılardan etkilediğini belirtirler (Baumrind, 1971).

Fabes, Poulin, Eisenberg ve Madden-Derdich (2002) ebeveynlerin çocuklarının duygularına yaklaşım tarzlarını belirlemek amacıyla 12 farklı senaryo ve bu senaryolara verilebilecek 2 temel boyut altında (Destekleyici olan & destekleyici olmayan tepkiler) 6 farklı yaklaşım (Sorun odaklı, duygu odaklı, dışavurumcu cesaretlendirme, cezalandırıcı ve azaltıcı yaklaşım, üzüntü tepkileri) belirlemiştirler. Bunlardan sorun odaklı yaklaşım; çocuğun yaşadığı stresten kaynaklı olan probleme ebeveynin problemin çözümü için nasıl yardım ettiğini belirtmektedir. Duygu odaklı yaklaşım ise

ebeveynin çocuğu rahatlatmak için kullandığı stratejilerdir. Dışavurumcu cesaretlendirme yaklaşımı, çocuklarının olumsuz duygularının kabul edilmesi ve ifadesinin teşvik edilmesidir. Azaltıcı tepkiler ise çocuğun duygularının minimize edilerek, bu duyguların önemli olmadığı mesajının verilmesi ya da çocuğunun duygularına uygun olmayan tepkiler gösterilmesi olarak belirtilmektedir. Cezalandırıcı tepkiler; çocuğun olumsuz duygularına sözel ya da fiziksel ceza yoluyla karşılık verilmesini içermektedir. Üzüntü tepkileri ise annenin olaylar karşısında çocuğunun verdiği tepkilere karşı hissettiği duyguları ifade etmektedir. Araştırmacılar tarafından şekillendirilmiş bu yaklaşım tarzlarına yönelik yapılan çalışmalarda ebeveynlerin çocuklardaki olumsuz duygulara teşvik edici ya da kısıtlayıcı tepkiler verebildikleri gösterilmiştir (Fabes ve ark., 2002). Çocuklarda duygu tanıma becerisinin gelişiminde ebeveynin azaltıcı tepkileri ile çocuğun duygularını ifade etmesi için fırsat sunulmuyor oluşunun engelleyici olduğu (Leavitt ve Power, 1989), benzer şekilde duygularını ifade ettiği için cezalandırılan çocukların duygularını ifade etmekten kaçınmayı öğrendikleri ve kaçınmanın da fiziksel uyarılmanın artışı ile ilişkili olduğu gösterilmiştir (Buck, 1984).

Duygu düzenleme gelişimi ile ilişkili diğer bir faktör de aile bireylerinin deneyimledikleri duyguları işlevsel bir şekilde ifade edebilmeleridir. Olumlu ya da olumsuz, sözel ya da sözel olmayan şekilde aile içerisinde ifade edilen duyguların çocuğun duygu düzenleme becerilerini etkilediği bilinmektedir. Ailelerin duygularını ifade edişii ile ilgili çalışmaların çoğu duygunun ebeveyn tarafından nasıl anlatıldığına odaklanmaktadır. Ancak her bireyin duyguyu ifade ediş biçimi tüm ailenin duyguyu ifade ediş biçimine ve ailenin duygu iklimine katkı sağlamaktadır. Duygunun ebeveyn tarafından ifade edilmişinin çocukların sosyoduygusal gelişimi ile ilgili olduğuna dair çalışma sonuçları bulunmaktadır. Ebeveynin her türlü duygusunu etkili bir şekilde ifade edişii çocuğun olumlu sosyal davranış göstermesi, sosyal anlamda yeterli oluşu, duyguları kavraması, olumlu duygulanımı ve ebeveyn çocuk ilişkisinin kalitesinde önemli rol oynamaktadır (Cumberland-Li, Eisenberg, Champion, Gershoff ve Fabes, 2003; Eisenberg ve ark., 2003; Rubin, Hastings, Chen, Stewart ve McNichol, 1998). Öte yandan; ebeveynin duygularını olumsuz bir şekilde ifadesi özellikle eleştirel yaklaşımı çocuğun da duygu düzenleme becerilerinin gelişimini olumsuz olarak etkilemektedir (Eisenberg ve ark., 2001).

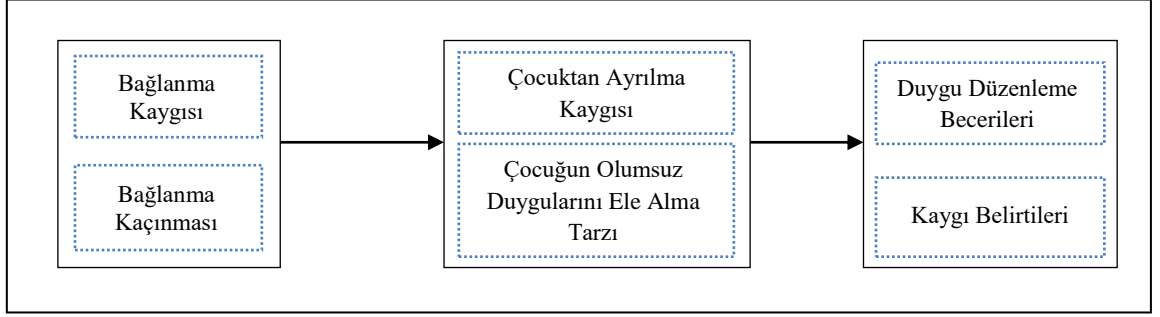
Ayrıca araştırma sonuçları ebeveynlik tutumunun düşmanlık, psikolojik kontrol, negatif kontrol ve ilgisizlik içeriyor olmasının da çocuktaki duygu düzenleme becerilerinin zayıf olmasıyla ilişkili olduğunu saptamıştır. Olumsuz anne davranışının (azarlama, öfke vb.) çocuklarda duygu düzenleme güçlüğüne sebep olduğu belirtilmiştir (Calkins, Smith, Gill ve Johnson, 1998). Ayrıca bir başka çalışmada anne uyarımının ve hassasiyetinin az oluşu ve depresif semptomlarının varlığı okul öncesi ve 1. sınıf çocuklarda duygu düzenleme güçlüğüne varlığına ve bunun sonucu olarak da daha fazla uyum sorunlarına sebep olduğu sonucuna ulaşılmıştır (NICHD Early Child Care Research Network, 2004).

Cole, Hall ve Hajal (2008) çalışmalarında çocukların duygularıyla baş etme yöntemlerine bakıldığında ebeveynlerininkiyle örtüştüğünü belirtmişlerdir. Stresli ya da psikopatolojik olarak gözlemlenen ebeveynlerin çocuklarında da benzer durumların olabileceğini ifade etmişlerdir.

1.6. ARAŞTIRMANIN AMACI

Evrensel ve temel bir duygu olan kaygı, yetişkinler ve çocuklarda benzer belirtilerle ortaya çıkmaktadır. Bununla birlikte, çocukluk döneminde duygu düzenleme becerilerinin gelişimi ve kaygı düzeyinde ebeveyn duyarlılığı/tutumlarının kritik rolü vurgulanmakta, bu duyarlılığının/tutumlarının da bakım verenin duygusal kaynakları olan bağlanma stili vb. özelliklerinden etkilenebileceği belirtilmektedir.

Alan yazınla paralel olarak bu çalışmada, annenin bağlanma kaygı ve kaçınma düzeyinin okul öncesi çocuğun kaygı ve duygu düzenleme becerilerini yordamasına yönelik bir model test edilmiştir (Şekil 2). Bu modelde annenin bağlanma kaygı ve kaçınma düzeyinin, çocuğun duygularını ele alma tarzı ve çocuğundan ayrılma kaygısı aracılığıyla okul öncesi çocuğun kaygı düzeyi ve duygu düzenleme becerilerini yordayacağı tahmin edilmiştir.

Şekil 2. Araştırma Modeli: Çocukluk Dönemi Duygu Belirtileri ile Annenin Bağlanmasında Annenin Çocuğa Yönelik Duygusal ve Davranışsal Tutumlarının Aracı Rolü

1.6.1. Araştırma Soruları

1- Okul öncesi eğitime devam eden çocukların cinsiyetine bağlı olarak, araştırma değişkenleri (annenin bağlanmada kaygı ve kaçınma düzeyi, çocuğundan ayrılma kaygısı, çocuğunun olumsuz duygularını ele alma tarzı, çocuğun duygu düzenleme becerileri ve kaygı düzeyi) açısından farklılık var mıdır?

2- Okul öncesi eğitime devam eden çocukların doğum sırasına bağlı olarak (kaçıncı çocuk oldukları), araştırma değişkenleri (annenin bağlanmada kaygı ve kaçınma düzeyi, çocuğundan ayrılma kaygısı, çocuğunun olumsuz duygularını ele alma tarzı, çocuğun duygu düzenleme becerileri ve kaygı düzeyi) açısından farklılık var mıdır?

3- Okul öncesi eğitime devam eden çocukların annelerinin eğitim düzeyine göre, araştırma değişkenleri (annenin bağlanmada kaygı ve kaçınma düzeyi, çocuğundan ayrılma kaygısı, çocuğunun olumsuz duygularını ele alma tarzı, çocuğun duygu düzenleme becerileri ve kaygı düzeyi) açısından farklılık var mıdır?

4- Okul öncesi eğitime devam eden çocukların annelerinin çalışan ya da ev hanımı olmalarına göre, araştırma değişkenleri (annenin bağlanmada kaygı ve kaçınma düzeyi, çocuğundan ayrılma kaygısı, çocuğunun olumsuz duygularını ele alma tarzı, çocuğun duygu düzenleme becerileri ve kaygı düzeyi) açısından farklılık var mıdır?

5- Okul öncesi eğitime devam eden çocukların annelerinin iş statülerine göre (Mavi ya da beyaz yaka çalışan), araştırma değişkenleri (annenin bağlanmada kaygı ve kaçınma düzeyi, çocuğundan ayrılma kaygısı, çocuğunun olumsuz duygularını

ele alma tarzı, çocuğun duygu düzenleme becerileri ve kaygı düzeyi) açısından farklılık var mıdır?

6- Araştırma değişkenleri (annenin bağlanmada kaygı ve kaçınma düzeyi, çocuğundan ayrılma kaygısı, çocuğunun olumsuz duygularını ele alma tarzı, çocuğun duygu düzenleme becerileri ve kaygı düzeyi) anlamlı düzeyde ilişkili midir?

1.6.2. Araştırma Hipotezleri

1- Annenin bağlanmada kaygı ve kaçınma düzeyi, çocuğun duygu düzenleme becerileri ve kaygı belirtilerini yordayacaktır. Buna göre; annelerin bağlanma kaygı ve kaçınma düzeylerinin düşük olması çocuklarda daha olumlu duygu düzenleme becerileri ve daha düşük kaygı düzeyi ile ilişkilidir.

2- Çocuğun olumsuz duygularının ele alınma tarzı (destekleyici olan ya da olmayan) çocuğun duygu düzenleme becerileri ve kaygı belirtilerini yordayacaktır. Çocuğun olumsuz duygularına yönelik destekleyici tutumların artması (problem odaklı, duygu odaklı ve duygu dışavurumunda cesaretlendirme) daha olumlu düzey duygu düzenleme becerileri ve daha düşük kaygı düzeyi ile ilişkilidir. Öte yandan; çocuğun olumsuz duygularına yönelik destekleyici olmayan tutumların artması (cezalandırıcı ve azaltıcı tepkiler) daha düşük düzey duygu düzenleme becerileri ve daha yüksek kaygı düzeyi ile ilişkilidir.

3- Annenin çocuğundan ayrılma kaygısı, çocuğun duygu düzenleme becerileri ve kaygı belirtilerini yordayacaktır. Buna göre, annede yüksek düzey ayrılma kaygısı çocuğun daha olumsuz duygu düzenleme becerileri ve daha yüksek düzey kaygı belirtisi ile ilişkilidir.

4- Annenin bağlanmada kaygı ve kaçınma düzeyi ile çocuğun duygu düzenleme becerileri ve kaygı belirtileri arasındaki ilişkide, annenin çocuğunun olumsuz duygularını ele alma biçimi ve çocuğundan ayrılma kaygısı aracı rol oynar.

2. BÖLÜM

YÖNTEM

2.1. KATILIMCILAR

Çalışmaya Konya ilinde yaşayan ve 3-6 yaş aralığında, okul öncesi kuruma devam eden çocuğu olan 287 anne gönüllü olarak katılmıştır.

Araştırmada, annelerin medeni durumunun (boşanmış/dul) hem annenin hem de çocuğun kaygı düzeyini olumsuz etkileyebileceği düşünüldüğü için boşanmış/dul olduğunu beyan eden 6, çocuğunda kronik hastalığı olan 3 ve bataryanın baba tarafından doldurulmuş olduğu tahmin edilen 9, toplamda 18 katılımcı çalışma dışında bırakılmıştır. Ayrıca yapılan analiz sonucunda Mahalanobis uzaklığı sebebiyle 3 katılımcı da çalışmaya dahil edilmemiştir ve değerlendirmeler 266 katılımcı ile yapılmıştır.

2.1.1. Çocuğa Yönelik Demografik Bilgiler

Çalışmaya katılan annelerin çocuklarının yaşları 3 ile 6 arasında değişmektedir (Ort = 5.0, SS = .78) ve çocukların %52.1'i (N = 139) kız, %47.9'u (N = 128) ise erkektir. Çalışmaya katılan annelerin %21.2'sinin (N = 57) 1, %51.7'sinin (N = 139) 2, %21.9'unun (N = 59) 3 ve %4.8'inin (N = 14) ise 4 ve üzeri sayıda çocuğu vardır. Bu çocukların %51.1'i (N = 137) ilk çocuk, %11.9'u (N = 32) ortanca veya ortancalardan biri ve %36.9'u (N = 99) da sonuncu çocuktur. Çocukların okula başlama yaş ortalaması 4.29 (SS = .89)'dur. Okula devam süreleri ise 1 ay ile 48 ay arasında değişmektedir (Ort = 13.67, SS = 10.85). Çocukların %90.4'ünde (N = 245) herhangi bir kronik sağlık sorunu bulunmamaktadır. Kronik rahatsızlığı olanlarda ise en sık ifade edilen rahatsızlıklar alerjik sorunlar (N = 16, %6) ve göz sorunlarıdır (N = 3, %1). Ayrıca, çocukların %97.8'inin (N = 265) duygusal bir sıkıntısı olmadığı belirtilmiş, duygusal sıkıntısı olduğunu belirten anneler ise bu sıkıntıları kıskançlık ve sinirlilik olarak belirtmişlerdir. Son olarak, annelerin %92.2'si (N = 250) çocukları ile ilgili herhangi bir psikolojik danışma almadıklarını belirtirken, danışma aldığını belirten anneler (N = 18; %7.8) bu danışmanın parmak emme, vurma, kardeş kıskançlığı, konuşma sıkıntıları ve okula gitmede isteksizlik gibi sıkıntılar olduğunu ifade etmişlerdir (Tablo 1).

2.1.2. Ebeveynlere Yönelik Demografik Bilgiler

Çalışmaya katılan anneler 23 ile 47 yaş arasındadır (Ort = 33.49, SS = 5.07). Anne olma yaşları 18 ile 41 yaş arasında değişmektedir. Ortalama anne olma yaşı ise 28.21 (SS = 4.98) olarak belirlenmiştir. Annelerin eğitim düzeylerine bakıldığında ise %12'si (N = 32) ilkokul, %12'si (N=32) ortaokul, %23.6'sı (N = 63) lise, %8.2'si (N = 22) ön lisans, %38.6'sı (N = 103) lisans ve %5.6'sı (N = 15) lisans üstü eğitim düzeyine sahiptir. Annelerin %49.3'ü (N = 132) ev hanımı, %18.3'ü (N = 49) mavi yakalı (aşçı, kuaför, satış temsilcisi, laborant vb.) ve %32.5'i (N = 87) beyaz yakalı (öğretmen, mimar, avukat vb.) çalışan olduklarını belirtmişlerdir. Katılımcıların %14'ü (N = 36) aylık gelirlerinin 1500 TL ve altında olduğunu, %29.6'sı (N = 76) 1500-3000 TL, %26.1'i (N = 67) 3000-5000 TL aralığında ve %30.4'ü (N = 78) 5000 TL ve üzerinde olduğunu bildirmişlerdir. Araştırmaya sadece evli olan anneler dâhil edilmiştir ve katılımcıların evlilik sürelerinin ortalamaları 10.88 (SS = 4.48; min - max = 5 - 26) yıldır.

Çocukların 0-2 yaş döneminde bakımlarının büyük çoğunlukla anneler tarafından karşılandığı (N = 225; %84) ancak ikincil olarak sırasıyla, büyükanne (N = 51; %19), baba (N = 41; %15), bakıcı (N = 25; %9) ve aile yakınlarının da (N = 6; %2) bebek bakımında rol aldıkları belirtilmiştir. Çocukların 2 - 6 yaş döneminde bakımlarından sorumlu olan kişiler sorulduğunda ise; yine sırasıyla anne (N = 208; %77.6), büyükanne (N = 51; %19), baba (N = 48; %17.9), bakıcı (N = 21; %7.8) ve aile yakınıdır (N = 7; %2.6) (Tablo 1).

Araştırmaya katılan annelerin sadece %9.7'si (N = 25) çocuğundan ayrı kaldığı bir dönem olduğunu ifade etmiş, bu ayrılıklar ortalama 2 kere (SS = 2.4) gerçekleşmiş ve ortalama 11 gün (SS = 10.5) sürmüştür (Tablo 1).

Tablo 1
Anne ve Çocuklara Yönelik Demografik İstatistikler

	Değişken	N	%	M	SD	Min-Max
Çocuk Cinsiyeti	Kız	139	52.1			
	Erkek	128	47.9			
Çocuk Yaşı		266		5.0	.78	3-6
Çocuk Sayısı	1	57	21.2			
	2	139	51.7			
	3	59	21.9			
	4 ve daha fazla	14	4.8			
Doğum Sırası	İlk	137	51.1			
	Ortanca	32	11.9			
	Sonuncu	99	36.9			
Anne Yaşı		266		33.49	5.07	23-47
Baba Yaşı		263		36.38	4.95	27-52
Anne Olma Yaşı		261		28.21	4.98	18-41
Anne Eğitim	İlkokul	32	12			
	Ortaokul	32	12			
	Lise	63	23.6			
	Ön lisans	22	8.2			
	Lisans	103	38.6			
	Lisansüstü	15	5.6			
Baba Eğitim	Okuryazar değil	2	.8			
	İlkokul	37	13.9			
	Ortaokul	22	8.3			
	Lise	49	18.4			
	Ön lisans	19	7.1			
	Lisans	108	40.6			
	Lisansüstü	29	10.9			
Meslek Grubu	Ev Hanımı	132	49.3			
	Mavi Yaka	49	18.3			
	Beyaz Yaka	87	32.5			
Aylık Gelir	1500 TL ve altı	36	14			
	1500-3000 TL	76	29.6			
	3000-5000 TL	67	26.1			
	5000 TL ve üzeri	78	30.4			
Evlilik Süresi		263		10.88	4.48	5-26
Ev Nüfusu		269		4.20	.96	2-10
Okula Başlama Yaşı		260		4.29	.89	1-6
Okula Devam Süresi (Ay)		256		13.67	10.85	1-48
0-2 Yaş Bakım Veren	Anne	225	84			
	Baba	41	15.3			
	Büyükanne	51	19			
	Aile Yakını	6	2.2			
	Bakıcı	25	9.3			
2-6 Yaş Bakım Veren	Anne	208	77.6			
	Baba	48	17.9			
	Büyükanne	51	19			
	Aile Yakını	7	2.6			
	Bakıcı	21	7.8			

2.2. VERİ TOPLAMA ARAÇLARI

2.2.1. Demografik Bilgi Formu

Kullanılan demografik bilgi formunda anne – babanın yaş, eğitim ve meslek durumları, çocuk sayısı, cinsiyetleri, doğum tarihi ve yaşları sorgulanmıştır. Ayrıca kreşe devam eden ve çalışmaya dâhil edilecek çocukla ilgili olarak 0-2 ve 2-6 yaş aralığında bakımı kimlerin üstlendiği, çocuğun kreşe kaç yaşında başladığı, ne kadar süredir kreşe devam ettiğine yönelik sorular da yönlendirilmiştir. Annenin çocuktan hiç ayrı kalıp kalmadığı, kaldıysa kaç kere ve ne kadar süreyle ayrı kaldığı sorulmuştur. Son olarak bu formda eleme kriterlerini değerlendirmek adına kreşe devam eden çocukta herhangi bir psikolojik sıkıntı olup olmadığı, psikolojik/psikiyatrik bir danışma alınıp alınmadığı da sorgulanmıştır (Ek 2).

2.2.2. Okul Öncesi Çocukları Kaygı Düzeyi Ölçeği (OÖÇK)

Orijinal olarak Spence (2001) tarafından geliştirilen ölçek, okul öncesine devam eden 5 ve 6 yaşındaki çocukların kaygı düzeylerini ölçmeyi amaçlayan 28 maddeden oluşmaktadır. Ölçeğin orijinali genel kaygı (Örn: “Endişeden dolayı uyku problemi yaşar.”), sosyal kaygı (Örn: Tanımadığı insanlarla tanışmaktan veya konuşmaktan korkar.”), ayrılık kaygısı (Örn: “Anne veya babasının başına kötü bir şey geleceğinden korkar.”), fiziksel yaralanma korkuları (Örn: “Yüksekten korkar.”) ve obsesif- kompulsif belirtiler (Örn: “Gerekli olmasa bile emin olmak için tekrar sorar.”) olmak üzere 5 alt boyuttan oluşmaktadır.

Ebeveynler çocuklarını ev ortamındaki davranışlarına göre 5’li Likert tipi ölçek üzerinden (1: Hiçbir Zaman Doğru Değil; 5: Her Zaman Doğru) değerlendirmektedir. Ölçekten alınabilecek en yüksek puan 140, en düşük puan ise 28’dir. Ölçekten alınan yüksek puan kaygı düzeyinin yüksek olduğunu işaret etmektedir. Ölçeğin Türkçe geçerlik ve güvenirlik çalışması Orbay ve Ayvaşık (2006) tarafından yapılmıştır. Yapılan analiz sonucunda ölçeğin tek faktör olarak ele alınmasının uygun olduğu değerlendirilmiştir. Ölçeğin Cronbach Alfa değeri .89 olarak belirtilmiştir. Ancak, ölçek okul öncesi çocuklara uygun olarak geliştirilmesine rağmen uyarlama çalışması okul dönemi çocuklarıyla yapılmıştır. Bu çalışmada okul öncesi dönem çocuklarının kaygı düzeyinin çalışılacak olması ve ayrılık kaygısının çalışmada önemli bir boyut olması, ayrıca alan yazında farklı kaygı boyutlarının farklı değişkenlerle ilişkili olduğunun

gösterilmesinden dolayı ölçeğin orijinal 5 faktör yapısının kullanılmasının daha uygun olacağına karar verilmiştir. Çalışmada ölçeğin Cronbach Alfa değeri .89, faktörlerin Cronbach Alfa değerleri ise yaygın kaygı için .57, sosyal kaygı için .77, OKB için .69, yaralanma kaygısı için .75 ve ayrılık kaygısı için .72 olarak hesaplanmıştır (Ek 3).

2.2.3. Çocukların Duygularını Değerlendirme Ölçeği (ÇDD)

Shields ve Cicchetti (1999) tarafından geliştirilen, 24 maddeden oluşan iki alt boyutlu bir ölçektir. Uyarılma, tepki gösterme, sinir bozukluğu gibi ruhsal kararsızlık maddelerini içeren Kararsızlık- Olumsuzluk alt boyutu ve olumlu-olumsuz duyguların sosyal olarak uygun ifade edilmesi ve empati maddelerini içeren Duygu Düzenleme alt boyutundan oluşmaktadır. Ölçek 4'lü Likert tipi ölçektir (1: Hiç; 4: Her Zaman). Ölçekten alınan yüksek puanlar çocukların duygularını düzenleme becerilerinin sağlıklı olduğunu göstermektedir. Shields ve Cicchetti (1999) ölçeğin iç tutarlılığını Kararsızlık- Olumsuzluk alt boyutu için .96; Duygu Düzenleme alt boyutu için .86 olarak bildirmişlerdir. Ölçeğin Türkçe uyarlaması Batum ve Yağmurlu (2007) tarafından yapılmış ve tek faktör olarak belirlenmiştir (α .75). Ölçüt bağıntılı geçerlik testi olarak davranış düzenleme ölçeği ve dışsallaştırma davranışlarıyla ilişkisi test edilmiştir. ÇDD maddeleri, davranış düzenleme ölçeği maddeleri ile .01 ve .42 arasında değişen değerlerde ilişkili bulunmuştur. Duygu düzenleme ve davranış düzenleme arasında anlamlı ve pozitif; duygu ve davranış düzenleme ile dışsallaştırma davranışları arasında ise negatif yönde anlamlı ilişki saptanmıştır (Ek 4).

2.2.4. Çocuğun Olumsuz Duygularıyla Baş Etme Ölçeği (ÇODBÖ)

Fabes, Eisenberg ve Bernzweig (1990) tarafından geliştirilen ölçek, on iki senaryodan oluşmaktadır. Her senaryo için 6 farklı tepki (Sorun Odaklı Tepkiler, Duygu Odaklı Tepkiler, Dışavurumcu Cesaretlendirme İfadeleri, Azaltıcı Tepkileri, Cezalandırıcı Tepkiler, Üzüntü Tepkileri) listelenmekte ve ebeveynlerden her birini her durum için ne kadar kullandıklarını 5'li Likert tipi ölçek üzerinden (1: Kesinlikle Böyle Yapırım; 5: Hiç Böyle Yapmam) değerlendirmeleri istenmektedir. "Sorun Odaklı Tepkiler" ebeveynlerin çocuklarının yaşadıkları sorunu çözmesine yardım çabalarını yansıtmaktadır. "Duygu Odaklı Tepkiler" ebeveynlerin çocuklarının daha iyi hissetmesine yardımcı olmaya çabalarını ifade etmektedir. "Dışavurumcu Cesaretlendirme İfadeleri" çocuğu duygularını ifade etmesi için cesaretlendiren ebeveyn

davranışlarından oluşmaktadır. Bahsi geçen bu üç alt ölçek duyguları konusunda çocuklarını yetiştirmeyi ve onları eğitmeyi içeren destekleyici ebeveynliği ölçmeyi hedeflemektedir. Ayrıca diğer üç ilave tepki yöntemi de çocukların duygularına karşı ebeveyn tepkilerini ifade etmektedir. ‘Azaltıcı (En aza indirme) Tepkisi’ ebeveynlerin çocuklarının duygusal tepkilerini görmezden gelmeleriyle, küçük görmeleriyle ilişkilidir. ‘Cezalandırıcı Tepkiler’ boyutu ebeveynlerin ne derecede sözlü veya fiziksel ceza ile çocuklarının duygularına tepki verdiklerini değerlendirmektedir. Son boyut olan ‘Üzüntü Tepkileri’ ise ebeveynlerin çocuklarının duyguları karşısında yaşadıkları duygular ile ilişkilidir. Ölçeğin 7c, 8c ve 10a maddeleri ters kodlanmaktadır. Ölçekten alınan yüksek puanlar annenin çocuğunun olumsuz duygularıyla başedebildiğini, düşük puanlar ise başetmede güçlük yaşadığını göstermektedir.

Çocuğun Olumsuz Duygularıyla Baş Etme Ölçeği’nin Türkçe uyarlaması Altan (2006) tarafından yapılmıştır. Destekleyici Anne Tepkileri ölçeği 25 maddeden oluşmaktadır ve Cronbach alfa değeri .84 olarak bulunmuştur. Destekleyici Olmayan Anne Tepkileri ölçeği 22 madde içermektedir ve iç tutarlılığı .87 olarak belirlenmiştir. Ölçekteki maddeler 5’li likert tipidir.

Bu tez çalışması kapsamında ölçeğin tümü için Cronbach alfa değeri .85, “Sorun Odaklı Tepkiler” alt boyutu için Cronbach alfa değeri .80, “Duygu Odaklı Tepkiler” alt boyutu için .88, “Dışavurumcu Cesaretlendirme İfadeleri” alt boyutu için .80, “Azaltıcı (En Aza İndirme) Tepkisi” alt boyutu için .82, “Cezalandırıcı Tepkiler” alt boyutu için .83, “Üzüntü Tepkileri” alt boyutu için .54 bulunmuştur. Ayrıca “Destekleyici Anne Tepkileri” alt boyutu Cronbach alfa değeri .92, “Destekleyici Olmayan Anne Tepkileri” alt boyutu Cronbach alfa değeri ise .89 olarak hesaplanmıştır. “Üzüntü Tepkileri” alt boyutu annenin davranışından çok duygularını içermesi sebebiyle bu çalışmada kullanılmamıştır (Ek 5).

2.2.5. Yakın İlişkilerde Yaşantılar Envanteri II (YİYE - II)

Orijinali Fraley, Waller ve Brennan (2000) tarafından geliştirilen YİYE-II, yetişkinlerin eşleri veya romantik ilişki içinde oldukları kişilere yönelik bağlanma stillerini ölçmeyi hedefleyen bir ölçektir. YİYE-II 7’li Likert tipi (1: Hiç Katılmıyorum; 7: Tamamen Katılıyorum) olmak üzere toplam 36 sorudan oluşmaktadır. Toplam puan olarak değerlendirilmeyen ölçekte birbirinden ayrı 2 alt ölçek puanı oluşturulmaktadır. Her biri toplam 18 maddeden oluşan “Kaygı” alt boyutu yakın ilişkilerde yaşanan

terkedilme, beğenilmeme, yeterince sevilmemeye yönelik endişeleri değerlendirirken, “Kaçınma” alt ölçeği de ilişkide yakınlıktan, duygusal beklentilerden rahatsız olma boyutunu değerlendirmektedir. Ölçekteki çift sayılı maddeler kaçınma, tek sayılı maddeler ise kaygı boyutunu değerlendirmekte, 4., 8., 16., 17., 18., 20., 21., 22., 24., 26., 30., 32., 34 ve 36. maddelerin ters kodlanması gerekmektedir. Alt ölçeklerden alınan yüksek puanlar kişilerin yakın ilişkilerinde kaygı ve/veya kaçınma özelliklerinin de arttığına işaret etmektedir. Ölçekteki iki alt ölçeğin toplam puanları sürekli değişken olarak kullanılabilirdiği gibi, kümeleme analizi yöntemi ile katılımcılar 4 bağlanma stilinden (güvenli, kaçınan, saplantılı, korkulu) birine dahil edilebilirler. Buna göre; kaygı ve kaçınma puanları düşük olanlar “Güvenli”, kaçınma puanı yüksek kaygı puanı düşük olanlar “Kaçınan”, kaygı puanı yüksek kaçınma puanı düşük olanlar “Saplantılı” ve hem kaygı hem de kaçınma puanı yüksek olanlar ise “Korkulu” bağlanma stiline sahip olarak değerlendirilebilirler.

Ölçeğin Türk örnekleme için geçerlik ve güvenilirlik çalışması tamamlanmış (Selçuk, Günaydın, Sümer ve Uysal, 2005) ve tatminkâr sonuçlar elde edilmiştir. Buna göre; faktör analizi ölçeğin orijinali ile benzer şekilde “kaygı” ve “kaçınma” boyutlarını içerdiğini desteklemektedir. Ölçekte kaygı boyutu özsaygı ve ilişki doyumu ile olumsuz yönde, onaylanmama kaygısı, ayrılık kaygısı ve başkalarını memnun etme ile olumlu yönde ilişkili bulunmuştur. Ayrıca, kaçınma boyutu özsaygı ve ilişki doyumu ile olumsuz yönde, onaylanmama kaygısı ve yalnızlıktan hoşlanma ile de olumlu yönde ilişkili bulunmuştur. Ölçeğin kaygı boyutu için Cronbach alfa katsayısı .86, kaçınma boyutu için Cronbach alfa katsayısı .90 olarak belirtilmiş test tekrar test güvenilirliği kaygı boyutu için .82, kaçınma boyutu için ise .81 olarak rapor edilmiştir (Ek 6).

2.2.6. Annenin Ayrılma Kaygısı Ölçeği (AAK)

Hock, McBride ve Gnezda (1989) tarafından geliştirilen ölçek, kısa dönemli ayrılıklar için annenin ayrılık kaygısını ölçmeyi amaçlamaktadır. Ölçek 35 maddeden oluşmaktadır. 5’li Likert tipi bir ölçektir (1-Kesinlikle Katılmıyorum; 5-Kesinlikle Katılıyorum). Ölçekten alınan yüksek puanlar annenin ayrılık kaygısının yüksek olduğunu işaret etmektedir. Ölçek, anneliğe özgü hisler ve ayrılıkla ilgili özellikleri ölçen 3 alt boyuttan oluşmaktadır. Alt boyutlardan birincisi, annenin çocuğunu bırakmasıyla ilgili duyduğu suçluluk ve anne bakımıyla ilgili tutumları değerlendiren “Annenin Ayrılık Kaygısı” alt boyuttur (21 madde). İkinci alt boyut, çocuğunun

ayrılığa uyumuyla ilgili annenin inançlarını belirlemeyi amaçlayan “Ayrılığın Çocuk Üzerindeki Etkilerinin Annede Hissettirdikleri”dir (7 madde). Son olarak da annenin annelik rolü ile kariyerini dengede tutmayı içeren anne tutumlarından oluşan “Kariyerle İlgili Ayrılık Kaygıları” alt boyutu vardır (7 madde).

Ölçekte her alt boyut için yüksek iç tutarlılık katsayısı rapor edilmiş (Annenin Ayrılık Kaygısı =.90; Ayrılığın Çocuk Üzerindeki Etkilerinin Annede Hissettirdikleri =.71, Kariyerle İlgili Ayrılık Kaygısı =.97) ve ölçeğin görüşme ve gözlem yöntemleriyle tutarlı sonuçlar sunduğu gösterilmiştir (Hock ve ark 1989).

AAK, çeşitli araştırmalarda Türkçeye çevrilmiş ve kullanılmıştır (Akdağ Göcek, 1996; Durukan, 2014). Orijinali ile tutarlı olarak ölçeğin iç tutarlık katsayıları alt faktörler için .86, .80 ve .78 olarak belirtilmiştir (Öner, 2008). Ancak, ölçeğin puanlaması ve faktör yapısına yönelik detaylı bilgiye ulaşamadığından bu araştırmada ölçek için baştan Açımlayıcı Faktör Analizi yapılmıştır. Temel Bileşenler Analizi ile incelenen Scree grafiği ve özdeğerler doğrultusunda ölçeğin 4 faktörlü olarak ele alınabileceği görülmüştür. Maddeler 4 faktöre zorlanarak faktör analiz tekrarlanmış ve ölçeğin bu son hali ile toplam varyansın %40.97’sini açıkladığı görülmüştür (Tablo 2). Ölçekten 2. ve 3. maddeler hiçbir faktöre yüklenmedikleri için; 6, 11 ve 23. maddeler aynı anda birden fazla faktöre yüklendikleri için çıkartılmıştır. Ölçekte 1. faktör “Annenin Ayrılık Kaygısı”; toplam varyansın %13.21’ini açıklamakta ve 10 sorudan oluşmaktadır (Cronbach Alfa =.75). İkinci faktör “Ayrılığın Çocuk Üzerindeki Etkilerinin Annede Hissettirdikleri”; toplam varyansın %13.05’ini açıklamakta ve 6 sorudan oluşmaktadır (Cronbach Alfa =.83). Üçüncü faktör “Kariyerle İlgili Ayrılık Kaygıları” toplam varyansın %6.50’sini açıklamakta ve 5 sorudan oluşmaktadır (Cronbach Alfa =.61). Ölçeğin orijinal 3 faktör yapısından farklı olarak bu örnekte 4. olarak “Annenin Çocuğun Yeterliğine Duyduğu Güven” adı altında toplam varyansın %8.17 sini açıklayan ve 6 maddeden oluşan yeni bir alt faktör kullanılmıştır. Bu faktörün iç tutarlılık katsayısı ise .67 olarak belirlenmiştir (Tablo 2) (Ek7).

Tablo 2
Annenin Ayrılık Kaygısı Ölçeği Faktör Analiz Sonuçları

Faktör Adı	Soru	Faktörler			
		1	2	3	4
Annenin Ayrılık Kaygısı	07	.76			
	19	.63			
	08	.63			
	01	.61			
	13	.57			
	17	.57			
	22	.55			
	12	.53			
	18	.51			
	10	.49			
Ayrılığın Çocuk Üzerindeki Etkilerinin Annede Hissettirdikleri	29		.72		
	24		.68		
	32		.65		
	35		.61		
	28		.59		
	14		.53		
	27		.51		
	09		.48		
	30		.43		
	Annenin Çocuğun Yeterliliğine Duyduğu Güven	26			.72
31				.66	
34				.66	
16				.64	
05				.51	
21				.43	
Kariyerle İlgili Ayrılık Kaygıları	20				.73
	15				.69
	04				.58
	33				-.54
	25				-.54
Özdeğer		4.63	4.57	2.86	2.29
Açıklanan Varyans %		13.21	13.05	8.17	6.50
Toplam %		13.21	26.27	34.44	40.97
Alfa		.83	.78	.67	.61

2.3. İŞLEM

Tez çalışması olarak yürütülen bu araştırmada öncelikle Ufuk Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Kurulu'ndan onay alınmıştır. Ardından Konya'da bulunan 10'u özel 5'i devlet kurumu olan kreş ve anaokulu müdürleriyle görüşülerek araştırmanın içeriği hakkında bilgi verilmiş, araştırmaya katılmayı kabul eden 5 özel, 4 devlet okuluyla araştırma yürütülmüştür.

Çalışma, anket çalışması şeklinde gerçekleştirilmiştir. Anketler okul aracılığıyla evlere gönderilerek annelere ulaştırılmıştır. Araştırmaya katılmaya gönüllü olan annelere öncelikle Bilgilendirilmiş Onam Formu verilerek araştırma hakkında bilgi verilerek onayları alınmıştır. Kişisel Bilgi Formu, Annenin Ayrılma Kaygısı Skalası, Yakın İlişkilerde Yaşantılar Envanteri (YİYE), Okul Öncesi Çocukları Kaygı Düzeyi Ölçeği, Çocukların Duygularını Değerlendirme Ölçeği ve Aile Tutum ve Davranış Ölçeği annelere bireysel olarak uygulanmıştır. Ölçekler karışık sıralarda batarya haline getirilmiş ve annelere zarf içerisinde verilmiştir. Uygulamaya ilişkin yönerge her ölçeğin başında bulunmaktadır. Katılımcılardan kimlik bilgileri istenmemiştir. Ölçeklerin uygulama süresi yaklaşık 50-60 dakika arasında değişmiştir. Araştırma verileri Kasım 2016-Mayıs 2017 tarihleri arasında toplanmıştır.

3. BÖLÜM

BULGULAR

Analiz öncesinde veri girişleri kontrol edilmiş, verilerin istatistiksel uygunluğunu kontrol etmek amacıyla girilen verilerin sıklığına bakılarak beklenen aralıktan büyük ya da küçük olan değerler düzeltilmiştir. Ayrıca boş bırakılan maddeler ilgili ölçeğin ilgili alt boyutundaki değer verilen maddelerin ortalamasıyla tamamlanmıştır. Verilerin çok değişkenli istatistiksel analizlerle ilgili sayıtları karşılayıp karşılamadığı incelenmiştir. Bu amaç doğrultusunda, veriler tek ve çok değişkenli aşırı değerler, normallik, doğrusallık, varyansların aynılığı, tekli bağlantı ve çoklu bağlantı sayıtları açısından değerlendirilmiştir (Gravetter ve Wallnau, 2014). Varsayımı ihlal eden katılımcılar analize dâhil edilmemiştir. Tüm bu işlemler sonucunda verilerin analize uygunluğu sağlanmıştır.

Bu bölüm, araştırmayla ilgili bulguları içermektedir. İlk başlık altında araştırma değişkenleri için korelasyon sonuçları paylaşılmaktadır. İkinci başlıkta araştırma değişkenlerinin annenin çalışma durumu ve çocuğun cinsiyeti açısından değişiklik gösterip göstermediğini değerlendirmek amacıyla yapılan bağımsız gruplar için t-testi sonuçları mevcuttur. Üçüncü başlıkta ise araştırma değişkenlerinin annenin meslek grubu, eğitim düzeyi ve ailenin sahip olduğu çocuk sayısı açısından tek yönlü varyans analizi (Tek Yönlü ANOVA) ile karşılaştırılmış ve sonuçları sunulmuştur. Son olarak ise bağımsız değişkenlerin bağımlı değişkeni yordama gücünü değerlendirmek amacıyla 4 aşamalı aracı regresyon analizi yapılmıştır. Ayrıca annenin bağlanma düzeyi ile çocuğun duygu düzenleme becerileri ve kaygısı arasındaki ilişkide annenin azaltıcı ve cezalandırıcı tutumlarının ve ayrılık kaygısının aracı rolünün anlamlılığı Sobel testiyle değerlendirilmiştir.

3.1. ARAŞTIRMA DEĞİŞKENLERİ ARASINDA KORELASYON BULGULARI

Korelasyon katsayılarının gücü, Cohen'in (1992) psikoloji alanı için önerdiği değerler baz alınarak değerlendirilmiştir. Buna göre korelasyon katsayıları .10 - .29 arasında ise düşük/zayıf, .30 - .49 arasında ise orta derecede ve .50 - 1.00 arasında ise yüksek/kuvvetli bir ilişkiden söz edilmektedir.

Bu bölümde sürekli demografik değişkenlerin (çocuğun yaşı, annenin yaşı, babanın yaşı, anne olma yaşı, çocuğun okula başlama yaşı, çocuğun okula devam süresi ve çocuk sayısı) ve araştırma değişkenlerinin korelasyonu sunulmaktadır. Araştırma değişkenleri: annenin bağlanma düzeyi (YİYE-Kaçınma ve YİYE-Kaygı), annenin çocuğuna yönelik ayrılık kaygısı (ayrılığın çocuk üzerindeki etkilerinin annede hissettirdikleri; AAK), annenin çocuğuna yönelik duygu düzenleme stratejileri (ÇODBÖ; sorun odaklı, duygu odaklı, dışavurumcu cesaretlendirme, azaltıcı ve cezalandırıcı tepkiler), çocuğun kaygı düzeyi (OÖÇK; yaygın anksiyete, sosyal anksiyete, obsesif kompulsif belirtiler, yaralanma korkusu, ayrılık kaygısı) ve çocuğun duygu düzenleme becerileri düzeyi (ÇDD) ile korelasyon sonuçları verilmektedir.

3.1.1. Demografik Değişkenler ile Araştırma Değişkenlerinin Korelasyon Bulguları (Tablo 3)

Çocuk yaşı: Demografik değişkenler açısından değerlendirildiğinde çocuğun yaşının, AAK, ÇODBÖ alt ölçeklerinden Sorun Odaklı, Duygu Odaklı, Dışavurumcu Cesaretlendirme Tepkileri; OÖÇK alt ölçeklerinden Yaygın Anksiyete, Sosyal Anksiyete, Obsesif Kompulsif Belirtiler, Yaralanma Korkusu, Ayrılık Kaygısı ve ÇDD ile ilişkili olmadığı bulunmuştur. Ancak YİYE-Kaçınma ($r = .13, p < .05$) ve YİYE-Kaygı ($r = .16, p < .01$) çocuk yaşı ile pozitif yönde ve zayıf düzeyde ilişkili bulunmuştur. Ayrıca, çocuğun yaşıyla ÇODBÖ-Azaltıcı Tepkiler (çocuğun duygusal tepkilerini görmezden gelme) ($r = -.18, p < .01$) ve ÇODBÖ-Cezalandırıcı Tepkiler ($r = -.12, p < .05$) arasında negatif yönde zayıf ancak anlamlı bir ilişki olduğu saptanmıştır.

Anne yaşı: AAK; YİYE (kaçınma ve kaygı); ÇODBÖ (sorun odaklı, duygu odaklı, dışavurumcu cesaretlendirme, azaltıcı, cezalandırıcı tepkiler) ve ÇDD ile anne yaşı arasında anlamlı bir ilişki olmadığı saptanmıştır. Ancak OÖÇK-Yaygın Kaygı ($r = -.18, p < .01$), OÖÇK-Sosyal Kaygı ($r = -.12, p < .05$), OÖÇK-Obsesif Kompulsif Belirtiler ($r = -.19, p < .01$), OÖÇK-Yaralanma Korkusu ($r = -.12, p < .05$) ve OÖÇK-Ayrılık Kaygısı ($r = -.13, p < .05$) ile anne yaşı arasında negatif yönde zayıf ancak anlamlı bir ilişki bulunmuştur.

Anne olma yaşı: AAK; YİYE (kaçınma ve kaygı); ÇODBÖ (sorun odaklı, duygu odaklı, dışavurumcu cesaretlendirme, azaltıcı, cezalandırıcı tepkiler) ve ÇDD ile anne olma yaşının ilişkili olmadığı bulunmuştur. Öte yandan; OÖÇK-Yaygın Kaygı ($r = -.21, p < .01$), OÖÇK-Sosyal Kaygı ($r = -.13, p < .05$), OÖÇK-Obsesif Kompulsif

Belirtiler ($r = -.24, p<.01$), OÖÇK-Yaralanma Korkusu ($r = -.15, p<.05$) ve OÖÇK-Ayrılık Kaygısı ($r = -.14, p<.05$) ile anne olma yaşı arasında negatif yönde zayıf düzeyde anlamlı bir ilişki saptanmıştır.

Çocuk sayısı: Yalnızca ÇODBÖ-Cezalandırıcı Tepkiler Alt Ölçeği ($r = -.13, p<.05$) ile çocuk sayısı arasında zayıf ve negatif yönlü anlamlı bir ilişki belirlenmiştir.

Çocuğun okula devam süresi: Yalnızca OÖÇK-Ayrılık Kaygısı alt ölçeği ($r = -.12, p<.05$) ile okula devam süresi arasında zayıf ve negatif yönlü anlamlı bir ilişki olduğu bulunmuştur.

3.1.2. Anneye Yönelik Araştırma Değişkenlerinin (AAK, ÇODBÖ ve YİYE) Korelasyonuna Yönelik Bulgular (Tablo 3)

AAK ile ÇODBÖ alt ölçeklerinden; Sorun Odaklı, Duygu Odaklı, Dışavurumcu Cesaretlendirme Tepkileri arasında anlamlı bir ilişki saptanamamıştır. Ancak AAK ile YİYE- Kaçınma ($r = .16, p<.01$) ve YİYE-Kaygı ($r = .22, p<.01$) arasında zayıf, pozitif yönde anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Ayrıca AAK'nin ÇODBÖ-Azaltıcı Tepkiler ($r = -.21, p<.01$) ve ÇODBÖ-Cezalandırıcı Tepkiler ($r = -.21, p<.01$) ile de arasında zayıf, negatif yönde anlamlı bir ilişki belirlenmiştir.

YİYE-Kaçınma ile ÇODBÖ alt ölçeklerinden; Sorun Odaklı, Duygu Odaklı, Dışavurumcu Cesaretlendirme Tepkileri ve arasında anlamlı bir ilişki saptanamamıştır. Ancak, YİYE-Kaçınma ile ÇODBÖ-Azaltıcı Tepkiler ($r = -.12, p<.05$) ve ÇODBÖ-Cezalandırıcı Tepkiler ($r = -.17, p<.01$) arasında negatif yönde zayıf, anlamlı bir ilişki bulunmuştur.

YİYE- Kaygı ile ÇODBÖ-Azaltıcı Tepkiler ($r = -.17, p<.01$) ve ÇODBÖ-Cezalandırıcı Tepkiler ($r = -.22, p<.01$) arasında negatif yönde zayıf düzeyde anlamlı bir ilişki bulunmuştur.

3.1.3. Çocuğa Yönelik Araştırma Değişkenlerinin (OÖÇK ve ÇDD) Korelasyonuna Yönelik Bulgular (Tablo 3)

ÇDD ile OÖÇK-Yaygın Kaygı ($r = -.41, p<.01$), OÖÇK-Sosyal Kaygı ($r = -.35, p<.01$), OÖÇK-Obsesif Kompulsif Belirtiler ($r = -.26, p<.01$), OÖÇK-Yaralanma

Kaygısı ($r = -.31, p < .01$) ve OÖÇK-Ayrılık Kaygısı ($r = -.26, p < .01$) arasında anlamlı negatif ve genel olarak orta düzeyde ilişki olduğu tespit edilmiştir.

3.1.4. Çocuk ve Anne Değişkenlerinin Korelasyonuna Yönelik Bulgular (Tablo 3)

AAK ile OÖÇK-Yaygın Kaygı ($r = .25, p < .01$), OÖÇK-Sosyal Kaygı ($r = .16, p < .05$), OÖÇK-Obsesif Kompulsif Belirtiler ($r = .37, p < .01$), OÖÇK-Yaralanma Kaygısı ($r = .35, p < .01$) ve OÖÇK-Ayrılık Kaygısı ($r = .38, p < .01$) arasında pozitif yönde ve orta düzeyde anlamlı bir ilişki saptanmıştır. AAK ve ÇDD arasında ise negatif yönde zayıf ve anlamlı bir ilişki ($r = -.29, p < .01$) bulunmuştur.

YİYE-Kaçınma'nın OÖÇK-Sosyal Kaygı ile anlamlı düzeyde ilişkili olmadığı ancak OÖÇK-Yaygın Kaygı ($r = .23, p < .01$), OÖÇK-Obsesif Kompulsif Belirtiler ($r = .18, p < .01$), OÖÇK-Yaralanma Kaygısı ($r = .25, p < .01$) ve OÖÇK-Ayrılık Kaygısı ($r = .23, p < .01$) ile zayıf düzeyde anlamlı ilişkili olduğu belirlenmiştir. Ayrıca YİYE-Kaçınma'nın ÇDD ile negatif yönde zayıf düzeyde anlamlı bir ilişkisi ($r = -.28, p < .01$) olduğu da bulunmuştur.

YİYE-Kaygı ile OÖÇK-Yaygın Kaygı ($r = .29, p < .01$), OÖÇK-Sosyal Kaygı ($r = .13, p < .05$), OÖÇK-Obsesif Kompulsif Belirtiler ($r = .25, p < .01$), OÖÇK-Yaralanma Kaygısı ($r = .19, p < .01$) ve OÖÇK-Ayrılık Kaygısı'nın ($r = .26, p < .01$) pozitif ve zayıf, anlamlı düzeyde ilişkili olduğu belirlenmiştir. Ayrıca YİYE-Kaygı ile ÇDD arasında da negatif yönde, orta derecede anlamlı bir ilişki ($r = -.30, p < .01$) olduğu bulunmuştur.

ÇODBÖ-Dışavurumcu Cesaretlendirme Tepkileri alt boyutu ile OÖÇK-Yaralanma Kaygısı ($r = .14, p < .05$) arasında pozitif yönde ve zayıf, anlamlı bir ilişki olduğu gözlenmiştir.

ÇODBÖ-Azaltıcı Tepkiler ile OÖÇK-Obsesif Kompulsif Belirtiler ($r = -.29, p < .01$), OÖÇK-Yaralanma Kaygısı ($r = -.13, p < .05$) ve OÖÇK-Ayrılık Kaygısı ($r = -.18, p < .01$) arasında negatif yönde, zayıf düzeyde anlamlı bir ilişki olduğu saptanmıştır.

Tablo 3

Araştırma Değişkenlerine İlişkin Korelasyon Tablosu

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	
1.Ç.Yaş																				
2.A.Yaş	.15*																			
3.B.Yaş	.13*	.79**																		
4.Annelik Yaş	.03	.97**	.78**																	
5.Çocuk Sayısı	.11	.43**	.42**	.40**																
6.Okul Süresi	.21**	.18**	.15*	.13*	-.08															
7.AAK	.01	-.03	.03	-.04	.12	-.09														
8.YİYE- KÇ	.13*	.04	.01	-.01	.05	-.01	.16**													
9.YİYE-KY	.16**	.01	.03	-.02	.07	-.01	.22**	.44**												
10.ÇODBÖ-SO	-.07	.09	.09	.08	.05	.07	.00	.07	-.01											
11.ÇODBÖ-DO	-.11	.08	.06	.07	.02	.09	-.01	.09	.05	.82**										
12.ÇODBÖ-DC	-.01	-.02	.04	-.07	.07	-.04	.10	.09	.06	.56**	.50**									
13.ÇODBÖ-AZ	-.18**	-.02	-.02	.03	-.04	.01	-.21**	-.12*	-.17**	-.04	-.03	.02								
14.ÇODBÖ-CZ	-.12*	-.01	-.01	.04	-.13*	-.01	-.21**	-.17**	-.22**	-.31**	-.36**	-.18**	.67**							
15.OÖÇK-YK	.04	-.18**	-.14*	-.21**	-.01	-.04	.25**	.23**	.29**	-.06	-.06	.01	-.09	-.11						
16.OÖÇK-SK	-.06	-.12*	-.09	-.13*	.04	-.07	.16*	.12	.13*	.10	.05	.10	-.03	-.04	.45**					
17.OÖÇK-OK	.07	-.19**	-.10	-.24**	.03	-.11	.37**	.18**	.25**	-.08	-.05	.02	-.29**	-.28**	.53**	.33**				
18.OÖÇK-YRK	-.01	-.12*	-.01	-.15*	.09	-.06	.35**	.25**	.19**	.03	.03	.14*	-.13*	-.13*	.58**	.43**	.47**			
19.OÖÇK-AY	.02	-.13*	-.09	-.14*	-.02	-.12*	.38**	.23**	.26**	-.05	-.06	.08	-.18**	-.11	.58**	.41**	.50**	.57**		
20.ÇDD	-.08	.09	.11	.10	-.07	.02	-.29*	-.28**	-.30**	-.09	-.06	-.11	.10	.24**	-.41**	-.35**	-.26**	.31**	-.25**	

- AAK: Annenin Ayrılık Kaygısı; YİYE-KÇ: Bağlanma Kaçınması; YİYE-KY: Bağlanma Kaygısı; ÇODBÖ-SO: Sorun Odaklı Tepkiler; ÇODBÖ-DO: Duygu Odaklı Tepkiler; ÇODBÖ-DC: Dışavurumcu Cesaretlendirme İfadeleri; ÇODBÖ-AZ: Azaltıcı Tepkisi; ÇODBÖ-CEZ: Cezalandırıcı Tepkiler; OÖÇK-YK: Yaygın Kaygı; OÖÇK-SK: Sosyal Kaygı; OÖÇK-OK: Obsesif Kompulsif Belirtiler; OÖÇK-YRK: Yaralanma Kaygısı; OÖÇK-AY: Ayrılık Kaygısı; ÇDD: Çocuklarda Duygu Düzenleme
- *p<.05, **p<.01

Son olarak da; ÇODBÖ-Cezalandırıcı Tepkiler ile OÖÇK-Obsesif Kompulsif Belirtiler ($r = -.28, p < .01$) ve OÖÇK- Yaralanma Kaygısı ($r = -.13, p < .05$) alt boyutları arasında negatif yönde ve zayıf düzeyde anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Bunun yanı sıra ÇODBÖ-Cezalandırıcı Tepkiler ile ÇDD arasında pozitif yönde, zayıf düzeyde anlamlı bir ilişki ($r = .24, p < .01$) bulunmuştur.

3.2. İKİ DÜZEYLİ KATEGORİK DEMOGRAFİK DEĞİŞKENLERİN (ÇOCUK CİNSİYETİ, ANNENİN ÇALIŞMA DURUMU) ARAŞTIRMA DEĞİŞKENLERİNE YÖNELİK FARKLARI

3.2.1. Çocuk Cinsiyeti Farklarına Yönelik *t*-test Bulguları (Tablo 4)

Araştırma değişkenlerinin (AAK, YİYE, ÇODBÖ, OÖÇK ve ÇDD) çocuğun cinsiyetine göre farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla Bağımsız Gruplar *t*- testi yapılmıştır. Yapılan analiz sonucunda sadece OÖÇK-Yaygın Kaygı ve OÖÇK-Yaralanma Kaygısı puanları açısından cinsiyetler arası anlamlı bir fark olduğu belirlenmiştir. Kız çocuklarının OÖÇK-Yaygın Kaygı ($t(262) = 1,89, p < 0.05$) ve OÖÇK-Yaralanma kaygısı ($t(262) = 1,90, p < 0.05$) puan ortalamaları erkekler çocuklarına kıyasla marjinal düzeyde daha yüksek bulunmuştur. Diğer değişkenlerin ise cinsiyet açısından farklılaşmadığı belirlenmiştir.

Tablo 4**Çocuğun Cinsiyet Durumuna İlişkin *t*- test Sonuçları**

	Kız (n = 138)		Erkek (n = 126)		<i>t</i>
	X	SS	X	SS	
AAK	2,91	0,72	3,03	0,65	1,46
YİYE- KÇ	1,97	0,86	1,90	0,79	0,68
YİYE- KY	2,74	0,82	2,81	0,85	0,71
ÇODBÖ- SO	1,91	0,47	1,95	0,61	0,61
ÇODBÖ- DO	1,71	0,55	1,70	0,66	0,16
ÇODBÖ- DC	2,38	0,65	2,41	0,68	0,35
ÇODBÖ- AZ	3,40	0,68	3,25	0,75	1,62
ÇODBÖ- CZ	4,03	0,62	3,94	0,73	1,16
OÖÇK- YK	2,18	0,65	2,03	0,62	1,89*
OÖÇK- SK	2,01	0,73	1,94	0,75	0,86
OÖÇK- OK	1,88	0,78	1,84	0,74	0,48
OÖÇK- YRK	2,35	0,75	2,17	0,78	1,90*
OÖÇK- AY	2,49	0,89	2,41	0,91	0,71
ÇDD	3,07	0,35	3,05	0,31	0,55

- AAK: Annenin Ayrılık Kaygısı; YİYE-KÇ: Bağlanma Kaçınması; YİYE-KY: Bağlanma Kaygısı; ÇODBÖ-SO: Sorun Odaklı Tepkiler; ÇODBÖ-DO: Duygu Odaklı Tepkiler; ÇODBÖ-DC: Dışavurumcu Cesaretlendirme İfadeleri; ÇODBÖ-AZ: Azaltıcı Tepkisi; ÇODBÖ-CEZ: Cezalandırıcı Tepkiler; OÖÇK-YK: Yaygın Kaygı; OÖÇK-SK: Sosyal Kaygı; OÖÇK-OK: Obsesif Kompulsif Belirtiler; OÖÇK-YRK: Yaralanma Kaygısı; OÖÇK-AY: Ayrılık Kaygısı; ÇDD: Çocuklarda Duygu Düzenleme
- * $p < .05$

3.2.2. Anne Çalışma Durumu Farklarına Yönelik *t*-test Bulguları (Tablo 5)

Araştırma değişkenlerinin (AAK, YİYE, ÇODBÖ, OÖÇK ve ÇDD) annenin çalışıp çalışmama durumuna göre farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla Bağımsız Gruplar *t*- testi yapılmıştır. Çalışan ve ev hanımı annelerin AAK, çocuklarının ise OÖÇK-Yaygın Kaygı, OÖÇK-Obsesif Kompulsif Belirtiler, OÖÇK-Yaralanma Kaygısı ve OÖÇK-Ayrılık Kaygısı alt ölçek puanları açısından anlamlı fark gösterdikleri belirlenmiştir.

Tablo 5

Anne Çalışma Durumuna İlişkin *t*-test Bulguları

	Çalışan Anne (n = 135)		Çalışmayan Anne (n = 130)		<i>t</i>
	X	SS	X	SS	
AAK	2,89	0,66	3,07	0,71	2,23*
YİYE- KÇ	1,89	0,76	1,98	0,88	0,91
YİYE- KY	2,73	0,79	2,81	0,88	0,77
ÇODBÖ- SO	1,93	0,56	1,94	0,53	0,15
ÇODBÖ- DO	1,69	0,62	1,73	0,60	0,59
ÇODBÖ- DC	2,33	0,70	2,47	0,62	1,72
ÇODBÖ- AZ	3,38	0,74	3,28	0,69	1,11
ÇODBÖ- CZ	4,02	0,69	3,94	0,67	0,96
OÖÇK- YK	2,02	0,62	2,19	0,66	2,13*
OÖÇK- SK	1,92	0,73	2,04	0,76	1,33
OÖÇK- OK	1,76	0,68	1,97	0,82	2,25*
OÖÇK- YRK	2,13	0,72	2,40	0,80	2,81**
OÖÇK- AY	2,30	0,80	2,61	0,96	2,84**
ÇDD	3,09	0,31	3,03	0,35	1,61

- AAK: Annenin Ayrılık Kaygısı; YİYE-KÇ: Bağlanma Kaçınması; YİYE-KY: Bağlanma Kaygısı; ÇODBÖ-SO: Sorun Odaklı Tepkiler; ÇODBÖ-DO: Duygu Odaklı Tepkiler; ÇODBÖ-DC: Dışavurumcu Cesaretlendirme İfadeleri; ÇODBÖ-AZ: Azaltıcı Tepkisi; ÇODBÖ-CEZ: Cezalandırıcı Tepkiler; OÖÇK-YK: Yaygın Kaygı; OÖÇK-SK: Sosyal Kaygı; OÖÇK-OK: Obsesif Kompulsif Belirtiler; OÖÇK-YRK: Yaralanma Kaygısı; OÖÇK-AY: Ayrılık Kaygısı; ÇDD: Çocuklarda Duygu Düzenleme
- * $p < .05$

Ev hanımı annelerin AAK ($t(263) = 2,23, p < 0.05$) puan ortalamalarının çalışan annelere göre anlamlı olarak daha yüksek olduğu saptanmıştır. Ev hanımı annelerin çocuklarının OÖÇK-Yaygın Kaygı ($t(263) = 2,13, p < 0.05$), OÖÇK-Obsesif Kompulsif Belirtiler ($t(263) = 2,25, p < 0.05$), OÖÇK-Yaralanma Kaygısı ($t(263) = 2,81, p < 0.01$) ve OÖÇK-Ayrılık Kaygısı ($t(263) = 2,84, p < 0.01$) puan ortalamalarının çalışan annelerin çocuklarına göre daha yüksek olduğu bulunmuştur. Diğer değişkenlerinde ise annenin çalışma durumuna göre anlamlı bir farklılık olmadığı saptanmıştır.

3.3. İKİ DÜZEYDEN FAZLA KATEGORİK/ DEMOGRAFİK DEĞİŞKENLERİN (ANNE İŞ STATÜSÜ, ÇOCUK DOĞUM SIRASI ve EBEVEYN EĞİTİM DÜZEYİ) ARAŞTIRMA DEĞİŞKENLERİNE YÖNELİK FARKLARINA İLİŞKİN TEK YÖNLÜ ANOVA BULGULARI

Bu bölümde araştırma değişkenlerinin annenin iş statüsü, çocuğun doğum sırası, annenin eğitim düzeyiyle aralarında fark olup olmadığını tespit etmek amacıyla yapılan Tek Yönlü ANOVA sonuçları paylaşılmaktadır.

3.3.1. Anne İş Statüsünün (Ev Hanımı, Mavi Yaka Çalışan ve Beyaz Yaka Çalışan) Araştırma Değişkenlerindeki Farklarına Yönelik Tek Yönlü ANOVA Bulguları (Tablo 6)

Annenin iş statüsüne göre, AAK, ÇODBÖ ve OÖÇK'nin çeşitli alt boyutlarında anlamlı farklılıklar bulunmuştur.

Buna göre; AAK'nin annenin iş statüsüne göre anlamlı olarak farklılaştığı bulunmuştur ($F(2,262) = 10,38, p < .00$). Gerçekleştirilen post-hoc Scheffe çoklu karşılaştırma analizi sonuçlarına göre; annenin ev hanımı ya da mavi yaka çalışan olması AAK puanları açısından anlamlı bir farklılık oluşturmazken beyaz yaka çalışan annelerin ev hanımlarından ($Ort_{beyaz\ yaka} = 2,72 < Ort_{ev\ hanımı} = 3,07$) ve mavi yaka çalışan annelerden ($Ort_{beyaz\ yaka} = 2,72 < Ort_{mavi\ yaka} = 3,19$) anlamlı olarak daha düşük puan aldıkları bulunmuştur.

ÇODBÖ-Sorun Odaklı Başa Çıkma ve ÇODBÖ-Duygu Odaklı Başa Çıkma puanların annenin iş statüsüne göre anlamlı olarak farklılaşmadığı bulunmuştur. Öte yandan; ÇODBÖ-Dışavurumcu Cesaretlendirme puanının annenin iş statüsüne göre marjinal düzeyde anlamlı olarak farklılaştığı bulunmuştur ($F(2,262) = 3,69, p < .05$). Gerçekleştirilen post-hoc Scheffe çoklu karşılaştırma analizi sonuçlarına göre; ev hanımı annelerin ÇODBÖ-Dışavurumcu Cesaretlendirme'den aldıkları puan beyaz yaka çalışan annelerin puanından anlamlı olarak daha yüksektir ($Ort_{beyaz\ yaka} = 2,24 < Ort_{ev\ hanımı} = 2,47$). Mavi yaka çalışan annelerin ÇODBÖ-Dışavurumcu Cesaretlendirme puanlarının Beyaz yaka veya ev hanımı annelerin puanlarından anlamlı olarak farklılaşmadığı bulunmuştur (ÇODBÖ-DC'den alınan yüksek puan Dışavurumcu Cesaretlendirme Tepkilerinin azaldığına işaret etmektedir).

ÇODBÖ-Azaltıcı Tepkiler'in annenin iş statüsüne göre anlamlı olarak farklılaştığı bulunmuştur ($F(2,262) = 6,25, p < .00$). Gerçekleştirilen post-hoc Scheffe çoklu karşılaştırma analizi sonuçlarına göre; beyaz yaka çalışan annelerin ÇODBÖ – Azaltıcı Tepkiler'den aldıkları puan mavi yaka çalışan annelerden ($Ort_{beyaz\ yaka} = 3,53 > Ort_{mavi\ yaka} = 3,11$) ve ev hanımı annelerden ($Ort_{beyaz\ yaka} = 3,53 > Ort_{ev\ hanımı} = 3,28$) anlamlı olarak daha yüksek bulunmuştur (ÇODBÖ – AZ'den alınan yüksek puan azaltıcı tepkilerinin azaldığına işaret etmektedir).

ÇODBÖ-Cezalandırıcı Tepkiler'inin annenin iş statüsüne göre anlamlı olarak farklılaştığı bulunmuştur ($F(2,262) = 6,62, p < .00$). Gerçekleştirilen post-hoc Scheffe çoklu karşılaştırma analizi sonuçlarına göre; beyaz yaka çalışan annelerin mavi yaka çalışan annelerden ($Ort_{mavi\ yaka} = 3,76 < Ort_{beyaz\ yaka} = 4,17$) ve ev hanımı annelerden ($Ort_{ev\ hanımı} = 3,94 < Ort_{beyaz\ yaka} = 4,17$) anlamlı olarak daha yüksek ÇODBÖ–Cezalandırıcı Tepkiler puanı aldıkları bulunmuştur (ÇODBÖ-CT'den alınan yüksek puan daha düşük cezalandırma tepkilerine işaret etmektedir).

OÖÇK-Yaygın Kaygı alt boyutunun annenin iş statüsüne göre farklılaştığı belirlenmiştir ($F(2,262) = 6,68, p < .00$). Gerçekleştirilen post-hoc Scheffe çoklu karşılaştırma analizi sonuçlarına göre; beyaz yaka çalışan annelerin çocuklarının OÖÇK-Yaygın Kaygı puan ortalamasının ev hanımı annelerden ($Ort_{beyaz\ yaka} = 1,90 < Ort_{ev\ hanımı} = 2,19$) ve mavi yaka çalışan annelerden ($Ort_{beyaz\ yaka} = 1,90 < Ort_{mavi\ yaka} = 2,24$) daha düşük olduğu bulunmuştur.

OÖÇK-Obsesif Kompulsif Belirtiler alt boyutunun annenin iş statüsüne göre farklılaştığı belirlenmiştir ($F(2,262) = 14,90, p < .00$). Beyaz yaka çalışan annelerin çocuklarının OÖÇK-Obsesif Kompulsif Belirtiler puan ortalamasının ev hanımı annelerden ($Ort_{beyaz\ yaka} = 1,53 < Ort_{ev\ hanımı} = 1,97$) ve mavi yaka çalışan annelerden ($Ort_{beyaz\ yaka} = 1,53 < Ort_{mavi\ yaka} = 2,16$) daha düşük olduğu belirlenmiştir.

OÖÇK-Yaralanma Kaygısı alt boyutunun annenin iş statüsüne göre farklılaştığı bulunmuştur ($F(2,262) = 7,22, p < .00$). Beyaz yaka çalışan annelerin çocuklarının OÖÇK-Yaralanma Kaygısı puan ortalamasının ev hanımı annelerden ($Ort_{beyaz\ yaka} = 2,01 < Ort_{ev\ hanımı} = 2,40$) ve mavi yaka çalışan annelerden ($Ort_{beyaz\ yaka} = 2,01 < Ort_{mavi\ yaka} = 2,35$) daha düşük olduğu belirlenmiştir.

Tablo 6
Anne İş Statüsü Farklarına İlişkin Tek Yönlü ANOVA Bulguları

	Ev Hanımı	Mavi Yaka	Beyaz Yaka	F
AAK	3,07 _a	3,19 _a	2,72 _b	10,38 ^{***}
YİYE- KÇ	1,98	1,92	1,87	0,46
YİYE- KY	2,81	2,87	2,66	1,28
ÇODBÖ- SO	1,94	1,91	1,95	0,10
ÇODBÖ- DO	1,73	1,65	1,71	0,36
ÇODBÖ- DC	2,47 _a	2,49 _a	2,24 _b	3,69*
ÇODBÖ- AZ	3,28 _a	3,11 _a	3,53 _b	6,25 ^{***}
ÇODBÖ- CZ	3,94 _a	3,76 _a	4,17 _b	6,62 ^{***}
OÖÇK- YK	2,19 _a	2,24 _a	1,90 _b	6,68 ^{***}
OÖÇK- SK	2,04	1,99	1,88	1,23
OÖÇK- OK	1,97 _a	2,16 _a	1,53 _b	14,90 ^{***}
OÖÇK- YRK	2,40 _a	2,35 _a	2,01 _b	7,22 ^{***}
OÖÇK- AY	2,61 _a	2,49 _{a,b}	2,19 _b	5,84 ^{***}
ÇDD	3,03	3,04	3,12	2,17

- AAK: Annenin Ayrılık Kaygısı; YİYE-KÇ: Bağlanma Kaçınması; YİYE-KY: Bağlanma Kaygısı; ÇODBÖ-SO: Sorun Odaklı Tepkiler; ÇODBÖ-DO: Duygu Odaklı Tepkiler; ÇODBÖ-DC: Dışavurumcu Cesaretlendirme İfadeleri; ÇODBÖ-AZ: Azaltıcı Tepkisi; ÇODBÖ-CEZ: Cezalandırıcı Tepkiler; OÖÇK-YK: Yaygın Kaygı; OÖÇK-SK: Sosyal Kaygı; OÖÇK-OK: Obsesif Kompulsif Belirtiler; OÖÇK-YRK: Yaralanma Kaygısı; OÖÇK-AY: Ayrılık Kaygısı; ÇDD: Çocuklarda Duygu Düzenleme
- *p<.05, **p<.01

OÖÇK- Ayrılık Kaygısı'nın annenin iş statüsüne göre farklılaştığı belirlenmiştir ($F(2,262) = 5,84, p < .00$). Beyaz yaka çalışan annelerin çocuklarının OÖÇK-Ayrılık Kaygısı puan ortalamasının ev hanımı annelerden ($Ort_{beyaz\ yaka} = 2,19 < Ort_{ev\ hanımı} = 2,61$) daha düşük olduğu bulunmuştur.

3.3.2. Çocuğun Doğum Sırasının (İlk, Ortanca ve Sonuncu) Araştırma Değişkenlerine Yönelik Farklarına İlişkin Tek Yönlü ANOVA Bulguları (Tablo 7)

Bu bölümde çocuğun doğum sırasının araştırma değişkenleriyle arasında fark olup olmadığını tespit etmek amacıyla tek yönlü ANOVA yapılmış ve sadece ÇDD'nin anlamlı olarak farklılaştığı bulunmuştur ($F(2,262) = 4,46, p < .01$). Bu sonuca göre ortanca ya da ortancalardan biri olan çocuğun aileye son katılan çocuğa göre ÇDD puan ortalamasının ($Ort_{ortanca} = 2,92 < Ort_{sonuncu} = 3,12$) anlamlı olarak daha düşük olduğu belirlenmiştir.

Tablo 7
Doğum Sırası Farklılıklarına Yönelik Tek Yönlü ANOVA Bulguları

	İlk	Ortanca	Sonuncu	F
AAK	2,88	3,16	3,05	3,14
YİYE- KÇ	1,91	2,11	1,92	0,78
YİYE- KY	2,68	2,84	2,87	1,59
ÇODBÖ- SO	1,88	1,93	2,02	1,75
ÇODBÖ- DO	1,62	1,79	1,81	3,27
ÇODBÖ- DC	2,37	2,45	2,42	0,28
ÇODBÖ- AZ	3,35	3,24	3,30	0,39
ÇODBÖ- CZ	4,07	3,82	3,92	2,38
OÖÇK- YK	2,18	2,19	1,98	3,14
OÖÇK- SK	2,01	2,06	1,90	0,83
OÖÇK- OK	1,87	2,04	1,80	1,21
OÖÇK- YRK	2,28	2,41	2,20	0,96
OÖÇK- AY	2,53	2,52	2,32	1,77
ÇDD	3,05 _{a,b}	2,92 _a	3,12 _b	4,46*

- AAK: Annenin Ayrılık Kaygısı; YİYE-KÇ: Bağlanma Kaçınması; YİYE-KY: Bağlanma Kaygısı; ÇODBÖ-SO: Sorun Odaklı Tepkiler; ÇODBÖ-DO: Duygu Odaklı Tepkiler; ÇODBÖ-DC: Dışavurumcu Cesaretlendirme İfadeleri; ÇODBÖ-AZ: Azaltıcı Tepkisi; ÇODBÖ-CEZ: Cezalandırıcı Tepkiler; OÖÇK-YK: Yaygın Kaygı; OÖÇK-SK: Sosyal Kaygı; OÖÇK-OK: Obsesif Kompulsif Belirtiler; OÖÇK-YRK: Yaralanma Kaygısı; OÖÇK-AY: Ayrılık Kaygısı; ÇDD: Çocuklarda Duygu Düzenleme
- * $p < .05$

3.3.3. Anne Eğitim Düzeyinin Araştırma Değişkenlerine Yönelik Farklarına İlişkin Tek Yönlü ANOVA Bulguları (Tablo 8)

AAK'nin anne eğitim düzeyine göre anlamlı olarak farklılaştığı belirlenmiştir ($F(2,262) = 19.06, p < .00$). Lisans ve üzeri eğitim düzeyine sahip annelerin AAK puan ortalaması ilk/ortaokul mezunu annelerden ve lise - ön lisans mezunu annelerden daha düşük, ayrıca lise - ön lisans mezunu annelerin de AAK puan ortalamasının ilk/ortaokul mezunu annelerden anlamlı olarak daha düşük olduğu bulunmuştur ($Ort_{\text{lisans ve üzeri}} = 2,75 < Ort_{\text{lise-önlisans}} = 2,99 < Ort_{\text{ilk/ortaokul}} = 3,38$).

YİYE-Kaçınma'nın anne eğitim düzeyine göre anlamlı olarak farklılaştığı belirlenmiştir ($F(2,262) = 8,69, p < .00$). İlk/ortaokul mezunu annelerin YİYE-Kaçınma puan ortalamasının lisans ve üzeri eğitim düzeyine sahip anneler ve lise - ön lisans mezunu annelerin puan ortalamalarından yüksek olduğu bulunmuştur ($Ort_{\text{lisans ve üzeri}} = 1,85 = Ort_{\text{lise-önlisans}} = 1,78 < Ort_{\text{ilk/ortaokul}} = 2,30$).

YİYE-Kaygı'nın anne eğitim düzeyine göre anlamlı olarak farklılaştığı bulunmuştur ($F(2,262) = 9,64, p < .00$). İlk/ortaokul mezunu annelerin, lise- ön lisans mezunu anneler ve lisans ve üzeri eğitim düzeyine sahip annelerden daha yüksek YİYE-Kaygı puanı aldıkları belirlenmiştir ($Ort_{\text{lisans ve üzeri}} = 2,62 = Ort_{\text{lise-önlisans}} = 2,70 < Ort_{\text{ilk/ortaokul}} = 3,16$).

ÇODBÖ-Dışavurumcu Cesaretlendirici Tepkiler alt boyutunun anne eğitim düzeyine göre marjinal düzeyde farklılaştığı saptanmıştır ($F(2,262) = 3.35, p < .05$). İlk/ortaokul mezunu annelerin, lisans ve üzeri eğitim düzeyine sahip annelerden ($Ort_{\text{lisans ve üzeri}} = 2,29 < Ort_{\text{ilk/ortaokul}} = 2,54$) daha yüksek ÇODBÖ-Dışavurumcu Cesaretlendirici puanı aldıkları bulunmuştur (ÇODBÖ-DC Alt Ölçeği'nden alınan yüksek puan daha düşük dışavurumcu cesaretlendirici ifadelerle işaret etmektedir).

ÇODBÖ-Azaltıcı Tepkiler alt boyutunun anne eğitim düzeyine göre farklılaştığı belirlenmiştir ($F(2,262) = 16,54, p < .00$). İlk/ortaokul mezunu annelerin, lise- ön lisans mezunu anneler ve lisans ve üzeri eğitim düzeyine sahip annelerden daha yüksek ÇODBÖ- Azaltıcı Tepki puanı aldıkları bulunmuştur ($Ort_{\text{lisans ve üzeri}} = 3,49 = Ort_{\text{lise-önlisans}} = 3,42 > Ort_{\text{ilk/ortaokul}} = 2,90$) (ÇODBÖ-AZ Alt Ölçeği'nden alınan yüksek puan daha düşük cezalandırma tepkilerine işaret etmektedir).

ÇODBÖ-Cezalandırıcı Tepkiler alt boyutunun anne eğitim düzeyine göre farklılaştığı belirlenmiştir ($F(2,262) = 17,03, p < .00$). İlk/ortaokul mezunu annelerin, lise- ön lisans mezunu anneler ve lisans ve üzeri eğitim düzeyine sahip annelerden fazla cezalandırıcı tepkiler gösterdikleri bulunmuştur ($Ort_{\text{lisans ve üzeri}} = 4,18 = Ort_{\text{lise-önlisans}} = 4,01 > Ort_{\text{ilk/ortaokul}} = 3,59$) (ÇODBÖ-CT Alt Ölçeği'nden alınan yüksek puan daha düşük cezalandırma tepkilerine işaret etmektedir).

OÖÇK-Yaygın Kaygı alt boyutunun anne eğitim düzeyine göre farklılaştığı bulunmuştur ($F(2,262) = 9,84, p < .00$). İlk/ortaokul mezunu annelerin çocuklarının puan ortalamaları, lise- ön lisans mezunu anneler ve lisans ve üzeri eğitim düzeyine sahip annelerin çocuklarının puan ortalamalarından daha fazla olduğu belirlenmiştir ($Ort_{\text{lisans ve üzeri}} = 1,96 = Ort_{\text{lise-önlisans}} = 2,11 < Ort_{\text{ilk/ortaokul}} = 2,39$).

Tablo 8

Anne Eğitim Düzeyi Farklarına Yönelik Tek Yönlü ANOVA Bulguları

	İlk/ortaokul	Lise/Ön Lisans	Lisans ve üzeri	F
AAK	3,38 _a	2,99 _b	2,75 _c	19,06 ^{***}
YİYE- KÇ	2,30 _a	1,78 _b	1,85 _b	8,69 ^{***}
YİYE- KY	3,16 _a	2,70 _b	2,62 _b	9,64 ^{***}
ÇODBÖ- SO	1,93	1,93	1,95	0,03
ÇODBÖ- DO	1,73	1,72	1,69	0,10
ÇODBÖ- DC	2,54 _a	2,45 _{a,b}	2,29 _b	3,35 [*]
ÇODBÖ- AZ	2,90 _a	3,42 _b	3,49 _b	16,54 ^{***}
ÇODBÖ- CZ	3,59 _a	4,01 _b	4,18 _b	17,03 ^{***}
OÖÇK- YK	2,39 _a	2,11 _b	1,96 _b	9,84 ^{***}
OÖÇK- SK	2,09	1,98	1,92	1,07
OÖÇK- OK	2,42 _a	1,90 _b	1,53 _c	36,70 ^{***}
OÖÇK- YRK	2,66 _a	2,25 _b	2,06 _b	13,32 ^{***}
OÖÇK- AY	2,89 _a	2,38 _b	2,27 _b	11,18 ^{***}
ÇDD	2,98 _a	3,05 _{a,b}	3,11 _b	3,03 [*]

- AAK: Annenin Ayrılık Kaygısı; YİYE-KÇ: Bağlanma Kaçınması; YİYE-KY: Bağlanma Kaygısı; ÇODBÖ-SO: Sorun Odaklı Tepkiler; ÇODBÖ-DO: Duygu Odaklı Tepkiler; ÇODBÖ-DC: Dışavurumcu Cesaretlendirme İfadeleri; ÇODBÖ-AZ: Azaltıcı Tepkisi; ÇODBÖ-CEZ: Cezalandırıcı Tepkiler; OÖÇK-YK: Yaygın Kaygı; OÖÇK-SK: Sosyal Kaygı; OÖÇK-OK: Obsesif Kompulsif Belirtiler; OÖÇK-YRK: Yaralanma Kaygısı; OÖÇK-AY: Ayrılık Kaygısı; ÇDD: Çocuklarda Duygu Düzenleme
- * $p < .05$, ** $p < .01$, *** $p < .00$

OÖÇK-Obsesif Kompulsif Belirtiler alt boyutunun anne eğitim düzeyine göre farklılaştığı belirlenmiştir ($F(2,262) = 36,70, p < .00$). İlk/ortaokul mezunu annelerin çocuklarının lise- ön lisans mezunu annelerin çocuklarından ve lisans ve üzeri eğitim düzeyine sahip annelerin çocuklarından, ayrıca lise- ön lisans mezunu annelerin çocuklarının da lisans ve üzeri eğitim düzeyine sahip annelerin çocuklarından ölçekten daha fazla puan aldıkları bulunmuştur ($Ort_{\text{lisans ve üzeri}} = 1,53 < Ort_{\text{lise-önlisans}} = 1,90 < Ort_{\text{ilk/ortaokul}} = 2,42$).

OÖÇK-Yaralanma Kaygısı alt boyutunun anne eğitim düzeyine göre farklılaştığı belirlenmiştir ($F(2,262) = 13,32, p < .00$). İlk/ortaokul mezunu annelerin çocuklarının puan ortalamalarının lise- ön lisans mezunu annelerin çocuklarının ve lisans ve üzeri eğitim düzeyine sahip annelerin çocuklarının puan ortalamalarından fazla olduğu tespit edilmiştir ($Ort_{\text{lisans ve üzeri}} = 2,06 = Ort_{\text{lise-önlisans}} = 2,25 < Ort_{\text{ilk/ortaokul}} = 2,66$).

OÖÇK-Ayrılık Kaygısı alt boyutunun anne eğitim düzeyine göre farklılaştığı belirlenmiştir ($F(2,262) = 11,18, p < .00$). İlk/ortaokul mezunu annelerin çocuklarının puan ortalamalarının lise- ön lisans mezunu annelerin çocuklarının ve lisans ve üzeri eğitim düzeyine sahip annelerin çocuklarının puan ortalamalarından fazla olduğu bulunmuştur ($Ort_{\text{lisans ve üzeri}} = 2,27 = Ort_{\text{lise-önlisans}} = 2,38 < Ort_{\text{ilk/ortaokul}} = 2,89$).

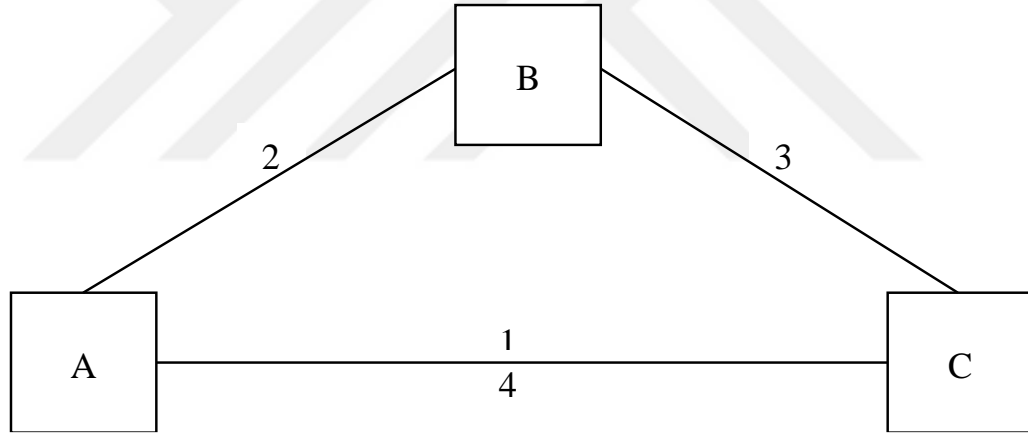
ÇDD'nin anne eğitim düzeyine göre marjinal anlamda farklılaştığı belirlenmiştir ($F(2,262) = 3,03, p < .05$). Lisans ve üzeri eğitim düzeyine sahip annelerin ilk/ortaokul mezunu annelerden ($Ort_{\text{ilk/ortaokul}} = 2,98 < Ort_{\text{lisans ve üzeri}} = 3,11$) daha yüksek puan aldıkları bulunmuştur.

3.4. OÖÇK ve ÇDD' NİN YORDANMASINA İLİŞKİN REGRESYON BULGULARI

Araştırmada OÖÇK ve ÇDD'nin yordayıcıları olarak AAK, YİYE ve ÇODBÖ değerlendirilmiştir. İncelenen korelasyon tablosunda (Tablo 3) OÖÇK ve ÇDD'nin AAK ve YİYE (KY & KÇ) ile tutarlı olarak ilişkili olduğu ancak, ÇODBÖ ölçeğinde yalnızca Azaltıcı ve Cezalandırıcı Tepkiler alt ölçeklerinde tutarlı ve anlamlı ilişkiler olduğu görülmüştür. Devam eden regresyon analizleri yordanan değişkenlerle tutarlı ve anlamlı olarak ilişkili olduğu bulunan yordayıcı değişkenlerin ve kontrol değişkeni olarak "Anne Olma Yaşı" ve "Okula Başlama Yaşı"nın analize dâhil edilmesiyle

yapılmıştır. Buna ek olarak; yordanan değişken olan OÖÇK için alt ölçeklerin toplanması ile OÖÇK-TOPLAM puanı oluşturulmuştur. Bu toplam puan yordayıcı değişkenler (YİYE, ÇODBÖ) ile anlamlı düzeyde ilişkili olmadığı bulunan OÖÇK-Sosyal Kaygı alt ölçeği eklenmeksizin oluşturulmuştur.

OÖÇK ve ÇDD ile YİYE'nin ilişkisinde ÇODBÖ ve AAK'nin aracı rolü Kenny, Kashy ve Bolger (1998) ölçütlerine göre test edilmiştir (Şekil 3). Buna göre; 1) Bağımsız değişken bağımlı değişkeni yordar, 2) Bağımsız değişken aracı değişkeni yordar, 3) Bağımsız değişkenin etkisi kontrol edildiğinde aracı değişken bağımlı değişkeni yordar ve 4) Aracı değişkenin etkisi kontrol edildiğinde bağımsız değişken ve bağımlı değişkeni yordamaz (tam aracı etki) veya yordama gücü düşer (yarım aracı etki). Bu araştırmada ÇODBÖ ve AAK'nin aracı rolünün anlamlılığı Sobel testi ile değerlendirilmiştir (Kenny ve ark. 1998). Araştırma modeli Şekil 4'de sunulmaktadır.

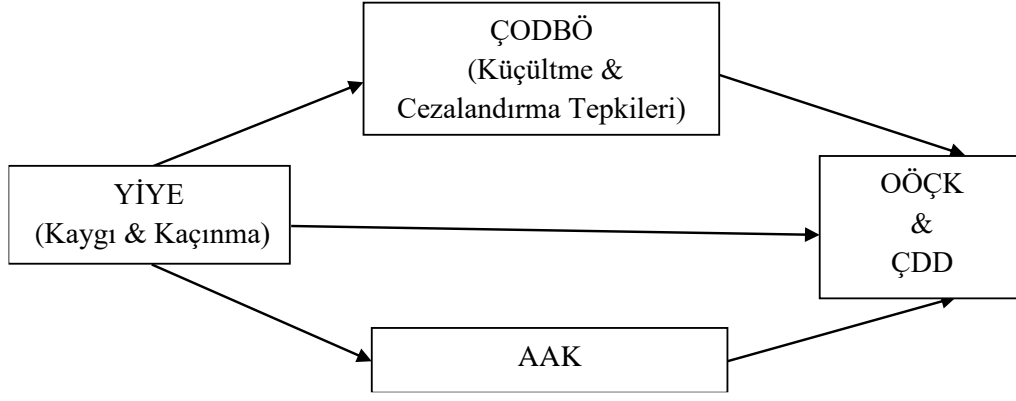

Şekil 3. Aracı Model.

Not. A= bağımsız değişken, C= bağımlı değişken, B= aracı değişken

1= A'nın C üzerine etkisi, 2= A'nın B üzerine etkisi, 3= B'nin C üzerine etkisi

4= A'nın C üzerine direkt (diğer değişkenlerin etkisi olmaksızın) etkisi.

Şekil 4. Araştırmanın Aracı Modeli.

3.4.1. ÇDD ile YİYE İlişkisinde ÇODBÖ-Cezalandırıcı Tepkilerin Aracı Rolüne İlişkin Bulgular (Tablo 9) (Şekil 4)

Kenny ve arkadaşlarının (1998) ölçütlerine göre ÇDD ile YİYE'nin ilişkisinde ÇODBÖ-CT'nin aracı rolüne yönelik regresyon analizi yapılmıştır.

İlk olarak; ÇDD ve YİYE-Kaçınma ilişkisinde ÇODBÖ- Cezalandırıcı Tepkilerin aracı rolü değerlendirilmiştir. Birinci aşamada YİYE- Kaçınma'nın ÇDD'yi ($F(3,249) = 8.78, p < .00$, Açıklanan Varyans = %10), ikinci aşamada YİYE- Kaçınma'nın ÇODBÖ-Cezalandırıcı Tepkileri ($F(3,249) = 4.38, p < .05$, Açıklanan Varyans = %10) ve üçüncü aşamada da ÇODBÖ-Cezalandırıcı Tepkiler'in ÇDD'yi ($F(3,249) = 6.01, p < .01$, Açıklanan Varyans = %10) anlamlı olarak yordadığı bulunmuştur. ÇODBÖ-Cezalandırıcı Tepkiler'in etkisi kontrol edildiği 4. aşamada YİYE-Kaçınma'nın hala ÇDD'yi anlamlı olarak yordadığı ($F(4,248) = 9.57, p < .00$) bulunmuştur. Aracı Regresyon analizinin 4. aşamasında YİYE- Kaçınma'nın yordayıcı gücünün ($\beta = -.29$) 1. aşamayla kıyaslandığında ($\beta = -.26$) azaldığı gözlemlenmiş ve bu farklılığın anlamlılığı da Sobel testi ile değerlendirilmiştir. Buna göre; YİYE-Kaçınma ile ÇDD arasındaki ilişkide ÇODBÖ-Cezalandırıcı Tepkilerin aracı rolü olmadığı gözlenmiştir (Sobel $z = 1.74, p > .05$).

İkinci olarak ise; ÇDD ve YİYE- Kaygı ilişkisinde ÇODBÖ-Cezalandırıcı Tepkilerin aracı rolü değerlendirilmiştir. Birinci aşamada YİYE- Kaygı'nın ÇDD'yi ($F(3,249) = 9.31, p < .00$, Açıklanan Varyans = %10), ikinci aşamada YİYE-Kaygı'nın ÇODBÖ-Cezalandırıcı Tepkileri ($F(3,249) = 6.08, p < .00$, Açıklanan Varyans = %7) anlamlı olarak yordadığı ve üçüncü aşamada da ÇODBÖ- Cezalandırıcı Tepkiler'in

ÇDD' yi ($F(3,249) = 6.01, p < .00$, Açıklanan Varyans = %7) anlamlı olarak yordadığı bulunmuştur. ÇODBÖ-Cezalandırıcı Tepkiler'in etkisi kontrol edildiği 4. aşamada YİYE-Kaygı'nın hala ÇDD'yi anlamlı olarak yordadığı ($F(4,248) = 9.47, p < .00$) bulunmuştur. Aracı Regresyon analizinin 4. aşamasında YİYE- Kaçınma'nın yordayıcı gücünün ($\beta = -.30$) 1. aşamayla kıyaslandığında ($\beta = -.26$) azaldığı gözlemlenmiş ve bu farklılığın anlamlılığı da Sobel testi ile değerlendirilmiştir. Buna göre; YİYE-Kaygı ile ÇDD arasındaki ilişkide ÇODBÖ- Cezalandırıcı Tepkilerin aracı rolü olmadığı gözlenmiştir (Sobel $z = 1.74, p > .05$).

Tablo 9

ÇDD ile YİYE İlişkisinde ÇODBÖ, AAK'nin Aracı Rolüne İlişkin Regresyon Bulguları

	Kontrol D.	Bağımsız D.	Bağımlı D.	R	R ²	F	B	SH	β	T
1. Aşama A → C		YİYE-KÇ	ÇDD	.31	.10	8.78	-.12	.03	-.29_a	4.71^{***}
2. Aşama A → B		YİYE-KÇ	ÇODBÖ-CEZ	.22	.05	4.39	-.10	.05	-.12	1.96 [*]
3. Aşama B → C		ÇODBÖ-CEZ	ÇDD	.26	.07	6.01	.11	.03	.23	3.74 ^{**}
4. Aşama A' → C	ÇODBÖ-CEZ	YİYE-KÇ	ÇDD	.37	.13	9.57	-.11	.03	-.26_a	4.36^{***}
1. Aşama A → C		YİYE-KY	ÇDD	.32	.10	9.31	-.12	.03	-.30_a	4.87^{***}
2. Aşama A → B		YİYE-KY	ÇODBÖ-CEZ	.26	.07	6.08	-.15	.05	-.18	2.95 ^{***}
3. Aşama B → C		ÇODBÖ-CEZ	ÇDD	.26	.07	6.01	.11	.03	.23	3.74 ^{***}
4. Aşama A' → C	ÇODBÖ-CEZ	YİYE-KY	ÇDD	.36	.13	9.47	-.11	.03	-.26_a	4.31^{***}
1. Aşama A → C		YİYE-KÇ	ÇDD	.31	.10	8.78	-.12	.03	-.29	4.71^{***}
2. Aşama A → B		YİYE-KÇ	ÇODBÖ-AZ	.24	.06	4.98	-.08	.06	-.08	1.36 ^{***}
3. Aşama B → C		ÇODBÖ-AZ	ÇDD	.15	.02	1.78	.04	.03	.08	1.21
4. Aşama A' → C	ÇODBÖ-AZ	YİYE-KÇ	ÇDD	-	-	-	-	-	-	-
1. Aşama A → C		YİYE-KY	ÇDD	.32	.10	9.31	-.12	.03	-.30	4.87^{***}
2. Aşama A → B		YİYE-KY	ÇODBÖ-AZ	.25	.07	5.72	-.11	.06	-.13	1.99 ^{***}
3. Aşama B → C		ÇODBÖ-AZ	ÇDD	.15	.02	1.78	.04	.03	.08	1.21
4. Aşama A' → C	ÇODBÖ-AZ	YİYE-KY	ÇDD	-	-	-	-	-	-	-
1. Aşama A → C		YİYE-KÇ	ÇDD	.31	.10	8.78	-.12	.03	-.29_a	4.71^{***}
2. Aşama A → B		YİYE-KÇ	AAK	.22	.05	3.98	.13	.05	.15	2.41 ^{**}
3. Aşama B → C		AAK	ÇDD	.31	.10	8.72	-.14	.03	-.29	4.69 ^{***}
4. Aşama A' → C	AAK	YİYE-KÇ	ÇDD	.39	.16	11.33	-.10	.03	-.25_b	4.17^{***}
1. Aşama A → C		YİYE-KY	ÇDD	.32	.10	9.31	-.12	.03	-.30_a	4.87^{***}
2. Aşama A → B		YİYE-KY	AAK	.26	.07	6.18	.19	.05	.22	3.50 ^{***}
3. Aşama B → C		AAK	ÇDD	.31	.10	8.72	-.14	.03	-.29	4.69 ^{***}
4. Aşama A' → C	AAK	YİYE-KY	ÇDD	.39	.15	11.05	-.10	.03	-.25_b	4.05^{***}

*p<.05, **p<.01, ***p<.00

3.4.2. ÇDD ile YİYE İlişkisinde ÇODBÖ- Azaltıcı Tepkilerin Aracı Rolüne İlişkin Bulgular (Tablo 9) (Şekil 5)

Kenny ve arkadaşlarının (1998) ölçütlerine göre ÇDD ile YİYE'nin ilişkisinde ÇODBÖ- AT'nin aracı rolüne yönelik regresyon analizi yapılmıştır.

ÇDD ve YİYE-Kaçınma ilişkisinde ÇODBÖ-Azaltıcı Tepkilerin aracı rolünün değerlendirildiği regresyon analizinde, birinci aşamada YİYE-Kaçınma'nın ÇDD'yi ($F(3,249) = 8.78, p < .00$, Açıklanan Varyans = %10), ikinci aşamada YİYE-Kaçınma'nın ÇODBÖ-Azaltıcı Tepkileri ($F(3,249) = 4.98, p < .00$, Açıklanan Varyans = %7) anlamlı olarak yordadığı ancak üçüncü aşamada da ÇODBÖ-Azaltıcı Tepkilerin ÇDD'yi ($F(3,249) = 1.78, p < .05$, Açıklanan Varyans = %2) anlamlı olarak yordamadığı bulunmuştur. Buna göre; YİYE-Kaçınma ile ÇDD arasındaki ilişkide ÇODBÖ- Azaltıcı Tepkilerin aracı rolü olmadığı bulunmuştur.

ÇDD ve YİYE-Kaygı ilişkisinde ÇODBÖ-Azaltıcı Tepkilerin aracı rolünün değerlendirildiği regresyon analizinde, birinci aşamada YİYE-Kaygı'nın ÇDD'yi ($F(3,249) = 9.31, p < .00$, Açıklanan Varyans = %10), ikinci aşamada YİYE-Kaygı'nın ÇODBÖ-Azaltıcı Tepkileri ($F(3,249) = 5.72, p < .00$, Açıklanan Varyans = %7) anlamlı yordadığı ancak üçüncü aşamada da ÇODBÖ-Azaltıcı Tepkilerin ÇDD'yi ($F(3,249) = 1.78, p > .05$, Açıklanan Varyans = %2) anlamlı olarak yordamadığı belirlenmiştir. Buna göre; YİYE-Kaçınma ile ÇDD arasındaki ilişkide ÇODBÖ-Azaltıcı Tepkilerin aracı rolü olmadığı gözlenmiştir.

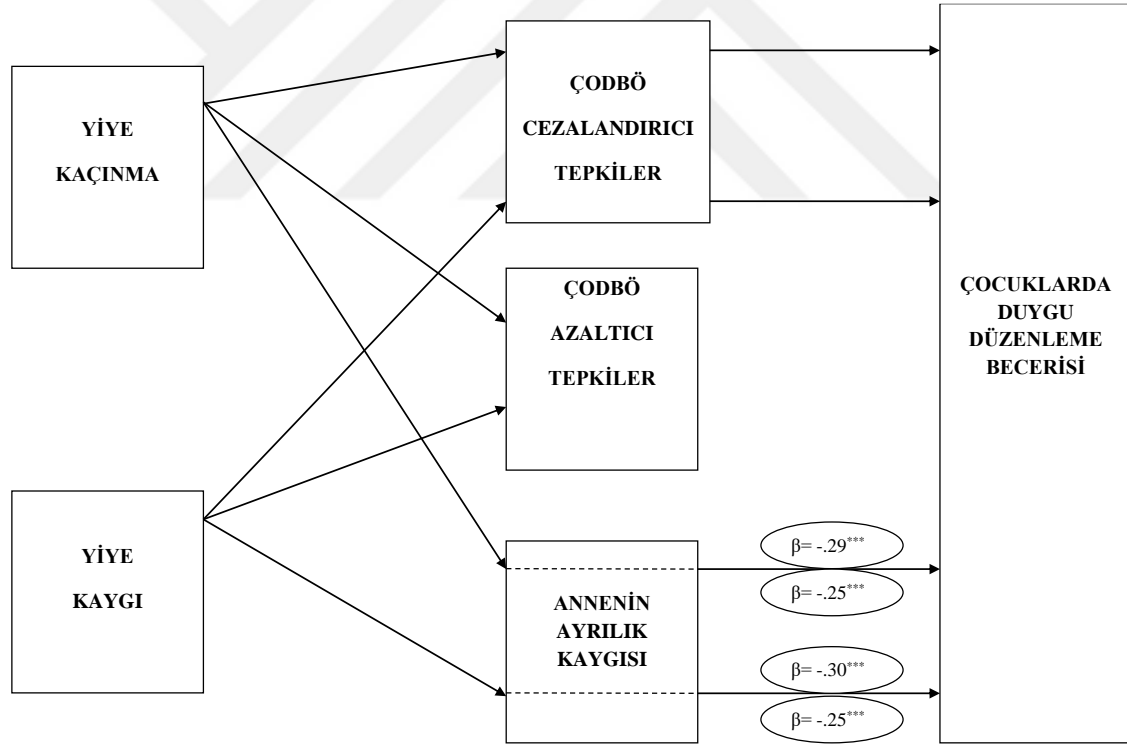
3.4.3. ÇDD ile YİYE İlişkisinde AAK'nin Aracı Rolüne İlişkin Bulgular (Tablo 9) (Şekil 5)

Kenny ve arkadaşlarının (1998) ölçütlerine göre ÇDD ile YİYE'nin ilişkisinde AAK'nin aracı rolüne yönelik regresyon analizi yapılmıştır.

ÇDD ve YİYE-Kaçınma ilişkisinde AAK'nin aracı rolünün değerlendirildiği regresyon analizinde, birinci aşamada YİYE-Kaçınma'nın ÇDD'yi ($F(3,249) = 8.78, p < .00$, Açıklanan Varyans = %10), ikinci aşamada YİYE-Kaçınma'nın AAK ($F(3,249) = 3.98, p < .01$, Açıklanan Varyans = %5) ve üçüncü aşamada da AAK'nin ÇDD'yi ($F(3,249) = 8.72, p < .00$, Açıklanan Varyans = %10) anlamlı olarak yordadığı bulunmuştur. AAK'nin etkisi kontrol edildiği 4. aşamada YİYE-Kaçınma'nın hala ÇDD'yi anlamlı olarak yordadığı ($F(4,248) = 11.33, p < .00$) bulunmuştur. Aracı Regresyon analizinin 4. aşamasında YİYE-Kaçınma'nın yordayıcı gücünün ($\beta = -.29$) 1.

aşamayla kıyaslandığında ($\beta=-.25$) azaldığı gözlemlenmiş ve bu farklılığın anlamlılığı da Sobel testi ile değerlendirilmiştir. Buna göre; YİYE-Kaçınma ile ÇDD arasındaki ilişkide AAK'nin aracı rolü olduğu gözlenmiştir (Sobel $z = 2.27, p<.05$).

Yapılan diğer bir regresyon analizinde ise ÇDD ve YİYE-Kaygı ilişkisinde AAK'nin aracı rolü değerlendirilmiştir. Birinci aşamada YİYE-Kaygı'nın ÇDD'yi ($F(3,249) = 9.31, p<.00$, Açıklanan Varyans = %10), ikinci aşamada YİYE-Kaygı'nın AAK ($F(3,249) = 6.18, p<.00$, Açıklanan Varyans = %7) ve üçüncü aşamada da AAK'nin ÇDD'yi ($F(3,249) = 8.72, p<.00$, Açıklanan Varyans = %10) anlamlı olarak yordadığı bulunmuştur. AAK'nin etkisi kontrol edildiği 4. aşamada YİYE-Kaygı'nın hala ÇDD'yi anlamlı olarak yordadığı ($F(4,248) = 11.05, p<.00$) bulunmuştur. Aracı Regresyon analizinin 4. aşamasında YİYE- Kaçınma'nın yordayıcı gücünün ($\beta=-.30$) 1. Aşamayla kıyaslandığında ($\beta=-.25$) azaldığı gözlemlenmiş ve bu farklılığın anlamlılığı da Sobel testi ile değerlendirilmiştir. Buna göre; YİYE-Kaygı ile ÇDD arasındaki ilişkide AAK'nin aracı rolü olduğu gözlenmiştir (Sobel $z = 2.82, p<.01$).

Şekil 5. Bağlanma Düzeyi (YİYE) ile Çocuklarda Duygu Düzenleme Becerileri (ÇDD) Arasındaki İlişkide ÇODBÖ: Cezalandırıcı ve Azaltıcı Tepkiler ile Annenin Ayrılık Kaygısının (AAK) Aracı Rolü.

3.4.4. OÖÇK ile YİYE İlişkisinde ÇODBÖ- Cezalandırıcı Tepkilerin Aracı Rolüne İlişkin Bulgular (Tablo 10) (Şekil 6)

Kenny ve arkadaşlarının (1998) ölçütlerine göre OÖÇK ile YİYE'nin ilişkisinde ÇODBÖ- Cezalandırıcı Tepkiler'in aracı rolüne yönelik regresyon analizi yapılmıştır.

Öncelikle OÖÇK ve YİYE-Kaçınma ilişkisinde ÇODBÖ-Cezalandırıcı Tepkilerin aracı rolü değerlendirilmiştir. Birinci aşamada YİYE-Kaçınma'nın OÖÇK'yi ($F(2,256) = 17.31, p < .00$, Açıklanan Varyans = %12), ikinci aşamada YİYE-Kaçınma'nın ÇODBÖ-Cezalandırıcı Tepkileri ($F(2,256) = 2.988, p < .05$, Açıklanan Varyans = %2) ve üçüncü aşamada da ÇODBÖ-Cezalandırıcı Tepkiler'in OÖÇK'yi ($F(2,256) = 11.12, p < .00$, Açıklanan Varyans = %8) anlamlı olarak yordadığı bulunmuştur. ÇODBÖ-Cezalandırıcı Tepkiler'in etkisi kontrol edildiği 4. aşamada YİYE-Kaçınma'nın hala OÖÇK'yi anlamlı olarak yordadığı ($F(3,255) = 13.58, p < .00$) bulunmuştur. Aracı Regresyon analizinin 4. aşamasında YİYE-Kaçınma'nın yordayıcı gücünün ($\beta = .26$) 1. aşamayla kıyaslandığında ($\beta = .24$) azaldığı gözlemlenmiş ve bu farklılığın anlamlılığı da Sobel testi ile değerlendirilmiştir. Buna göre; YİYE-Kaçınma ile OÖÇK arasındaki ilişkide ÇODBÖ- Cezalandırıcı Tepkilerin aracı rolü olmadığı gözlenmiştir (Sobel $z = 1.84, p > .05$).

İkinci olarak; OÖÇK ve YİYE-Kaygı ilişkisinde ÇODBÖ-Cezalandırıcı Tepkilerin aracı rolü değerlendirilmiştir. Birinci aşamada YİYE-Kaygı'nın OÖÇK'yi ($F(2,256) = 19.87, p < .00$, Açıklanan Varyans = %13), ikinci aşamada YİYE-Kaygı'nın ÇODBÖ-Cezalandırıcı Tepkileri ($F(2,256) = 6.18, p < .00$, Açıklanan Varyans = %5) ve üçüncü aşamada da ÇODBÖ-Cezalandırıcı Tepkiler'in OÖÇK'yi ($F(2,256) = 11.12, p < .00$, Açıklanan Varyans = %8) anlamlı olarak yordadığı bulunmuştur. ÇODBÖ-Cezalandırıcı Tepkiler'in etkisi kontrol edildiği 4. aşamada YİYE-Kaygı'nın hala OÖÇK'yi anlamlı olarak yordadığı ($F(3,255) = 14.71, p < .00$) bulunmuştur. Aracı Regresyon analizinin 4. aşamasında YİYE-Kaygı'nın yordayıcı gücünün ($\beta = .29$) 1. aşamayla kıyaslandığında ($\beta = .27$) azaldığı gözlemlenmiş ve bu farklılığın anlamlılığı da Sobel testi ile değerlendirilmiştir. Buna göre; YİYE-Kaygı ile OÖÇK arasındaki ilişkide ÇODBÖ- Cezalandırıcı Tepkilerin aracı rolü olduğu gözlenmiştir (Sobel $z = 2.21, p < .05$).

Tablo 10

OÖÇK ile YİYE İlişkinde ÇODBÖ, AAK'nin Aracı Rolüne İlişkin Regresyon Bulguları

	Kontrol D.	Bağımsız D.	Bağımlı D.	R	R ²	F	B	SH	B	t
1. Aşama A → C		YİYE-KÇ	OÖÇK	.35	.12	17.31	.20	.05	.26 _a	4.49***
2. Aşama A → B		YİYE-KÇ	ÇODBÖ-CEZ	.15	.02	2.98	-.12	.05	-.15	2.36*
3. Aşama B → C		ÇODBÖ-CEZ	OÖÇK	.28	.08	11.12	-.16	.06	-.17	2.89***
4. Aşama A' → C	ÇODBÖ-CEZ	YİYE-KÇ	OÖÇK	.37	.14	13.58	.19	.05	.24 _a	4.13***
1. Aşama A → C		YİYE-KY	OÖÇK	.37	.13	19.87	.22	.04	.29 _a	5.00***
2. Aşama A → B		YİYE-KY	ÇODBÖ-CEZ	.22	.05	6.18	-.18	.05	-.21	3.46***
3. Aşama B → C		ÇODBÖ-CEZ	OÖÇK	.28	.08	11.12	-.16	.06	-.17	2.89***
4. Aşama A' → C	ÇODBÖ-CEZ	YİYE-KY	OÖÇK	.38	.15	14.71	.20	.05	.27 _b	4.50***
1. Aşama A → C		YİYE-KÇ	OÖÇK	.35	.12	17.31	.20	.05	.26	4.49***
2. Aşama A → B		YİYE-KÇ	ÇODBÖ-AZ	.12	.01	1.86	-.10	.06	-.12	1.86
3. Aşama B → C		ÇODBÖ-AZ	OÖÇK	-	-	-	-	-	-	-
4. Aşama A' → C	ÇODBÖ-AZ	YİYE-KÇ	OÖÇK	-	-	-	-	-	-	-
1. Aşama A → C		YİYE-KY	OÖÇK	.37	.13	19.87	.22	.04	.29 _a	5.00***
2. Aşama A → B		YİYE-KY	ÇODBÖ-AZ	.17	.03	3.95	-.15	.05	-.17	2.76*
3. Aşama B → C		ÇODBÖ-AZ	OÖÇK	.29	.09	12.01	-.16	.05	-.19	3.17***
4. Aşama A' → C	ÇODBÖ-AZ	YİYE-KY	OÖÇK	.39	.16	15.54	.20	.04	.27 _b	4.55***
1. Aşama A → C		YİYE-KÇ	OÖÇK	.35	.12	17.31	.20	.04	.26 _a	4.49***
2. Aşama A → B		YİYE-KÇ	AAK	.18	.03	4.05	.15	.05	.17	2.76*
3. Aşama B → C		AAK	OÖÇK	.48	.23	37.49	.38	.05	.42	7.65***
4. Aşama A' → C	AAK	YİYE-KÇ	OÖÇK	.51	.26	30.55	.15	.04	.20 _b	3.62***
1. Aşama A → C		YİYE-KY	OÖÇK	.37	.13	19.87	.22	.04	.29 _a	5.00***
2. Aşama A → B		YİYE-KY	AAK	.24	.06	8.05	.20	.05	.24	3.95***
3. Aşama B → C		AAK	OÖÇK	.48	.23	37.49	.38	.05	.42	7.65***
4. Aşama A' → C	AAK	YİYE-KY	OÖÇK	.52	.27	30.61	.15	.04	.20 _b	3.65***

*p<.05,***p<.00

3.4.5. OÖÇK ile YİYE İlişkisinde ÇODBÖ- Azaltıcı Tepkilerin Aracı Rolüne İlişkin Bulgular (Tablo 10) (Şekil 6)

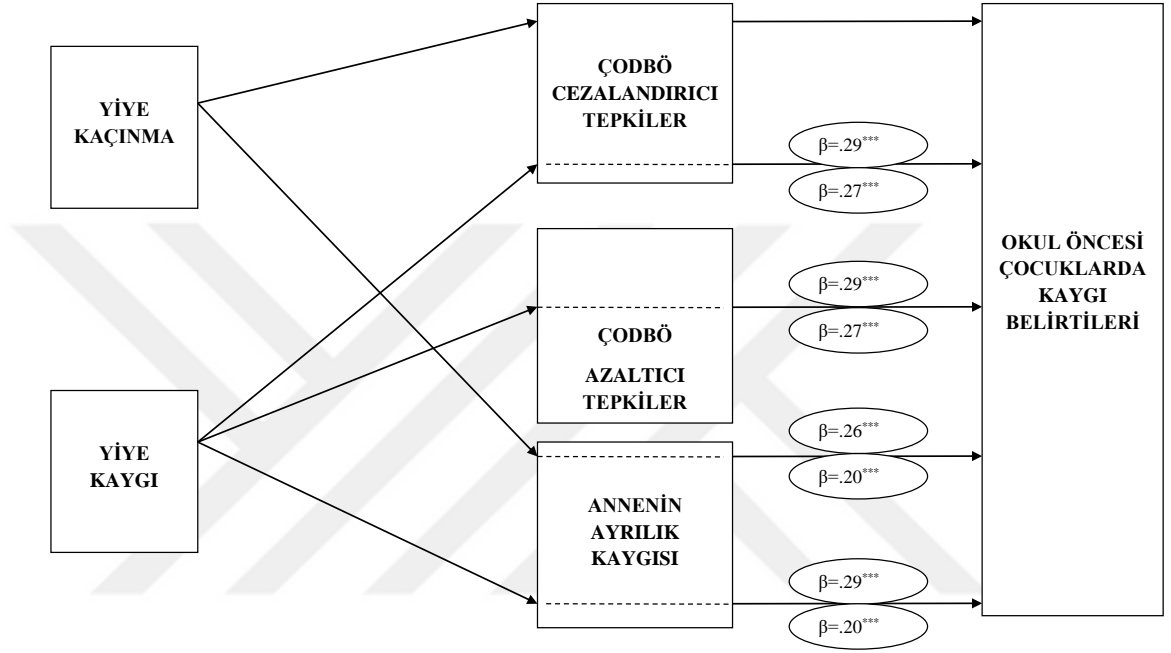
Kenny ve arkadaşlarının (1998) ölçütlerine göre OÖÇK ile YİYE ilişkisinde ÇODBÖ- Azaltıcı Tepkiler'in aracı rolüne yönelik regresyon analizi yapılmıştır.

OÖÇK ve YİYE-Kaçınma ilişkisinde ÇODBÖ-Azaltıcı Tepkilerin aracı rolünün değerlendirildiği regresyon analizinde, birinci aşamada YİYE-Kaçınma'nın OÖÇK'yi ($F(2,256) = 17.31, p < .00$, Açıklanan Varyans = %12) anlamlı yordadığı, ikinci aşamada YİYE- Kaçınma'nın ÇODBÖ-Azaltıcı Tepkileri ($F(2,256) = 1.86, p > .05$, Açıklanan Varyans = %1) anlamlı yordamadığı ve üçüncü aşamada da ÇODBÖ-Azaltıcı Tepkiler'in OÖÇK' yi ($F(2,256) = 12.01, p < .00$, Açıklanan Varyans = %8) anlamlı olarak yordadığı bulunmuştur. Buna göre; YİYE-Kaçınma ile OÖÇK arasındaki ilişkide ÇODBÖ- Azaltıcı Tepkilerin aracı rolü olmadığı gözlenmiştir.

OÖÇK ve YİYE-Kaygı ilişkisinde ÇODBÖ-Azaltıcı Tepkilerin aracı rolünün değerlendirildiği regresyon analizinde, birinci aşamada YİYE-Kaygı'nın ÇDD'yi ($F(2,256) = 19.87, p < .00$, Açıklanan Varyans = %13), ikinci aşamada YİYE-Kaygı'nın ÇODBÖ-Azaltıcı Tepkileri ($F(2,256) = 3.95, p < .05$, Açıklanan Varyans = %3) ve üçüncü aşamada da ÇODBÖ-Azaltıcı Tepkiler'in OÖÇK' yi ($F(2,256) = 12.01, p < .00$, Açıklanan Varyans = %9) anlamlı olarak yordadığı belirlenmiştir. ÇODBÖ-Azaltıcı Tepkiler'in etkisi kontrol edildiği 4. aşamada YİYE-Kaygı'nın hala OÖÇK'yi anlamlı olarak yordadığı ($F(3,255) = 15.36, p < .00$) bulunmuştur. Aracı Regresyon analizinin 4. aşamasında YİYE- Kaygı'nın yordayıcı gücünün ($\beta = .29$) 1. aşamayla kıyaslandığında ($\beta = .27$) azaldığı gözlemlenmiş ve bu farklılığın anlamlılığı da Sobel testi ile değerlendirilmiştir. Buna göre; YİYE-Kaygı ile OÖÇK arasındaki ilişkide ÇODBÖ-Azaltıcı Tepkilerin aracı rolü olduğu gözlenmiştir (Sobel $z = 2.08, p < .05$).

3.4.6. OÖÇK ile YİYE İlişkisinde AAK'nin Aracı Rolüne İlişkin Bulgular (Tablo 10) (Şekil 6)

Kenny ve arkadaşlarının (1998) ölçütlerine göre OÖÇK ile YİYE'nin ilişkisinde AAK'nin aracı rolüne yönelik regresyon analizi yapılmıştır.

Şekil 6. Annenin Bağlanma Düzeyi (YİYE) ile Okul Öncesi Çocuklarda Kaygı Belirtileri (OÖÇK) Arasındaki İlişkide ÇÖDBÖ: Cezalandırıcı ve Azaltıcı Tepkiler ile Annenin Ayrılık Kaygısının Aracı Rolü.

OÖÇK ve YİYE-Kaçınma ilişkisinde AAK'nin aracı rolünün değerlendirildiği regresyon analizinde, birinci aşamada YİYE-Kaçınma'nın OÖÇK'yi ($F(2,256) = 17.31$, $p < .00$, Açıklanan Varyans = %12), ikinci aşamada YİYE-Kaçınma'nın AAK ($F(2,2456) = 4.05$, $p < .05$, Açıklanan Varyans = %3) ve üçüncü aşamada da AAK'nin OÖÇK'yi ($F(2,256) = 37.49$, $p < .00$, Açıklanan Varyans = %23) anlamlı olarak yordadığı bulunmuştur. AAK'nin etkisi kontrol edildiği 4. aşamada YİYE-Kaçınma'nın hala OÖÇK'yi anlamlı olarak yordadığı ($F(3,255) = 30.55$, $p < .00$) bulunmuştur. Aracı Regresyon analizinin 4. aşamasında YİYE-Kaçınma'nın yordayıcı gücünün ($\beta = .26$) 1. Aşamayla kıyaslandığında ($\beta = .20$) azaldığı gözlemlenmiş ve bu farklılığın anlamlılığı da Sobel testi ile değerlendirilmiştir. Buna göre; YİYE-Kaçınma ile OÖÇK arasındaki ilişkide AAK'nin aracı rolü olduğu gözlemlenmiştir (Sobel $z = 2.59$, $p < .01$).

Son olarak OÖÇK ve YİYE-Kaygı ilişkisinde AAK'nin aracı rolü değerlendirilmiştir. Birinci aşamada YİYE-Kaygı'nın OÖÇK'yi ($F(2,256) = 19.87, p < .00$, Açıklanan Varyans = %13), ikinci aşamada YİYE-Kaygı'nın AAK ($F(2,256) = 8.05, p < .00$, Açıklanan Varyans = %6) ve üçüncü aşamada da AAK'nin OÖÇK'yi ($F(2,256) = 37.49, p < .00$, Açıklanan Varyans = %23) anlamlı olarak yordadığı bulunmuştur. AAK'nin etkisi kontrol edildiği 4. aşamada YİYE-Kaygı'nın hala OÖÇK'yi anlamlı olarak yordadığı ($F(3,255) = 30.61, p < .00$) bulunmuştur. Aracı Regresyon analizinin 4. aşamasında YİYE-Kaygı'nın yordayıcı gücünün ($\beta = .29$) 1. Aşamayla kıyaslandığında ($\beta = .20$) azaldığı gözlemlenmiş ve bu farklılığın anlamlılığı da Sobel testi ile değerlendirilmiştir. Buna göre; YİYE-Kaygı ile OÖÇK arasındaki ilişkide AAK'nin aracı rolü olduğu gözlenmiştir (Sobel $z = 3.54, p < .00$).

4. BÖLÜM

TARTIŞMA

Okul öncesi eğitime devam eden çocukların anneleri ile gerçekleştirilen bu çalışmada, 4-6 yaş çocuklarında duygu işlevselliğini yordayan anneyle ilişkili faktörler, bağlanma kuramı kapsamında modellenmiştir. Buna göre; annenin bağlanmada kaygı ve kaçınma düzeyinin çocuğun kaygı ve duygu düzenleme becerileri ile ilişkisi ve bu ilişkide aracı olabilecek annenin çocuğuna yönelik duygusal ve davranışsal tepkileri model kapsamında test edilmiştir. Bu bölümde yukarıda belirtilen amaç doğrultusunda yapılan çalışma sonuçları alan yazın ışığında tartışılmıştır.

4.1. CİNSİYET VE DOĞUM SIRASININ OKUL ÖNCESİ ÇOCUKLUKTA KAYGI DÜZEYİ ve DUYGU DÜZENLEME BECERİLERİ ile İLİŞKİSİ

Bu araştırma kapsamında öncelikle kız ve erkek çocuklarının duygu düzenleme becerileri ve kaygı belirtileri açısından farklılık gösterip göstermediği değerlendirilmiştir. Duyguların işlevselliğine yönelik bu iki boyutun okul öncesi dönem çocuklarında cinsiyete bağlı olarak farklılaşmadığı bulunmuştur. Buna göre; araştırmaya dâhil olan 4-6 yaş arasındaki kız ve erkek çocukları duygu düzenleme becerileri ve genel kaygı belirtileri açısından birbirleri ile benzerdir. Bu noktada tek istisna genel kaygı ve yaralanma kaygısı (özgül korkular) düzeyinde gözlemlenmiştir. Kızların bu iki spesifik boyutta erkeklere kıyasla daha fazla kaygı yaşadıkları anneler tarafından ifade edilmiştir.

Kaygı ve duygu düzenleme becerilerine yönelik alan yazın dikkate alındığında özellikle ergenlik sonrası çalışmalar, hem duygu düzenleme becerilerinde hem de kaygı düzeyinde tutarlı bir şekilde cinsiyet farklarını ortaya koymaktadır. Buna göre kadınların erkeklere kıyasla daha yoğun kaygı ve ilişkili bozukluklar yaşadıkları (Bkz. McLean ve Anderson, 2009) ancak bunun tersine, daha etkin ve çeşitli duygu düzenleme becerileri sergiledikleri belirtilmektedir (Eisenberg, Hofer, Vaughan, 2007; Else-Quest, Hyde, Goldsmith ve van Hulle, 2006; Nolen-Hoeksema ve Aldao, 2011). Gelişim psikologları cinsiyete bağlı bu farklılıkların sosyalleşme sürecinde ortaya çıkabileceğine işaret etmişlerdir ve bu konuda yapılan boylamsal çalışmalar da bunu desteklemektedir. Buna göre, bebeklik ve okul öncesi dönemde kaygı ve duygu

düzenleme becerileri açısından cinsiyete bağlı farklar bulunmazken (Bosquet ve Egeland 2006; Cohen ve ark., 1993; Else-Quest ve ark., 2006; Lavigne, LeBailly, Hopkins, Gouze ve Binns, 2009; Schniering, Hudson ve Rapee, 2000), okul döneminde gözlemlenmeye başlayan cinsiyet farkları (Alisinanoğlu ve Ulutaş, 2003; Bouldin ve Pratt, 1998; Essau, Muris ve Mederer, 2002; Muris, Schmidt ve Merckelbach, 2000; Nauta ve ark., 2004; Paulus ve ark., 2015; Raadal ve ark., 1995; Spence, 1998; Wichstrøm ve ark., 2012), ergenlik sonrası tutarlı bir şekilde ortaya çıkmaktadır (Bkz. Nolen-Hoeksema, 2012).

Buna göre; bu araştırmaya katılan 4-6 yaş çocuklarında kaygı ve duygu düzenleme becerileri arasında cinsiyete bağlı olarak bir fark bulunmaması alan yazındaki bulgularla tutarlıdır. Çalışmada genel düzeyde kaygı belirtileri açısından bir fark bulunmazken, spesifik olarak yaygın kaygı ve yaralanma kaygısı (özgül korkular) boyutlarında kızların erkeklardan daha yüksek puan almalarının alan yazın ile belirgin bir tutarsızlık olarak yorumlanmamıştır. Yaş arttıkça duyguyla ilişkili cinsiyet farklarının belirgin hale gelmesi, bu değişimin bir anda yaşandığı anlamına gelmemektedir. Bu farkların minimal de olsa daha erken yaşlarda ve farklı kaygı alanlarında aşamalı olarak arttığı düşünülebilir. Bu noktada duyguların sosyalleşmesi sürecinde kızların ilk olarak yaygın kaygı ve yaralanma kaygısı boyutlarında erkeklerden farklılaşıp farklılaşmadığı ilerleyen çalışmalarda test edilebilir.

Bu araştırmada çocuğun doğum sırasının fark yaratıp yaratmadığı da değerlendirilmiştir. Buna göre annelerin, duygu düzenleme becerileri açısından aileye son katılan çocuklarını, ilk ve ortanca çocuklarına göre duygu düzenleme becerileri açısından daha olumlu değerlendirdikleri bulunmuştur. İlgili alan yazın doğum sırasının çocuğun birçok farklı psikolojik özelliği ile ilişkili olabileceğini (Paulhus, Trapnell ve Chen, 1999; Volling, McElwain ve Miller, 2002) ancak bu farklılıkların ebeveyn algısından da kaynaklanabileceğini ifade etmektedir (Musun-Miller, 1993). Bu noktada araştırmaya katılan annelerin son doğan çocuklarını duygu düzenleme becerileri açısından diğerlerine kıyasla daha olumlu değerlendirmiş olmalarının farklı nedenleri olabilir. Öncelikle; ilk çocuğuyla tecrübe kazanan annenin diğer çocuğuna duygusal anlamda daha etkili bir rol model olduğu düşünülebilir. Ayrıca en küçük çocuğun vakit geçirebileceği büyük kardeşlerinin olması hem annenin duygusal yükünü hafifleterek aile iklimini olumlu etkileyebilir, hem de çocuğa rol model alternatifleri sunabilir. Öte yandan annelerin okul öncesine devam eden ilk ya da ortanca çocuğunu, son doğan

çocuktan daha olumsuz değerlendirdiği de göz ardı edilmemelidir. Bu noktada duygu düzenleme becerilerinde kardeş kıskançlığına bağlı olarak dönemsel bir değişim yaşanabileceği de düşünülebilir. Tüm bunlarla birlikte bu sonucun objektif gözlemlere değil annenin ifadesine dayalı olarak bulunduğu unutulmamalıdır. Bu durumda annenin evin küçük çocuğuna daha hoşgörülü olması ve bu nedenle de onu daha olumlu değerlendirmesi söz konusu olabilir.

4.2. ANNE EĞİTİMİ VE İŞ STATÜSÜ

Annenin eğitim düzeyi, maaşlı bir çalışan olup olmaması ve iş yerindeki statüsünü belirleyen önemli bir faktördür. Diğer bir deyişle; eğitim düzeyinin yüksek olması annenin daha iyi bir işte, daha iyi bir pozisyonda, daha yüksek gelire çalışmasına olanak sağlamaktadır. Annenin bu sosyo ekonomik niteliklerinin çocuğuyla ilişkisinde önemli bir psikolojik kaynak oluşturduğu görülmektedir. Bu kaynak annenin kendine daha fazla güvenerek ve bilinçlenerek ebeveynlik yapmasını kolaylaştırmaktadır. Ulusal ve uluslar arası alan yazında da, annenin eğitim seviyesinin ve beyaz yaka bir işte çalışıyor olmasının çocuğuyla olan ilişkisinde önemli bir avantaj sağladığı desteklemiştir (Alisinanoğlu ve Ulutaş 2000; Beesdo ve ark., 2009; Çakıcı 2006; Deater-Deckard ve ark.,1994; Fein, Gariboldi ve Boni, 1993; Güngör, 2009; Hsu, 2004; İlgar ve Akbaba, 2017; McBride ve Belsky, 1988; Murray ve ark., 2009; Oktay ve Batıgün, 2006; Rapee et al., 2009).

Bu doğrultuda, annenin eğitim düzeyi ve iş statüsünün bu araştırma değişkenlerinde de farklılık oluşturup oluşturmadığı test edilmiştir.

4.2.1. Annenin Eğitimi ve İş Statüsü: Bağlanma Kaygı ve Kaçınma Düzeyi Farkları

Araştırmaya katılan annelerin bağlanmada kaygı ve kaçınma düzeyinin, iş statüsüne göre farklılaşmadığı ancak, eğitim düzeyine göre bazı anlamlı farklılıklar olduğu bulunmuştur. Buna göre ilköğretim mezunu annelerin bağlanma ilişkilerinde, lise ve üzeri öğrenim görmüş annelere kıyasla daha fazla kaçınma ve kaygı yaşadıkları belirlenmiştir. Diğer bir deyişle, lise ve üzeri öğrenim görmüş annelere kıyasla ilköğretim mezunu olan anneler, duygusal yakınlık kurmakta zorlanmakla birlikte daha fazla sevilme ve terk edilme kaygısı yaşamaktadırlar.

Bağlanmanın duygusal işleve işaret eden bir faktör olarak, zekâ ve eğitim düzeyi gibi bilişsel faktörlerle ilişkili olmadığı ifade edilmektedir. Ancak eğitim düzeyi, sosyo ekonomik bir değişken olarak annelerin bilişsel potansiyellerinden ziyade çevresel şartlarıyla ilgili bilgi veren önemli bir ipucudur. Bununla birlikte, bu araştırma kapsamında annelerin bağlanma düzeyleri eşlerine yönelik bağlanma ilişkileri kapsamında ele alınmıştır. Bu sebeple eğitim düzeyinin, eşe bağlanmada kaygı ve kaçınma düzeyi ile ilişkili bulunmasının anlamlı olduğu düşünülmektedir. Öncelikle eğitim düzeyinin düşük olması kadınların sosyo-kültürel bağlamıyla ilgili önemli ipuçları sunmaktadır. Kızların eğitiminin gerekli ve uygun bulunmadığı kültürel bir çevrede, bu çocukların daha yoğun sosyal ve duygusal baskı yaşamaları, bağımsız benlik gelişiminin teşvik edilmemesi, erken yaşta ve görücü usulü evlilik yapmaları güvenli bağlanma gelişimi açısından bir dezavantaj olarak değerlendirilebilir. Bu durumda kadınlar için, erken dönemde anneleriyle güvenli bir bağ kurabilmeleri mümkün olsa dahi, devam eden gelişimsel dönemlerde bu güvenin sosyal çevrede devam etmemesi ve evlilikte eşe aktarılamaması da daha olası görünmektedir.

4.2.2. Anne Eğitimi ve İş Statüsü: Çocuktan Ayrılma Kaygı Düzeyi Farkları

Araştırmaya katılmış olan annelerin eğitim ve iş durumlarının tutarlı olarak çocuklarından ayrı kalmakla ilgili kaygı düzeylerinde fark oluşturduğu görülmüştür. Buna göre, çocuklarından ayrı kalmakla ilgili en yüksek düzeyde kaygı yaşayan anneler ilköğretim mezunu çalışmayan/ev hanımlarıdır. Bunu lise/ön lisans mezunu ve mavi yaka çalışanlar takip etmektedir. Bu noktada çocuğundan ayrı kalmakla ilgili en düşük düzeyde kaygı yaşayan anneler üniversite mezunu ve beyaz yakalı işlerde çalışanlardır. İlgili literatürle (Deater-Deckard ve ark., 1994; Fein, Gariboldi ve Boni, 1993; Hsu, 2004; McBride ve Belsky, 1988) tutarlı olan bu sonuç farklı ele alınabilir. Öncelikle; eğitim seviyesi düşük olan ve çalışmayan kadınların çocuk odaklı bir yaşam sürdürdükleri düşünülebilir. Tam zamanlı annelik yapan ve bu sosyal rol dışında sınırlı alternatifleri olan kadınların, kültürel olarak da desteklenen aşırı koruyucu ve kontrolcü bir ebeveynlik tarzı ile bağımlı bir anne-çocuk ilişkisi yapılandırılmaları mümkündür. Bu durumda okul yaşına gelen bir çocuğun duygusal ve sosyal olgunluğu yetersiz olacağı gibi, bu çocuğun okula başlaması da annenin önemli bir rol kaybına neden olacaktır. Her iki durum da annenin çocuğundan ayrı kalmaya yönelik kaygısını pekiştirecektir. Yapılan bir çalışmada çalışan lise mezunu annelerin çalışmayan annelere göre

çocuklarına daha fazla sorumluluk vererek bağımsızlıklarını destekledikleri saptanmıştır (Yarrow, Scott, Leeuw ve Heinig, 1962). Bununla birlikte eğitim ve gelir açısından dezavantajlı konumda olan aileler için çocuklarına sağlayabilecekleri çevresel imkânların da sınırlı olması çocukların güvenliği konusunda daha fazla endişe duymalarına, daha koruyucu davranmalarına ve ayrı kaldıklarında daha fazla kaygı hissetmelerine de neden olabilir.

4.2.3. Anne Eğitimi ve İş Statüsü: Çocuğun Olumsuz Duygularıyla Baş Etme Düzeyi Farkları

Bu araştırmada annenin çocuğun olumsuz duygularını ele alırken tercih ettiği yolların eğitim düzeyine ve iş statüsüne göre farklılaştığı bulunmuştur. Bu farklılık en belirgin olarak çocuğun olumsuz duygularını küçültme/önemsizleştirme (Örn; “Çocuğuma bunu büyütmemesini söylerim”) ve cezalandırma (Örn; “Çocuğuma ağlamaya başlarsa doğruca eve gideceğimizi söylerim”) tepkilerinde görülmektedir. Buna göre ev hanımı olan veya mavi yaka işlerde çalışan anneler beyaz yaka işlerde çalışan annelerden, ilköğretim mezunu anneler ise lise ve üzeri öğrenim görmüş annelerden daha fazla azaltıcı ve cezalandırma tepkilerine başvurmaktadır.

Eğitim düzeyi düşük ve ev hanımı/mavi yaka çalışan annelerin daha çok ekonomik stres yaşadıkları, duygusal kaynaklarının yetersiz oluşu sebebiyle daha fazla azaltıcı ve cezalandırma tepkilerini kullandıkları düşünülmüştür. Bu anneler çocuk sayısı açısından da değerlendirildiğinde eğitim düzeyi yüksek ve beyaz yaka çalışan annelere göre daha fazla çocuğa sahip olabilmektedirler. Bu durumun annenin sorumluluğunun ve iş yükünün artmasına, her çocuğa ayrı gösterilmesi gereken özel ilginin azalmasına neden olabilmektedir. Diğer bir deyişle eğitim düzeyi yüksek ve beyaz yaka çalışan annelerin ilgilenmesi gereken çocuk sayısının daha az oluşunun anneye bu çocuklarla daha yakından ilgilenme fırsatı sunduğu düşünülebilir.

4.2.4. Anne Eğitimi ve İş Statüsü: Çocukta Kaygı Düzeyi ve Duygu Düzenleme Becerileri Farkları

Okul öncesi eğitime devam eden çocuklardaki kaygı belirtilerinin de annenin sosyo ekonomik özelliklerine göre farklılaştığı bulunmuştur. Bu yaş çocuklarındaki sosyal kaygı belirtileri dışında diğer tüm kaygı belirtilerinin (ayrılma, yarananma

kaygısı, yaygın kaygı ve obsesif kompulsif belirtiler) ilköğretim mezunu, çalışmayan ya da mavi yakalı çalışan annelerin çocuklarında beyaz yakalı ve lise üzeri öğrenim görmüş olan annelerin çocuklarına kıyasla daha yüksek düzeyde olduğu belirlenmiştir.

Çocukların duygu düzenleme becerilerinin ise annenin iş durumu ya da statüsünden ziyade eğitim düzeyine göre farklılaştığı, ilköğretim mezunu anneleri olan çocukların üniversite ve üzeri öğrenim görmüş anneleri olan çocuklara kıyasla duygu düzenleme becerilerinde daha zayıf oldukları bulunmuştur.

İlgili alan yazın da annelerin çalışma şartlarının çocukların duygu durumları üzerinde çeşitli etkilerini göstermektedir. Zor şartlarda, düzensiz çalışma saatlerinde özellikle de gece nöbetlerinde çalışan annelerin çocuklarında diğer çalışan ve çalışmayanlar annelerin çocuklarına kıyasla daha fazla saldırganlık, kaygı ve depresyon gözlemlendiği belirtilmiştir (Dunifon ve ark., 2013).

Annenin sosyo ekonomik statüsüne yönelik bu bulgular genel olarak özetlenecek olursa annenin eğitilmiş olması ve vasıflı bir çalışan olmasının birçok yönden zenginlik olduğu görülmektedir. Eğitim annenin sadece bilişsel olarak daha bilinçli hareket etmesine yardımcı olmamakta aynı zamanda, maddi imkânlarla da erişim olasılığını arttırmaktadır.

Eğitim anneye sosyal bir statü kazandırdığı gibi, daha yüksek gelir de sağlamakta ve daha rahat yaşam koşullarını mümkün kılmaktadır. Anne bu koşullarda ev işleri vb. konularda yardım alabilmekte ve çocuğuyla vakit geçirmek için daha fazla zamana sahip olmakta, çocuğuyla daha fazla kaliteli vakit geçirme imkânı bulabilmektedir. Annenin eğitimi alternatif bilgi kaynakları ve çözüm yollarına erişimini kolaylaştırmakta, çocuğun birçok yönden sağlıklı gelişebilmesi için zemin hazırlamaktadır. Böylelikle çocuğunun hayatında, çocuğunu daha yakından tanıyarak onun gelişimine katkıda bulunacak bir rol üstlenebilmektedir. Beyaz yakalı meslek sahibi olan anne hayatında daha fazla tatminkâr roller barındırabilmektedir. Hem eş hem anne hem de bir meslek çalışanıdır, çalışma hayatında da saygın bir yeri, mesleğine yönelik kariyer hedefleri olabilir. Bu çoklu roller annenin kendini daha işlevsel tanımlamasına yardımcı olmakta, benlik saygısını ve yeterlik algısını desteklemektedir.

Eğitim düzeyi daha düşük, mavi yaka çalışan anneler ise, ekonomik açıdan daha sınırlı ihtiyaçları karşılayabilmekte, sıklıkla da çalışırken kazandığı, çocuğunun bakımına harcadığından az olabilmektedir. Yoğun iş saatleri ya da vardiyalı çalışma

zorunluluğu, evdeki iş yükü, destek alma konusunda kısıtlılık vb. durumlar nedeniyle yoğun stres yaşayabilecek annenin bu stresinin çocuğuyla olan ilişki kalitesini etkilemesi şaşırtıcı olmayacaktır.

Eğitim düzeyi düşük ve çalışmayan annelerin ekonomik açıdan eşlerine bağımlı olmaları, sınırlı ve kısıtlı sosyal imkânlarının olması, kendilerini gerçekleştirme açısından yeterli kaynaklarının bulunmayışı vb. sebeplerle yeterlik duygularının düşük olabileceği, bunun da aile içinde genel duygusal işlevi olumsuz etkileyebileceği düşünülebilir. Ancak, unutulmamalıdır ki annelerin çalışmaması sadece eğitim düzeyine bağlı değildir. Birçok nedenden ötürü kadın çalışmamayı seçebilmektedir ve sıklıkla da belirli bir süre ile çalışmamayı seçmektedir. Bu araştırmada eğitim ve iş statüsü tutarlı bir şekilde annenin eşi ve çocuğuna olan duygusal bağında farklılıklarla ilişkilirken, çalışma durumunun bazı durumlarda fark yaratmadığı da dikkat çekmektedir. Örneğin annelerin eşlerine bağlanma düzeyleri ve çocuklarının duygusal tepkilerini ele alış biçimleri açısından çalışma durumuna göre bir farklılık bulunmamaktadır. Bu durumda annelerin çalışmama nedenlerinin anlaşılması önemli olacaktır. Araştırmaya katılan annelerin çocukları 4-6 yaş aralığındadır ve önemli bir kısmının da küçük kardeşleri vardır. Bu da annenin çocukların bakımını üstlenmesi nedeniyle sadece sınırlı bir süre için çalışmadığını düşündürebilir. Bu noktada annenin çalışmıyor olması değil çalışmama nedenlerinin kritik olabileceği düşünülmektedir.

4.3. OKUL ÖNCESİ ÇOCUKLUKTA KAYGI DÜZEYİ ve DUYGU DÜZENLEME BECERİLERİ: ANNENİN DUYGUSAL İŞLEVİ (Şekil 7)

Bu çalışmada annelerin bağlanmada kaygı ve kaçınma düzeylerinin çocuklara yönlendirilen duygu ve davranışlarındaki ilişkileri hem annelerin çocuğundan ayrılmayla ilgili yaşadıkları endişeleri açısından, hem de çocuğunun duygularını ele almadaki stratejileri ve davranışları açısından bir değerlendirme yapılmıştır.

Annenin bağlanma temsiliyle çocuğun bağlanma temsilinin benzer olduğuna dair yapılan pek çok çalışma mevcuttur (Feeney ve Noller, 1990; Fraley, 2002; Main ve ark., 1985; Waters ve ark., 2000; Waters ve ark., 2000; Waters ve ark., 2000). Bowlby'nin (1969) 'beşikten mezara' şeklinde ifade ettiği bağlanma temsilinin devamlılığının, kişinin yaşadığı süre boyunca korunmasının aynı zamanda nesiller arası da aktarıldığı yapılan çalışmalarla gözlenmiştir. Örneğin Waters ve ark. (2000) yürüttükleri boylamsal çalışmada bağlanma temsillerinin nesiller arası korunduğuna

dair bulgular elde etmişlerdir. Bir diğer çalışma da Van IJzendoorn (1995) tarafından gerçekleştirilen meta analiz çalışmasıdır. Bu çalışma da annenin bağlanma stilinden çocuğun bağlanma stiline tahmin edilebileceğini belirtmektedir.

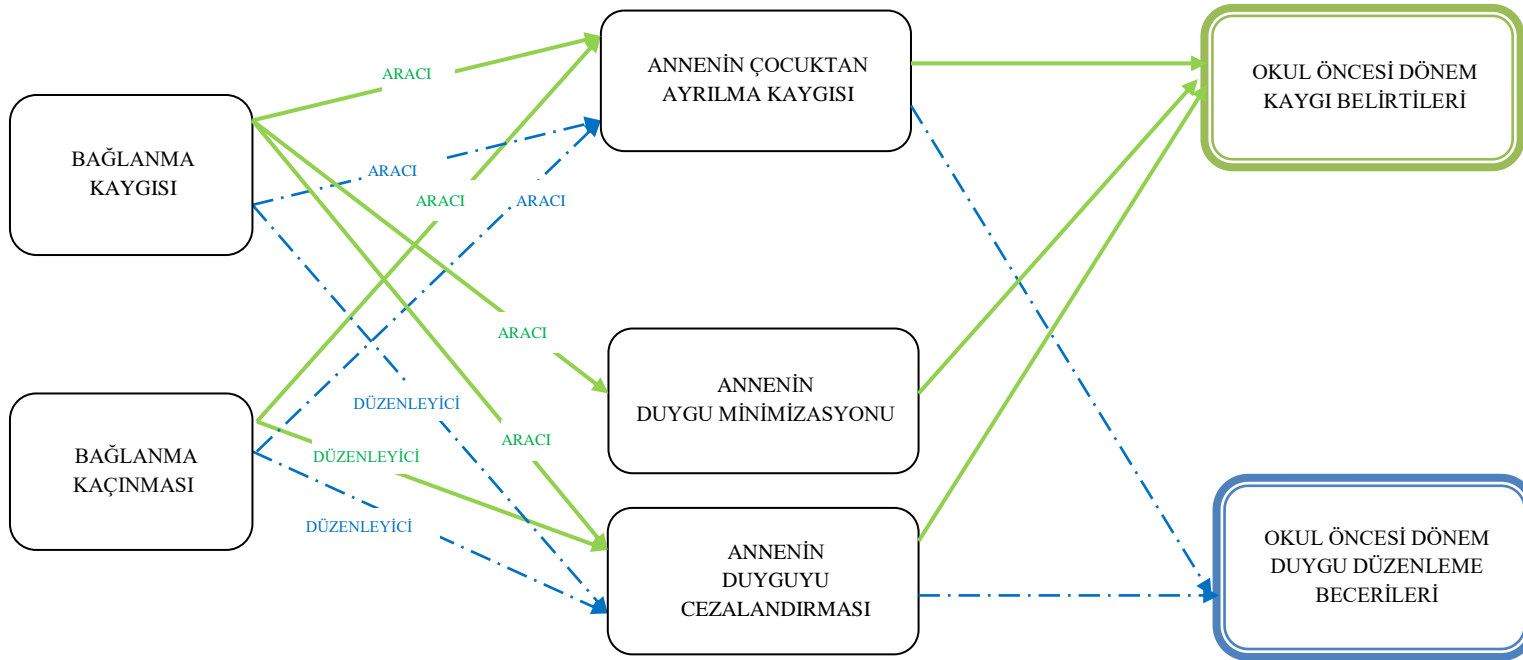
Bu kapsamda annelerin bağlanma düzeyleri eşleri ile devam eden duygusal ilişkilerindeki kaçınma ve kaygı boyutları ile ele alınmıştır. Eşlerine yönelik bağlanmada kaçınma düzeyi yüksek olan kadınlar duygu ve düşüncelerini eşlerine belli etme konusunda kendini rahat hissetmeyen, eşiyile yakınlaşma konusunda güçlük yaşayan, zorlandığı durumlarda eşinden destek istemekten çekinen kişiler olarak tanımlanmaktadır. Eşlerine yönelik bağlanmada kaygı düzeyi yüksek olan kadınların ise eşlerini kaybetmekten korkan, eşlerinin onları istemeyeceği, terk edeceği kaygısı yaşayan, ilişkileri hakkında sürekli endişe duyan kişiler olduğu söylenebilir (Fraley, Waller ve Brennan, 2000).

Annenin çocuğuna yönelik ayrılık kaygısı, annenin kendi yokluğunda çocuğunun rahat ve mutlu olamayacağına dair yaşadığı endişe, o süreçte bakım verenin çocuğuyla iyi ilgilenip ilgilenmeyeceğine ve yine bu süreçte çocuğunun kendisini özleyip özlemeyeceğine dair kaygıları şeklinde tanımlanmıştır (Hock, McBride ve Gnezda, 1989).

Annenin çocuğunun duygularıyla baş etme tarzı ise; beş farklı boyutta ele alınmıştır. Bunlardan ilki annenin çocuğunun karşılaştığı problem karşısında onu çözüm üretmeye teşvik etmesini içerir. Örneğin çocuğunun başka çocuklar tarafından alay edildiği sırada anne çocuğunu daha yapıcı olması için destekler ya da parkta diğer çocuklar tarafından oyuna dâhil edilmeyen çocuğunu alternatif etkinlikler için cesaretlendirir. İkinci boyut ise duygu odaklı yaklaşımdır. Anne çocuğunun yaşadığı olumsuz duygular karşısında onu rahatlatmak için harekete geçer. Örneğin arkadaşlarıyla vakit geçireceği bir ortamda annesinin olmayışı sebebiyle gerginlik yaşıyorsa anne çocuğuna arkadaşlarıyla ne kadar keyifli vakit geçireceklerini anlatarak onu sakinleştirmeye çalışır veya çocuk sevdiği bir eşyasını kaybettiğinde anne çocuğuna mutlu ve keyifli şeylerden bahsederek çocuğunun dikkatini daha olumlu şeylere çekmeye çabalar. Üçüncü boyut duyguların ifadesinin cesaretlendirilmesidir. Anne çocuğunun yaşadığı olumsuz durumlar karşısında yaşadığı duyguları ifade etmesi için destekler. Örneğin çocuk hasta olduğu için arkadaşının doğum günü partisine gidemeyecektir. Anne burada çocuğunun yaşadığı hayal kırıklığını ifade etmesi için destek olmaktadır ya da çocuk düşüp yaralandığı zaman ağlarsa anne çocuğunun ağlama

davranışını rahat rahat gerçekleştirmesi için teşvikte bulunur. Dördüncü boyut ise küçültücü/azaltıcı tepkiler boyutudur. Burada anne çocuğunun duygularını yaşamasına izin vermez, bu duyguları küçümser. Örneğin çocuk bir etkinlikte (konser, maç vb.) rol alacağı için gerginlik yaşadığında anne çocuğuna konuyla ilgili bebekçe davrandığını belirtir ya da çocuk izlediği bir korku filmi sonrası uyumakta güçlük çekiyor ve gergin görünüyorsa anne tepkilerinin aşırı olduğunu dile getirerek çocuğunun yaşadığı duyguları minimize etmektedir. Beşinci ve son boyut ise cezalandırıcı tepkiler boyutudur. Anne çocuğunun yaşadığı olumsuz olaylar karşısındaki duygu durumunu cezalandırma eğilimindedir. Örneğin çocuk iğneden korkuyor ve iğne olacağı sırada ağlıyorsa, anne çocuğunun bu davranışı karşısında onu sevdiği bir etkinlikten (örn. tablet oynamak) mahrum bırakacağını söyler. Çocuk arkadaşlarıyla yaptıkları bir etkinlikte yaptığı bir hatadan dolayı utanmış ve ağlamaklı bir halde olduğunda anne çocuğa kendini toparlamasını aksi takdirde eve döneceklerini belirterek çocuğu cezalandırma yoluna gider (Fabes, Eisenberg ve Bernzweig, 1990).

Bu çalışmada çocuğa yönelik değişkenler olarak okul öncesi dönemde kaygı belirtileri ve duygu düzenleme becerileri ele alınmıştır. Okul öncesi dönemde kaygı, yapılan işleri tekrar tekrar kontrol etme, tekrar tekrar el yıkama, endişe kaynaklı huzursuzluk, gerginlik vb. durumlar yaşama, yüksek yerlerden, gök gürültüsünden, kedi, köpek, örümcek gibi hayvanlardan, ailenin başına bir şey gelmesinden ya da onlardan uzak kalmaktan korkma şeklinde tanımlanmıştır. Son olarak çocukların duygu düzenleme becerileri ise, çocuğun ikili ilişkilerinde karşı tarafın yaklaşımına nasıl tepki verdiği, üzüntülü ya da sıkıntılı durumlarla nasıl baş ettiği, koyulan sınırlara verdiği tepkiler, duygularını ne ölçüde ifade ettiği, karşısındaki kişiyle empati kurma becerileri, dürtüleri doğrudan hareket edip etmediği, aşırı hareketlilik sergileyip sergilemediği ele alınarak değerlendirilmiştir.

Şekil 7. Okul Öncesi Çocuklukta Kaygı Düzeyi ve Duygu Düzenleme Becerilerinde Annenin Duygusal İşlevi

4.3.1. Annenin Çocuğuna Yönelik Duygu ve Davranışlarını Yordamada Bağlanma Düzeyinin Rolü

Bu çalışmanın bulguları annelerin bağlanma kaygı ve kaçınma düzeylerinin çocuklarına yönelik duygu ve davranışlarını çoklu olarak yordadığını göstermektedir. Buna göre eşleriyle yakın duygusal ilişki kurmaktan çekinen, duygusal destek almak konusunda tereddüt eden kaçınmacı kadınlar ile eşinin sevgisinden ve desteğinden şüphe duyan, terk edilme endişesi yaşayan kaygılı kadınların, öncelikle 4-6 yaş arasında olan çocuklarından ayrılmaya yönelik kaygı düzeylerinin de yüksek olduğu görülmektedir.

Ainsworth (1978), ayrılık sonrası anneyle yeniden bir araya gelinen anlarda çocuğun duygusal ve davranışsal tutumunun anne-çocuk ilişkisine bağlı olarak değişiklik gösterdiğini ifade eder ve ayrılık durumunda anne tutumunun önemini vurgular. Anne-çocuk bağında yaşanan ayrılıklara yönelik anne davranışının 2 temel özelliğinin koruyucu niteliği vurgulanmaktadır (Ainsworth, 1978). Bunlardan ilki ebeveynin çocuğun ihtiyaçlarına cevap verebilmesi ya da sorunu tanıma ve çocuğu korumak amacıyla yaptıklarıdır. İkincisi ise tehlike, kaygı ve belirsizliği önlemek adına belirsiz, yeni ve stresli duruma hazırlamasıdır.

Anne ve çocukların ayrılık öncesi ve birleşme sonrası davranışlarının gözlemlendiği yarı-deneysel bir çalışmada güvenli bağlanma stiline sahip annelerin hem kendilerini hem de çocuklarını ayrılığa etkin bir şekilde hazırlayabildikleri ve bu ayrılığı adaptif bir şekilde yaşayabildikleri belirtilmiştir (Crowell ve Feldman, 1991). Güvenli bağlanan annelerin ayrılık öncesi çocuklarına daha fazla açıklama yaptıkları, nereye gidecekleri ve ne kadar kalacaklarına yönelik bilgi verdikleri, anne yokken çocuğun neler yapabileceğini söyledikleri ve hatta gitmeden önce çocuğun oyalanabileceği bir etkinlik başlattıkları gözlemlenmiştir. Güvensiz bağlanma stili olan annelerin ise çocuklarına ayrılmayla ilgili ya hiç bilgi vermedikleri ya da yanlış bilgi verdikleri görülmüştür. Bu annelerin çocuklarından ayrılırken hiçbir şey söylemeden sessizce ve gizlice odadan çıkabildikleri ya da yoğun kaygı belirtileriyle (ses titremesi, yüz ifadesi vb.) ayrılamadıkları, sürekli tereddütlü hareketler sergiledikleri dikkat çekmiştir. Bu çalışmada daha da kritik bir fark, annelerin kendi yokluklarında çocuklarının neler yaşamış olabileceklerine yönelik yaptıkları yorumlarda gözlenmiştir. Güvensiz bağlanma stili olan annelerin ayrılık sonrası çocuklarının yaşantılarıyla uyuşmayan tahminler yaptıkları dikkat çekmiştir. Örneğın; odaya geri döndüğünde çocuğu ağlayan

bir annenin “Eğlendin mi ben yokken?” demesi ya da keyifle oyun oynayan bir çocuğa annenin “ay yazık yavruma, beni çok özledin çok sıkıldın değil mi?” demesi gibi.

Literatür bulgularıyla tutarlı olarak bu çalışmada da güvensiz bağlanma düzeyi yüksek olan annelerin çocuklarından ayrı kalmakla ilgili kaygıları olduğu ve bu kaygılarını düzenlemekte zorlukları olduğu görülmektedir. Crowell ve Feldman’ın (1991) çalışmasında da görüldüğü gibi güvensiz annenin sadece bu kaygıyı hissetmesi değil bunu çocuğa davranışlarla yansıtması da söz konusu olmaktadır. Dolayısıyla, güvensiz bağlanma düzeyi yüksek olan annelerin kendi hissettikleri olumsuz duyguları düzenlemedeki zorlukları kadar çocuklarının duygularını da ele almada farklılıkları olduğu görülmektedir. Bu nedenle bu araştırmada annelere farklı olaylara duygusal tepkiler veren çocuk örnekleri sunulmuş ve annelerden bu duyguları nasıl ele alacaklarını derecelendirmeleri istenmiştir. Bağlanmada kaygı ve kaçınma düzeyi arttıkça annelerin çocuğun duygularına yönelik daha fazla cezalandırıcı ya da azaltıcı/önemsizleştirilen tepkiler verdikleri görülmüştür.

Annelerin bağlanma stili ile ebeveynlik tarzının ilişkisini destekleyen sayısız araştırma rapor edilmiştir (Bkz., Adam, Gunnar ve Tanaka, 2004). Bu çalışma sonuçlarıyla paralel olarak güvensiz bağlanma temsilleri olan ebeveynlerin çocuklarıyla ilişkide daha az destekleyici, duygusal olarak uzak, daha öfkeli davrandıkları ifade edilmiştir (Cohn, Cowan, Cowan ve Pearson, 1992; Crowell ve Feldman, 1988; Eiden, Teti ve Corns, 1995; Pearson, Cohn, Cowan ve Cowan, 1994; Ward ve Carlson, 1995).

Özetle; bağlanma stilinin bireyin hem kendi (Bowlby, 1973) hem de önemli diğerlerinin (Bowlby, 1973) ilişkideki duygularını düzenlemede kritik bir etken olduğu bağlanma kuramının ampirik olarak da desteklenmiş en temel önergesidir. Anne-çocuk ilişkisi söz konusu olduğunda annenin (kendi annesinden devredilmiş olan) bağlanma stili sadece kendi duygularını ele alış tarzını değil çocuğunun duygularını da fark etme, kabul ve müdahale etme tarzını belirlemektedir. Diğer bir deyişle annenin duyarlılığı ve bakım tarzı bağlanma stiline göre şekillenmektedir (Wolff ve IJzendoorn, 1997). Bağlanma kuramının temel önergeleri, bu çalışmada da kaygı ve kaçınma düzeyi yüksek olan annelerin hem çocuklarıyla ilgili kendi duygularını (ayrılık kaygısını) düzenlemede, hem de çocuklarının bir dış kaynak olarak duygularını düzenlemede zorluk yaşadıklarının bulunmasıyla desteklenmiştir.

Annenin kendi bağlanma tarzıyla ilişkili duygulanımı ve ebeveynlik tarzının çocuk üzerindeki etkisi bağlanma kuramının ikinci temel önergesi olduğu gibi bu araştırmada da okul öncesi dönemdeki çocuğun duygulanımı ile ilişkisi test edilmiştir.

4.4. OKUL ÖNCESİ ÇOCUKLUKTA DUYGU DÜZENLEME BECERİLERİ VE KAYGI DÜZEYİNİ YORDAYAN ANNEYLE İLİŞKİLİ FAKTÖRLER

Annenin bağlanma kaygısının çocuktaki kaygı belirtileriyle ilişkili olduğu ve bu ilişkide annenin çocuğundan ayrılma kaygısının aracı bir rolü olduğu belirlenmiştir. Eşi tarafından sevilmeceği, terkedileceği kaygısı yaşayan annenin, benzer şekilde çocuğu tarafından da bir gün bırakılma, terk edilme kaygısı yaşadığı bu sebeple çocuktan ayrılmakta güçlük yaşayabileceği, annenin bu kaygılı davranışlarının da çocukta gözlemlenen kaygı belirtileri üzerinde etkisinin olabileceği düşünülmüştür. Ayrıca annenin bağlanma kaygısının, çocuğun duygu düzenleme becerileri üzerindeki etkisinde de çocuktan ayrılma kaygısının aracı rolü olduğu tespit edilmiştir.

Annenin bağlanma kaygısının, çocuktaki kaygıyla ilişkisinde aracı olan diğer değişkenlerin de annenin duyguları minimize eden ve cezalandıran tutumları olduğu bulunmuştur. Annenin, çocuğunun olumsuz duygularıyla baş etmede kullandığı cezalandırıcı ve azaltıcı/küçültücü tutumlarının kendi bağlanma temsillerini çocuğuna aktarmada bir aracı olduğu görülmektedir.

Annenin bağlanma kaçınması ile çocuğun duygu düzenleme becerileri arasındaki ilişkide ise, annenin çocuğundan ayrılma kaygısının aracı bir rolü olduğu saptanmıştır.

Annenin bağlanma kaçınması ile çocuğun kaygı belirtileri arasındaki ilişkide annenin çocuğundan ayrılma kaygısının aracı bir rolü olduğu belirlenmiştir.

Annenin bağlanmada kaygı ve kaçınmasının çocuğuna, ayrılma kaygısı ve olumsuz duyguları ele alma tarzıyla aktarıldığı önergesi desteklenmiştir.

Annenin bağlanma kaygısının çocuğun duygu düzenleme becerilerinde aracı değil ancak, düzenleyici bir rolü olduğu bulunmuştur. Ayrıca annenin olumsuz duygularla baş etmede kullandığı cezalandırıcı tutumun da çocuğun duygu düzenleme becerileriyle ilişkili olduğu belirlenmiştir.

4.6. GENEL SONUÇ

Yapılan çalışmada anne çocuk bağının dinamiklerini detaylandıran bağlanma kuramının en temel önergeleri test edilmiştir. Annenin kendi bağlanma tarzının çocuğuna yönelik kaygılarını ve çocuğunun olumsuz duygularını ele alma tarzını belirlediği ve bu faktörlerin de çocuğun duygulanımı ile önemli ölçüde ilişkili olduğu söylenebilir. Bağlanmanın nesiller arasındaki aktarımının incelendiği bu çalışma, okul öncesi çocukluk döneminde kaygı düzeyi ve duygu düzenleme becerilerinde annenin rolünü bir kez daha vurgulamaktadır.

4.7. ARAŞTIRMANIN UYGULAMAYA KATKILARI

Çocuklarda kaygı ve duygu düzenleme sorunlarında genetik ve mizaci etkenler kadar ilişkisel etkenlerin de önemli olduğu ve bu sayede erken dönem müdahalelerde gelişimsel gidişin yönü değiştirilebileceği söylenebilir. Çocuklar büyüdükçe bağlanma ağ ve hiyerarşileri de değişime uğramakta ve farklı bağlanma figürleri (baba, öğretmen, arkadaş vb.) çocuğun hayatında belirgin roller almaya başlamaktadır. Bu noktada okul dönemi çocuğun duygu düzenleme becerilerinde kazanım sağlayabilir. Okulda tarama ve müdahalelerin faydalı olabileceği düşünülmüştür.

İkinci müdahale annenin çocukla ilişkisindeki duygu ve davranış örüntülerine yönelik olabilir. Bu konuda eğitim ve danışmanlık hizmetleri annenin empati ve duygu düzenleme becerilerine odaklanabilir. Ancak, bu konuda duyarlılık eğitimlerinin (çeşitli videolar izletilip çocuklarının duygularını fark etme, empati gösterme ve bu yolla uygun başa çıkma kazandırmaya çalışma) etkililiğini inceleyen çalışmalar, sonuçlarının kısa vadeli olduğuna işaret etmekte, daha kalıcı sonuçların ise duygusal ve bilişsel düzeyde anneyle devam ettirilecek terapötik müdahalelerle mümkün olacağını belirtmektedir (Deans, 2018).

Dolayısıyla, bu kapsamda bir uygulama da annenin kendi bağlanma stillerine ve zihinsel temsillerine yönelik psikoterapötik müdahaledir. Deans (2018) yaptığı meta analiz çalışmasında bu müdahalenin görece daha etkili olabileceğini belirtmiştir. Bazı dinamik terapiler annenin bağlanma temsillerine odaklanınca çocuğu direkt olumlu etkilediğini göstermektedir.

Son olarak ise bu konuda en önemli faktör olarak değerlendirilebilecek olan sosyoekonomik faktördür. Annenin eğitim ve ekonomik açıdan desteklenmesi

durumunda annenin çocuğuna yönelik duyarlılığı ve bakım verme kalitesinin artabileceği ön görölmektedir. Annenin bağlanmasının bu süreçteki öneminin büyük olduğu ancak çevresel stres faktörlerinin de önemli bir payının olduğu düşünölmektedir. Bu amaçla yapılacak olan güçlendirmenin anne çocuk ilişkisine olumlu katkı sağlayacağı beklenmektedir.

4.8. ARAŞTIRMANIN SINIRLILIKLARI

Genel olarak eş zamanlı veri toplanan anket çalışmalarının genel sınırlılıkları bu araştırma için de geçerlidir. Bu sınırlılıklar çerçevesinde bulguların değerlendirilmesi önemlidir. Öncelikle araştırma sadece Konya ilinde sınırlı ve gönüllü küçük bir grupta yapılmıştır. Sonuçlar her ne kadar bağlanma kuramı ve alan yazındaki çalışmalarla tutarlı sonuçlar verse de genellemelerin ihtiyatlı yapılması gereklidir.

Araştırmalarda karıştırıcı faktörleri kontrol edebilmek ve istatistiki gücü arttırabilmek için değişken sayısını sınırlandırmak önemlidir. Bunun için araştırmada bazı sınırlamalar getirmek gerekebilmektedir. Bu araştırmada bu anlamda babaların katılımı sınırlandırılmıştır. Bağlanma alan yazını çocukların özellikle okula başlama yaşlarına kadar annelerin temel bağlanma figürü olduklarını belirtir. Bu nedenle 4-6 yaş söz konusu olduğunda araştırmaya annelerin katılmasına karar verilmiştir. Bu noktada çocuk yaşı da okul öncesi ile sınırlandırılmıştır. Sonraki çalışmalar da daha ileri yaşlar ve babaların da rollerinin araştırılması önemli olacaktır.

Bir diğer önemli sınırlılık çocukla ilgili tüm ölçümlerin anneden alınmasıdır. Bu bir anlamda gereklidir de çünkü anne çocuğuyla ilişkisinde kendi algıladığı şekilde davranır. Yani anne çocuğu kaygılı algılıyorsa çocuk gerçekten de kaygılı olabilir ya da bu sadece annenin algısıdır. Her iki durumda da çocuk kendilik bilgisini anneden almaktadır. Bunun için ileriye dönük bu çalışmanın araştırmacı ya da öğretmen gözlemi ile tekrarlanarak çocukların hangi yaşta annenin algısını içselleştirdikleri test edilebilir.

Son olarak bu çalışmanın eş zamanlı yapılmış olması dolayısıyla neden sonuç ilişkisi değil ancak iki yönlü ilişkisel çıkarımların yapılabileceğidir. Elbette bu noktada boylamsal çalışma yapmak bu tez çalışması kapsamında mümkün değildir. Bu nedenle birçok başka nedenden ötürü kaygı düzeyi yüksek ve duygu düzenlemede sorun yaşayan bir çocuğun da annenin kaygısını arttırabileceği ve çocukla başa çıkmada bu nedenle zorlanabileceği de unutulmamalıdır.

KAYNAKÇA

- Adam, E. K., Gunnar, M. R. ve Tanaka, A. (2004). Adult attachment, parent emotion, and observed parenting behavior: Mediator and moderator models. *Child Development*, 75 (1), 110-122.
- Ainsworth, M.D. (1963). *The development of infant-mother interaction among the Ganda*. In Determinants of Infant Behaviour, Vol. 2, ed. B.M. Foss. London: Methuen; New York: Wiley.
- Ainsworth, M.D. (1967). *Infancy in Uganda: infant care and the growth of love*. Oxford, England: Johns Hopkins Press.
- Ainsworth, M. D. (1969). Attachment and expolatory behavior of one-year-olds in strange situation. Determinants of infant behavior, 111-136.
- Ainsworth, M.S. (1979). Infant–mother attachment. *American Psychologist*, 34 (10), 932.
- Ainsworth, M. S. (1969). Object relations, dependency, and attachment: A theoretical review of the infant-mother relationship. *Child Development*, 969-1025.
- Ainsworth, M. S. ve Bell, S. M. (1970). Attachment, exploration, and separation: Illustrated by the behavior of one-year-olds in a strange situation. *Child Development*, 49-67.
- Ainsworth, M. S., Bell, S. M. V. ve Stayton, D. (1971). *Individual differences in strange-situation behaviour of one-year olds*. In H. R. Schaffer (Ed.), *The origins of human social relations* (pp. 17–58). London: Academic Press.
- Ainsworth, M. S., Blehar, M. C. ve Waters, E. (1978). *Patterns of attachment: A psychological study of the strange situation*, 18.
- Akdağ Göçek, E. (1996). *A Comparison of Anxiety Level and Self-Esteem Between Working and Nonworking Mothers*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Boğaziçi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Alisinanoğlu, F. ve Ulutaş, İ. (2000). Çocuklarda Kaygı ve Bunu Etkileyen Etmenler. *Milli Eğitim Dergisi*, 145.

- Alisinanoğlu, F. ve Ulutaş, İ. (2003). Çocukların kaygı düzeyleri ile annelerinin kaygı düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Eğitim ve Bilim*, 28 (128).
- Allen, M. J. ve Friedle, J. (1981). *Guilt and anxiety in mothers with young children*. Meeting of Western Psychological Association, Los Angeles.
- Altan, . (2006). *The effects of maternal socialization and temperament on children's emotion regulation*. Unpublished master thesis, Ko University, İstanbul.
- Bar-Haim, Y., Dan, O., Eshel, Y. ve Sagi-Schwartz, A. (2007). Predicting children's anxiety from early attachment relationships. *Journal of Anxiety Disorders*, 21 (8), 1061-1068.
- Bartholomew, K. ve Horowitz, L.M. (1991). Attachment styles among young adults: A test of a four-category model. *Journal of Personality and Social Psychology*, 61, 226-244.
- Batum, P. ve Yağmurlu, B. (2007). What counts in externalizing behaviors? The contributions of emotion and behavior regulation. *Current Psychology*, 25 (4), 272-294.
- Baumrind, D. (1971). Current patterns of parental authority. *Developmental Psychology*, 4 (1p2), 1.
- Beesdo, K., Knappe, S. ve Pine, D. S. (2009). Anxiety and anxiety disorders in children and adolescents: developmental issues and implications for DSM-V. *Psychiatric Clinics*, 32 (3), 483-524.
- Benoit, D. ve Parker, K. C. (1994). Stability and transmission of attachment across three generations. *Child Development*, 65 (5), 1444-1456.
- Biringen, Z. ve Robinson, J. (1991) Emotional availability in mother-child interactions: A reconceptualisation for research. *American Journal of Orthopsychiatry*, 61, 258-271.
- Bokhorst, C. L., Bakermans-kranenburg, M. J., Pasco Fearon, R. M., Van Ijzendoorn, M. H., Fonagy, P. ve Schuengel, C. (2003). The importance of shared environment in mother-infant attachment security: A behavioral genetic study. *Child Development*, 74 (6), 1769-1782.

- Bosquet, M. ve Egeland, B. (2006). The development and maintenance of anxiety symptoms from infancy through adolescence in a longitudinal sample. *Development and Psychopathology*, 18 (2), 517-550.
- Bouldin, P. ve Pratt, C. (1998). Utilizing parent report to investigate young children's fears: a modification of the Fear Survey Schedule for Children–II: A research note. *The Journal of Child Psychology and Psychiatry and Allied Disciplines*, 39 (2), 271-277.
- Bowlby, J. (1969). *Attachment and Loss: Attachment; John Bowlby*. New York: Basic Books.
- Bowlby, J. (1973). *Attachment and loss, vol. II: Separation* (Vol. 2). New York: Basic Books.
- Bowlby, J. (1944). Forty-four juvenile thieves. *International Journal of Psychoanalysis*, 25 (19), 1.
- Bowlby, J. (1958). The nature of the child's tie to its mother. *International Journal of Psychoanalysis*, 39, 350-373.
- Bowlby, J., Robertson, J. ve Rosenbluth, D. (1952). A two-year-old goes to hospital. *The Psychoanalytic Study of the Child*, 7 (1), 82-94.
- Bowlby, J. ve World Health Organization. (1952). Maternal care and mental health: A report prepared on behalf of the World Health Organization as a contribution to the United Nations programme for the welfare of homeless children.
- Brennan, K. A., Clark, C. L. ve Shaver, P. R. (1998). *Self-report measurement of adult attachment: An integrative overview*. In J. A. Simpson & W. S. Rholes (Eds.), *Attachment theory and close relationships* (pp. 46-76). New York, NY, US: Guilford Press.
- Brenning, K. M., Soenens, B., Braet, C. ve Bosmans, G. (2012). Attachment and depressive symptoms in middle childhood and early adolescence: Testing the validity of the emotion regulation model of attachment. *Personal Relationships*, 19 (3), 445-464.
- Bretherton, I. (1985). Attachment theory: Retrospect and prospect. *Monographs of the Society for Research in Child Development*, 3-35.

- Briggs-Gowan, M. J., Horwitz, S. M., Schwab-Stone, M. E., Leventhal, J. M. ve Leaf, P. J. (2000). Mental health in pediatric settings: distribution of disorders and factors related to service use. *Journal of the American Academy of Child & Adolescent Psychiatry*, 39 (7), 841-849.
- Buck, R. (1984). *The communication of emotion*. New York: Guilford Press
- Calkins, S. D. (1994). Origins and outcomes of individual differences in emotion regulation. *Monographs of the Society for Research in Child Development*, 59 (2-3), 53-72.
- Calkins, S. D. ve Dedmon, S. E. (2000). Physiological and behavioral regulation in two-year-old children with aggressive/destructive behavior problems. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 28 (2), 103-118.
- Calkins, S. D., Smith, C. L., Gill, K. L. ve Johnson, M. C. (1998). Maternal interactive style across contexts: Relations to emotional, behavioral and physiological regulation during toddlerhood. *Social Development*, 7 (3), 350-369.
- Carnelley, K. B., Pietromonaco, P. R. ve Jaffe, K. (1994). Depression, working models of others, and relationship functioning. *Journal of personality and social psychology*, 66 (1), 127.
- Carthy, T., Horesh, N., Apter, A. ve Gross, J. J. (2010). Patterns of emotional reactivity and regulation in children with anxiety disorders. *Journal of Psychopathology and Behavioral Assessment*, 32 (1), 23-36.
- Cassano, M., Perry-Parrish, C. ve Zeman, J. (2007). Influence of gender on parental socialization of children's sadness regulation. *Social Development*, 16 (2), 210-231.
- Cassidy, J. (1994). Emotion regulation: Influences of attachment relationships. *Monographs of the Society for Research in Child Development*, 59 (2-3), 228-249.
- Cicchetti, D., Ackerman, B. P. ve Izard, C. E. (1995). Emotions and emotion regulation in developmental psychopathology. *Development and Psychopathology*, 7 (1), 1-10.

- Cicchetti, D., Ganiban, J. ve Barnett, D. (1991). *Contributions from the study of high-risk populations to understanding the development of emotion regulation*. In J. Garber ve K. A. Dodge (Eds.), *Cambridge studies in social and emotional development. The development of emotion regulation and dysregulation* (pp. 15-48). New York, NY, US: Cambridge University Press.
- Cohen, J. 1992. "A power primer". *Psychological Bulletin*, 112 (1), 155-159.
- Cohen, P., Cohen, J., Kasen, S., Velez, C. N., Hartmark, C., Johnson, J. ve ark. (1993). An epidemiological study of disorders in late childhood and adolescence—I. Age- and gender-specific prevalence. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 34, 851–867.
- Cohn, D. A., Cowan, P. A., Cowan, C. P. ve Pearson, J. (1992). Mothers' and fathers' working models of childhood attachment relationships, parenting styles, and child behavior. *Development and Psychopathology*, 4 (3), 417-431.
- Cohn, J. F. ve Tronick, E. Z. (1983). Three-month-old infants' reaction to simulated maternal depression. *Child Development*, 185-193.
- Cole, P. M., Hall, S. E. ve Hajal, N. J. (2008). Emotion dysregulation as a risk factor for psychopathology. *Child and Adolescent Psychopathology*, 2, 341-373.
- Cole, P. M., Michel, M. K. ve Teti, L. O. D. (1994). The development of emotion regulation and dysregulation: A clinical perspective. *Monographs of the Society for Research in Child Development*, 59 (2-3), 73-102.
- Collins, N. L. (1996). Working models of attachment: Implications for explanation, emotion, and behavior. *Journal of Personality and Social Psychology*, 71 (4), 810.
- Colonesi, C., Draijer, E. M., Jan JM Stams, G., Van der Bruggen, C. O., Bögels, S. M. ve Noom, M. J. (2011). The relation between insecure attachment and child anxiety: A meta-analytic review. *Journal of Clinical Child & Adolescent Psychology*, 40 (4), 630-645.
- Cooper, M. L., Shaver, P. R. ve Collins, N. L. (1998). Attachment styles, emotion regulation, and adjustment in adolescence. *Journal of Personality and Social Psychology*, 74 (5), 1380.

- Costa, N. M. ve Weems, C. F. (2005). Maternal and child anxiety: Do attachment beliefs or children's perceptions of maternal control mediate their association? *Social Development, 14* (4), 574-590.
- Crittenden, P. M. (1981). Abusing, neglecting, problematic, and adequate dyads: Differentiating by patterns of interaction. *Merrill-Palmer Quarterly of Behavior and Development, 201-218*.
- Crowell, J. A. ve Feldman, S. S. (1988). Mothers' internal models of relationships and children's behavioral and developmental status: A study of mother-child interaction. *Child development, 1273-1285*.
- Crowell, J. A. ve Feldman, S. S. (1991). Mothers' working models of attachment relationships and mother and child behavior during separation and reunion. *Developmental Psychology, 27* (4), 597.
- Cumberland-Li, A., Eisenberg, N., Champion, C., Gershoff, E. ve Fabes, R. A. (2003). The relation of parental emotionality and related dispositional traits to parental expression of emotion and children's social functioning. *Motivation and Emotion, 27* (1), 27-56.
- Cüceloğlu, D. (2008). *İnsan ve Davranışı Psikolojinin Temel Kavramları*. (17. Basım). İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Çakıcı, S. (2006). *Alt ve üst sosyoekonomik düzeydeki ailelerin aile işlevlerinin, anne-çocuk ilişkilerinin ve aile işlevlerinin anne-çocuk ilişkilerine etkisinin incelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Dallaire, D. H. ve Weinraub, M. (2005). Predicting children's separation anxiety at age 6: The contributions of infant-mother attachment security, maternal sensitivity, and maternal separation anxiety. *Attachment & Human Development, 7* (4), 393-408.
- Dallaire, D. H. ve Weinraub, M. (2007). Infant-mother attachment security and children's anxiety and aggression at first grade. *Journal of Applied Developmental Psychology, 28* (5), 477-492.
- Darling, N. ve Steinberg, L. (1993). Parenting style as context: An integrative model. *Psychological Bulletin, 113* (3), 487.

- Deans, C. L. (2018). Maternal sensitivity, its relationship with child outcomes, and interventions that address it: a systematic literature review. *Early Child Development and Care*, 1-24.
- Deater-Deckard, K., Scarr, S., McCartney, K. ve Eisenberg, M. (1994). Paternal separation anxiety: Relationships with parenting stress, child-rearing attitudes, and maternal anxieties. *Psychological Science*, 5 (6), 341-346.
- Degnan, K. A., Almas, A. N. ve Fox, N. A. (2010). Temperament and the environment in the etiology of childhood anxiety. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 51 (4), 497-517.
- Denham, S. A. (1998). *Emotional development in young children*. Guilford Press.
- Durukan, E. (2014). *Maternal and Child Characteristics Affecting Maternal Competency*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bahçeşehir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Egger, H.L. ve Angold, A. (2004). *The preschool age psychiatric assessment (PAPA): A structured parent interview for diagnosing psychiatric disorders in preschool children*. In DelCarmen-Wiggins R., Carter A. (Eds.). *Handbook of Infant, Toddler, and Preschool Mental Assessment*. New York: Oxford Press, s 223-243.
- Eiden, R. D., Teti, D. M. ve Corns, K. M. (1995). Maternal working models of attachment, marital adjustment, and the parent-child relationship. *Child Development*, 66 (5), 1504-1518.
- Eisenberg, N., Gershoff, E. T., Fabes, R. A., Shepard, S. A., Cumberland, A. J., Losoya, S. H.,... ve Murphy, B. C. (2001). Mother's emotional expressivity and children's behavior problems and social competence: Mediation through children's regulation. *Developmental Psychology*, 37 (4), 475.
- Eisenberg, N., Harris, J. D. ve Wentzel, N. M. (1998). The role of emotion and regulation in empathy-related responding. *School Psychology Review*, 27 (4), 506- 521.
- Eisenberg, N., Hofer, C., & Vaughan, J. (2007). *Effortful control and its socioemotional consequences*. *Handbook of Emotion Regulation*, 2, 287-288.

- Eisenberg, N. ve Spinrad, T. L. (2004). Emotion-related regulation: Sharpening the definition. *Child Development*, 75 (2), 334-339.
- Eisenberg, N., Valiente, C., Morris, A. S., Fabes, R. A., Cumberland, A., Reiser, M.,... ve Losoya, S. (2003). Longitudinal relations among parental emotional expressivity, children's regulation, and quality of socioemotional functioning. *Developmental Psychology*, 39 (1), 3.
- Else-Quest N.M., Hyde J.S., Goldsmith H.H. ve Van Hulle C.A. 2006. Gender differences in temperament: a meta-analysis. *Psychol. Bull.* 132:33–72.
- Esbjørn, B. H., Bender, P. K., Reinholdt-Dunne, M. L., Munck, L. A. ve Ollendick, T. H. (2012). The development of anxiety disorders: considering the contributions of attachment and emotion regulation. *Clinical Child and Family Psychology Review*, 15 (2), 129-143.
- Essau, C. A., Muris, P. ve Ederer, E. M. (2002). Reliability and validity of the Spence Children's Anxiety Scale and the Screen for Child Anxiety Related emotional disorders in German children. *Journal of Behavior Therapy and Experimental Psychiatry*, 33 (1), 1-18.
- Fabes, R. A., Poulin, R. E., Eisenberg, N. ve Madden-Derdich, D. A. (2002). The Coping with Children's Negative Emotions Scale (CCNES): Psychometric properties and relations with children's emotional competence. *Marriage & Family Review*, 34 (3-4), 285-310.
- Feeney, J. A. ve Noller, P. (1990). Attachment style as a predictor of adult romantic relationships. *Journal of personality and Social Psychology*, 58 (2), 281.
- Fein, G. G., Gariboldi, A. ve Boni, R. (1993). Antecedents of maternal separation anxiety. *Merrill-Palmer Quarterly (1982-)*, 481-495.
- Fonagy, P., Steele, M., Moran, G., Steele, H. ve Higgitt, A. (1993). Measuring the ghost in the nursery: An empirical study of the relation between parents' mental representations of childhood experiences and their infants' security of attachment. *Journal of the American Psychoanalytic Association*, 41 (4), 957-989.

- Fox, N. A., Henderson, H. A., Marshall, P. J., Nichols, K. E. ve Ghera, M. M. (2005). Behavioral inhibition: linking biology and behavior within a developmental framework. *Annu. Rev. Psychol.*, 56, 235-262.
- Fraley, C.R. (2002). Attachment stability from infancy to adulthood: Meta-analysis and dynamic modeling of developmental mechanisms. *Personality and Social Psychology Review*, 6 (2), 123-151.
- Gable, S. ve Isabella, R. A. (1992). Maternal contributions to infant regulation of arousal. *Infant Behavior and Development*, 15 (1), 95-107.
- Geçtan, E. (2006). *Psikodinamik Psikiyatri ve Normaldışı Davranışlar*. (18. Baskı). İstanbul: Metis Yayınları.
- George, C. (1996). A representational perspective of child abuse and prevention: Internal working models of attachment and caregiving. *Child Abuse & Neglect*, 20 (5), 411-424.
- Gilliom, M., Shaw, D. S., Beck, J. E., Schonberg, M. A. ve Lukon, J. L. (2002). Anger regulation in disadvantaged preschool boys: Strategies, antecedents, and the development of self-control. *Developmental Psychology*, 38 (2), 222.
- Gravetter, F. J. ve Wallnau, L. B. 2014. "Introduction to the t statistic". *Essentials of Statistics for the Behavioral Sciences*, 8, 252.
- Grolnick, W. S. ve Farkas, M. (2002). Parenting and the development of children's self-regulation. *Handbook of Parenting*, 5, 89-110.
- Gross, J. J. (2014). *Emotion regulation: Conceptual and empirical foundations*. New York, NY, US: Guilford Press.
- Güngör, D. (2000). *Bağlanma stillerinin ve zihinsel modellerin kuşaklararası aktarımında ana babalık stillerinin rolü* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Güngör, H. (2009). *Ebeveyn ve öğretmen mükemmeliyetçiliğinin 5-6 yaş okul öncesi dönem çocuklarının algılanan kaygı düzeyini öngörmedeki rolü* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Pamukkale Üniversitesi, Denizli.

- Halberstadt, A. G. (1986). Family socialization of emotional expression and nonverbal communication styles and skills. *Journal of Personality and Social Psychology*, 51 (4), 827.
- Halberstadt, A. G. (1983). Family expressiveness styles and nonverbal communication skills. *Journal of Nonverbal Behavior*, 8 (1), 14-26.
- Halberstadt, A. G., Cassidy, J., Stifter, C. A., Parke, R. D. ve Fox, N. A. (1995). Self-expressiveness within the family context: Psychometric support for a new measure. *Psychological Assessment*, 7 (1), 93.
- Hazan, C. ve Shaver, P. (1987). Romantic love conceptualized as an attachment process. *Journal of Personality and Social Psychology*, 52 (3), 511.
- Hock, E., McBride, S. ve Gnezda, M. T. (1989). Maternal separation anxiety: Mother-infant separation from the maternal perspective. *Child Development*, 793-802.
- Hock, E. ve Schirtzinger, M. B. (1992). Maternal separation anxiety: Its developmental course and relation to maternal mental health. *Child Development*, 63 (1), 93-102.
- Hoffman, L. W. (1974). The employment of women, education, and fertility. *Merrill-Palmer Quarterly of Behavior and Development*, 20 (2), 99-119.
- Hsu, H. C. (2004). Antecedents and consequences of separation anxiety in first-time mothers: Infant, mother, and social-contextual characteristics. *Infant Behavior and Development*, 27 (2), 113-133.
- Hudson, J. L. ve Dodd, H. F. (2012). Informing early intervention: Preschool predictors of anxiety disorders in middle childhood. *PloS one*, 7 (8), e42359.
- İlgar, L. ve Akbaba, G. Beş ve Altı Yaş Çocuklarının Duygu Düzenlemelerinin Bazı Değişkenlere Göre İncelenmesi. *Uluslararası Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 2017 (9), 491-520.
- Keenan, K., Shaw, D. S., Walsh, B., Delliquadri, E. ve Giovannelli, J. (1997). DSM-III-R disorders in preschool children from low-income families. *Journal of the American Academy of Child & Adolescent Psychiatry*, 36 (5), 620-627.

- Kenny, D. A., Kashy, D. A. ve Bolger, N. (1998). Data analysis in social psychology (In D. Gilbert, S. Fiske ve G. Lindzey (Eds.). *The handbook of social psychology* (Vol. 1, pp. 233–265).
- Kessler, R. C., Berglund, P., Demler, O., Jin, R., Merikangas, K. R. ve Walters, E. E. (2005). Lifetime prevalence and age-of-onset distributions of DSM–IV disorders in the national comorbidity survey replication. *Archives of General Psychiatry*, 62, 593–602.
- Kidwell, J. S. (1981). Number of siblings, sibling spacing, sex, and birth order: Their effects on perceived parent-adolescent relationships. *Journal of Marriage and the Family*, 43(2), 315-332.
- Kobak, R. R. ve Sceery, A. (1988). Attachment in late adolescence: Working models, affect regulation, and representations of self and others. *Child Development*, 135-146.
- Kochanska, G. (2001). Emotional development in children with different attachment histories: The first three years. *Child Development*, 72 (2), 474-490.
- Kopp, C. B. (1989). Regulation of distress and negative emotions: A developmental view. *Developmental Psychology*, 25 (3), 343.
- Küçüködük, C. (2015). *3-5 Yaş Arasında ve Anaokuluna Giden Çocuk Annelerinin Ayrılma Kaygısı ve Bağlanma Biçimleri İle Çocuğun Davranışları ve Ayrılma Kaygısı Arasındaki İlişki: Bilişsel Esnekliğin Aracı Rolü* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Lavigne, J. V., Gibbons, R. D., Christoffel, K. K., Arend, R., Rosenbaum, D., Binns, H.,... ve Isaacs, C. (1996). Prevalence rates and correlates of psychiatric disorders among preschool children. *Journal of the American Academy of Child & Adolescent Psychiatry*, 35 (2), 204-214.
- Lavigne, J. V., LeBailly, S. A., Hopkins, J., Gouze, K. R. ve Binns, H. J. (2009). The prevalence of ADHD, ODD, depression, and anxiety in a community sample of 4-year-olds. *Journal of Clinical Child & Adolescent Psychology*, 38 (3), 315-328.

- Leavitt, R. L. ve Power, M. B. (1989). Emotional socialization in the postmodern era: Children in day care. *Social Psychology Quarterly*, 35-43.
- Lutz, W. J. ve Hock, E. (1995). Maternal separation anxiety: Relations to adult attachment representations in mothers of infants. *The Journal of Genetic Psychology*, 156 (1), 57-72.
- Main, M. (1990). Cross-cultural studies of attachment organization: Recent studies, changing methodologies, and the concept of conditional strategies. *Human Development*, 33 (1), 48-61.
- Main, M., Kaplan, N. ve Cassidy, J. (1985). Security in infancy, childhood, and adulthood: A move to the level of representation. *Monographs of the Society for Research in Child Development*, 66-104.
- Main, M. ve Solomon, J. (1990). *Procedures for identifying infants as disorganized/disoriented during the Ainsworth Strange Situation. Attachment in the preschool years: Theory, research, and intervention*, 1, 121-160. Chicago: The University of Chicago Press.
- Malatesta, C. Z. ve Haviland, J. M. (1982). Learning display rules: The socialization of emotion expression in infancy. *Child Development*, 991-1003.
- McBride, S. ve Belsky, J. (1988). Characteristics, determinants, and consequences of maternal separation anxiety. *Developmental Psychology*, 24 (3), 407.
- McLean CP ve Anderson ER. (2009). Brave men and timid women? A review of the gender differences in fear and anxiety. *Clin. Psychol. Rev.* 29:496–505.
- McLeod, B. D., Wood, J. J. ve Weisz, J. R. (2007). Examining the association between parenting and childhood anxiety: A meta-analysis. *Clinical Psychology Review*, 27 (2), 155-172.
- Mikulincer, M., Florian, V. ve Weller, A. (1993). Attachment styles, coping strategies, and posttraumatic psychological distress: the impact of the Gulf War in Israel. *Journal of Personality and Social Psychology*, 64 (5), 817.
- Mikulincer, M., Shaver, P. R. ve Pereg, D. (2003). Attachment theory and affect regulation: The dynamics, development, and cognitive consequences of attachment-related strategies. *Motivation and Emotion*, 27 (2), 77-102.

- Miljkovitch, R., Danet, M. ve Bernier, A. (2012). Intergenerational transmission of attachment representations in the context of single parenthood in France. *Journal of Family Psychology*, 26 (5), 784.
- Miljkovitch, R., Pierrehumbert, B., Bretherton, I. ve Halfon, O. (2004). Associations between parental and child attachment representations. *Attachment & Human Development*, 6 (3), 305-325.
- Morris, A. S., Silk, J. S., Steinberg, L., Myers, S. S. ve Robinson, L. R. (2007). The role of the family context in the development of emotion regulation. *Social Development*, 16 (2), 361-388.
- Muris, P., Schmidt, H. ve Merckelbach, H. (2000). Correlations among two self-report questionnaires for measuring DSM-defined anxiety disorder symptoms in children: The Screen for Child Anxiety Related Emotional Disorders and the Spence Children's Anxiety Scale. *Personality and Individual Differences*, 28 (2), 333-346.
- Murray, L., Creswell, C. ve Cooper, P. J. (2009). The development of anxiety disorders in childhood: an integrative review. *Psychological Medicine*, 39 (9), 1413-1423.
- Nauta, M. H., Scholing, A., Rapee, R. M., Abbott, M., Spence, S. H. ve Waters, A. (2004). A parent-report measure of children's anxiety: psychometric properties and comparison with child-report in a clinic and normal sample. *Behaviour Research and Therapy*, 42 (7), 813-839.
- NICHD Early Child Care Research Network. (2004). Affect dysregulation in the mother-child relationship in the toddler years: Antecedents and consequences. *Development and Psychopathology*, 16 (1), 43-68.
- Nolen-Hoeksema, S. (2012). Emotion regulation and psychopathology: The role of gender. *Annual Review of Clinical Psychology*, 8, 161-187.
- Nolen-Hoeksema S. ve Aldao A. 2011. Gender and age differences in emotion regulation strategies and their relationship to depressive symptoms. *Personal. Individ. Differ.* 51:704-8.
- Oktay, B. ve Batıgün, A. D. (2014). Aleksitimi: Bağlanma, benlik algısı, kişilerarası ilişki tarzları ve öfke. *Türk Psikoloji Yazıları*, 17 (33), 31-40.

- Orbay, Ö. ve Ayvaşık, H. B. (2006). Spence çocuklar için kaygı ölçeği- ebeveyn formu: Ön çalışma. *Türk Psikoloji Yazıları*, 9 (18), 33- 48.
- Öner, N. (2008). *Türkiye'de Kullanılan Psikolojik Testler Bir Başvuru Kaynağı*. (İkinci Basım). İstanbul: Boğaziçi Yayınları.
- Öztürk, M. O. ve Uluşahin, A. (2008). *Ruh sağlığı ve bozuklukları*. Ankara: Nobel Tıp Kitabevleri.
- Paulhus, D. L., Trapnell, P. D. ve Chen, D. (1999). Birth order effects on personality and achievement within families. *Psychological Science*, 10 (6), 482-488.
- Paulus, F. W., Backes, A., Sander, C. S., Weber, M. ve von Gontard, A. (2015). Anxiety disorders and behavioral inhibition in preschool children: a population-based study. *Child Psychiatry & Human Development*, 46 (1), 150-157.
- Pearson, J. L., Cohn, D. A., Cowan, P. A. ve Cowan, C. P. (1994). Earned-and continuous-security in adult attachment: Relation to depressive symptomatology and parenting style. *Development and Psychopathology*, 6(2), 359-373.
- Raadal, M., Milgrom, P., Weinstein, P., Mancl, L. ve Cauce, A. M. (1995). The prevalence of dental anxiety in children from low-income families and its relationship to personality traits. *Journal of Dental Research*, 74 (8), 1439-1443.
- Rapee, R. M. (2014). Preschool environment and temperament as predictors of social and nonsocial anxiety disorders in middle adolescence. *Journal of the American Academy of Child & Adolescent Psychiatry*, 53 (3), 320-328.
- Rapee, R. M., Schniering, C. A. ve Hudson, J. L. (2009). Anxiety disorders during childhood and adolescence: Origins and treatment. *Annual Review of Clinical Psychology*, 5, 311-341.
- Robinson, R. ve Cartwright-Hatton, S. (2008). Maternal disciplinary style with preschool children: Associations with children's and mothers' trait anxiety. *Behavioural and Cognitive Psychotherapy*, 36 (1), 49-59.

- Robinson, J., Litde, C. ve Biringen, Z. (1993). Emotional communication in mother-toddler relationships: Evidence for early gender differentiation. *Merrill-Palmer Quarterly*, 39, 496-5.
- Roque, L. ve Veríssimo, M. (2011). Emotional context, maternal behavior and emotion regulation. *Infant Behavior and Development*, 34 (4), 617-626.
- Rubin, K. H., Hastings, P., Chen, X., Stewart, S. ve McNichol, K. (1998). Intrapersonal and maternal correlates of aggression, conflict, and externalizing problems in toddlers. *Child Development*, 69 (6), 1614-1629.
- Rydell, A. M., Berlin, L. ve Bohlin, G. (2003). Emotionally, emotion regulation, and adaptation among 5 – to 8 -year- old children. *Emotion*, 3 (1), 30-47.
- Salisbury, A., Law, K., LaGasse, L. ve Lester, B. (2003). Maternal-fetal attachment. *Jama*, 289 (13), 1701-1701.
- Schniering, C. A., Hudson, J. L. ve Rapee, R. M. ~2000. Issues in the diagnosis and assessment of anxiety disorders in children and adolescents. *Clinical Psychology Review*, 20, 453– 478.
- Schlarb, A. A., Jaeger, S., Schneider, S., In-Albon, T. ve Hautzinger, M. (2016). Sleep problems and separation anxiety in preschool-aged children: A path analysis. *Journal of Child and Family Studies*, 25 (3), 902-910.
- Selçuk, E., Günaydın, G., Sümer, N. ve Uysal, A. (2005). Yetişkin bağlanma boyutları için yeni bir ölçüm: Yakın ilişkilerde yaşantılar envanteri-II'nin Türk örnekleminde psikometrik açıdan değerlendirilmesi. *Türk Psikoloji Yazıları*, 8 (16), 1-11.
- Selcuk, E., Günaydin, G., Sumer, N., Harma, M., Salman, S., Hazan, C.,... ve Ozturk, A. (2010). Self-reported romantic attachment style predicts everyday maternal caregiving behavior at home. *Journal of Research in Personality*, 44 (4), 544-549.
- Shamir-Essakow, G., Ungerer, J. A. ve Rapee, R. M. (2005). Attachment, behavioral inhibition, and anxiety in preschool children. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 33 (2), 131-143.

- Simpson, J. A., Rholes, W. S. ve Nelligan, J. S. (1992). Support seeking and support giving within couples in an anxiety-provoking situation: The role of attachment styles. *Journal of Personality and Social Psychology*, 62 (3), 434.
- Simpson, J. A., Winterheld, H. A., Rholes, W. S. ve Oriña, M. M. (2007). Working models of attachment and reactions to different forms of caregiving from romantic partners. *Journal of Personality and Social Psychology*, 93 (3), 466.
- Slade, A., Grienenberger, J., Bernbach, E., Levy, D. ve Locker, A. (2005). Maternal reflective functioning, attachment, and the transmission gap: A preliminary study. *Attachment & Human Development*, 7 (3), 283-298.
- Smith, C. L., Calkins, S. D. ve Keane, S. P. (2006). The relation of maternal behavior and attachment security to toddlers' emotions and emotion regulation. *Research in Human Development*, 3 (1), 21-31.
- Spence, S. H. (1998). A measure of anxiety symptoms among children. *Behaviour Research and Therapy*, 36 (5), 545-566.
- Spence, S. H., Donovan, C. ve Brechman-Toussaint, M. (2000). The treatment of childhood social phobia: The effectiveness of a social skills training-based, cognitive-behavioural intervention, with and without parental involvement. *The Journal of Child Psychology and Psychiatry and Allied Disciplines*, 41 (6), 713-726.
- Sroufe, L. A. (2005). Attachment and development: A prospective, longitudinal study from birth to adulthood. *Attachment & Human Development*, 7 (4), 349-367.
- Steele, H., Steele, M. ve Fonagy, P. (1996). Associations among attachment classifications of mothers, fathers, and their infants. *Child Development*, 67 (2), 541-555.
- Suveg, C. ve Zeman, J. (2004). Emotion regulation in children with anxiety disorders. *Journal of Clinical Child and Adolescent Psychology*, 33 (4), 750-759.
- Şahin, G. ve Arı, R. (2016). Okul Öncesi Çocukların Duygu Düzenleme Becerilerinin Bağlanma Örüntüleri Açısından İncelenmesi 3. *Uluslar arası Eğitim Bilimleri Dergisi*, 2 (5), 1-12.

- Thompson, R. A. (1991). Emotion Regulation and Emotional Development. *Educational Psychology Review*, 3 (4), 269-307.
- Turan Cebeci, S. (2009). *Tam Aileye ve Tek Ebeveyne Sahip Ailelerden Gelen 7-12 Yaşları Arasındaki Çocukların Bağlanma Stilleri ve Kaygı Durumları Arasındaki İlişki* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Maltepe Üniversitesi, İstanbul.
- Ural, O., Güven, G., Sezer, T., Azkeskin, K. E. ve Yılmaz, E. (2015). Okul öncesi dönemdeki çocukların bağlanma biçimleri ile sosyal yetkinlik ve duygu düzenleme becerileri arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Hacettepe University Faculty of Health Sciences Journal*, 2.
- Van IJzendoorn, M. H. (1995). Adult attachment representations, parental responsiveness, and infant attachment: A meta-analysis on the predictive validity of the Adult Attachment Interview. *Psychological Bulletin*, 117 (3), 387.
- Volling, B. L., McElwain, N. L. ve Miller, A. L. (2002). Emotion regulation in context: The jealousy complex between young siblings and its relations with child and family characteristics. *Child Development*, 73 (2), 581-600.
- Ward, M. J. ve Carlson, E. A. (1995). Associations among adult attachment representations, maternal sensitivity, and infant-mother attachment in a sample of adolescent mothers. *Child Development*, 66 (1), 69-79.
- Waters, E., Hamilton, C. E. ve Weinfield, N. S. (2000). The stability of attachment security from infancy to adolescence and early adulthood: General introduction. *Child Development*, 71 (3), 678-683.
- Waters, E., Merrick, S., Treboux, D., Crowell, J. ve Albersheim, L. (2000). Attachment security in infancy and early adulthood: A twenty-year longitudinal study. *Child Development*, 71 (3), 684-689.
- Waters, E., Weinfield, N. S. ve Hamilton, C. E. (2000). The stability of attachment security from infancy to adolescence and early adulthood: General discussion. *Child Development*, 71 (3), 703-706.

- Wichstrøm, L., Berg-Nielsen, T. S., Angold, A., Egger, H. L., Solheim, E. ve Sveen, T. H. (2012). Prevalence of psychiatric disorders in preschoolers. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 53 (6), 695-705.
- Wolff, M. S. ve Ijzendoorn, M. H. (1997). Sensitivity and attachment: A meta-analysis on parental antecedents of infant attachment. *Child Development*, 68 (4), 571-591.
- Yagmurlu, B. ve Altan, O. (2010). Maternal socialization and child temperament as predictors of emotion regulation in Turkish preschoolers. *Infant and Child Development*, 19 (3), 275-296.
- Yavuzer, H. (2006). *Çocuk psikolojisi*. (29. Baskı). İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Yüksel, B. (2014). *Kaygı belirtilerini açıklamada bağlanma, pozitif ve negatif duygu düzenleme ve belirsizliğe tahammülsüzlük arasındaki ilişkiyi bütüncü model arayışı* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Zelkowitz, P., Papageorgiou, A., Bardin, C. ve Wang, T. (2009). Persistent maternal anxiety affects the interaction between mothers and their very low birthweight children at 24 months. *Early Human Development*, 85 (1), 51-58.

EKLER

Ek 1: BİLGİLENDİRİLMİŞ ONAM FORMU

Sevgili Anne,

Bu çalışma Ufuk Üniversitesi Psikoloji Anabilim Dalı yüksek lisans programı öğrencisi F. Beyza YEŞİLDAŞ'ın Yrd. Doç. Dr. Meltem ANAFARTA ŞENDAĞ danışmanlığında yapmış olduğu yüksek lisans tez çalışmasıdır. Okul öncesi dönemdeki çocukların kaygılarını etkileyen faktörlerin araştırılmasını amaçlamaktadır. Araştırmaya katılım gönüllülük esasına dayanmaktadır. Katıldığınız takdirde araştırmanın herhangi bir aşamasında bir sebep belirtmeksizin araştırmadan ayrılma hakkınız bulunmaktadır. Sizden alınan bilgiler toplu olarak değerlendirilecek ve sizden herhangi bir kimlik bilgisi talep edilmeyecektir. Cevaplarınız yalnızca bilimsel çalışmalarda kullanılacak ve gizli tutulacaktır. Araştırma sonuçlarının verimliliği açısından soruların samimi bir şekilde doldurulması ve boş bırakılmaması önemlidir. Çalışma hakkında daha detaylı bilgi almak için F. Beyza YEŞİLDAŞ'a beyzayavuzer@yahoo.com adresinden ya da 0555 554 59 84 numaralı telefondan ulaşabilirsiniz.

NOT: İkiz ya da okul öncesi yaş grubunda birden fazla çocuğunuz varsa çocuklarınızdan sadece birini ve büyük olanı düşünerek soruları yanıtlayınız.

Katılımınız için şimdiden teşekkür ederiz.

Bu çalışmaya tamamen kendi isteğimle katılıyorum ve dilediğim zaman araştırmadan ayrılabileceğimi biliyorum. Verdiğim bilgilerin bilimsel amaçlı kullanılmasını kabul ediyorum.

Katılımcının İmzası (İsim belirtmeden imzalayabilirsiniz.)

Ek 2: DEMOGRAFİK BİLGİ FORMU

Çocuğunuzun Cinsiyeti: () Kız () Erkek

Çocuğunuzun Doğum Tarihi: Gün.....Ay.....Yıl.....

1. Kaç çocuğunuz var?

- () 1
() 2
() 3
() 4 ve daha fazla

2. Araştırmaya katılan çocuğunuz kaçınıcı çocuğunuz?

- () İlk çocuk
() Ortanca veya ortancalardan biri
() Son çocuk

3. Yaşınız?:..... Eşinizin yaşı?:

4. Araştırmaya katılan çocuğunuzu dünyaya getirdiğinizde kaç yaşındaydınız?.....

5. Sizin ve eşinizin eğitim düzeyi nedir?

- Okur yazar değil
İlkokul
Ortaokul
Lise
Yüksekokul
Üniversite
Yüksek lisans ve üzeri

Siz

Eşiniz

6. Çalışma durumu?; () Çalışmıyorum

() Yarı zamanlı çalışıyorum

() Tam zamanlı çalışıyorum

Meslek:

7. Ailenizin toplam aylık geliri: () 1500 TL ve altı

() 1500-3000 TL

() 3000-5000TL

() 5000 TL ve üzeri

8. Medeni durum? () Evli () Boşanmış () Ayrı () Dul

9. Eşinizle birlikte iseniz kaç yıldır evlisiniz?

10. Eşinizle ayrı iseniz çocuğunuz kiminle yaşıyor?

() Anne () Baba () Diğer.....

11. Evinizde siz dahil kaç kişi yaşıyor?.....

12. Çocuğunuz kaç yaşında kreş/ anaokuluna gitmeye başladı?.....

13. Çocuğunuz ne kadar süredir kreş/anaokuluna devam ediyor? (yıl)..... (ay)

14. Şu anda devam ettiği kreş/anaokuluna ne kadar süredir devam ediyor?.....

15. Çocuğunuzun 0-2 yaş arası bakımını kim üstlendi? (Belirtiniz).....

16. Çocuğunuzun 2-6 yaş arası bakımını kim üstlendi? (Belirtiniz.).....

17. Çocuğunuzun sizden ayrı kaldığı bir dönem oldu mu? () Evet () Hayır

(Cevabınız “hayır” ise 20. sorudan devam ediniz.)

18. Cevabınız “evet” ise bu ayrılık dönemi kaç kere yaşandı?

19. En uzun ne kadar süre ayrı kaldınız?.....

20. Çocuğunuzun kronik bir rahatsızlığı var mı? Varsa belirtiniz?.....

21. Çocuğunuzun duygusal bir rahatsızlığı var mı? Varsa belirtiniz?.....

22. Daha önce çocuğunuzla ilgili psikolojik danışma aldınız mı? Aldıysanız başvuru sebebinizi

belirtiniz?.....

Ek 3: OKUL ÖNCESİ ÇOCUKLARI KAYGI DÜZEYİ ÖLÇEĞİ (Örnek Maddeler)

Aşağıda çocuğunuzu tanımladığını düşündüğümüz bir liste bulunmaktadır. Lütfen her bir maddede belirtilen durumla ilgili çocuğunuzu en iyi tanımlayan tek bir seçenikle ilgili puanı daire içine alarak belirtiniz. Lütfen listede yer alan bütün maddeleri cevaplandırınız. Çocuğunuza çok uygun olmadığını düşündüğünüz bir madde için de mümkün olan en yakın seçeneği işaretleyerek boş bırakmayınız. Katkılarınızdan dolayı teşekkür ederiz.

		Hiçbir zaman doğru değil	Nadiren doğru	Bazen doğru	Genelde doğru	Her zaman doğru
1	Çocuğum kendisini endişe verici durumlardan korumakta güçlük çeker.	1	2	3	4	5
2	Çocuğum diğer insanların önünde bir şey yapacağı zaman gülünç duruma düşer diye endişelenir.	1	2	3	4	5
3	Yaptığı şeylerin doğru olduğunu sürekli kontrol eder (örn. kapıyı kapatıp kapatmadığını, musluğu kapatıp kapatmadığını vb.).	1	2	3	4	5
4	Endişeden dolayı çocuğum asabi, gergin ve huzursuz olur.	1	2	3	4	5

Ek 4: ÇOCUKLARIN DUYGULARINI DEĞERLENDİRME ÖLÇEĞİ (Örnek Maddeler)

Lütfen aşağıdaki cümleleri okuyun ve çocuğunuz için en uygun olan sayıyı daire içine alın. Cevaplarınızı çocuğunuzun son 6 ay içindeki davranışlarını göz önüne alarak veriniz.

	Hiç	Bazen	Sık Sık	Her zaman
1) Neşeli bir çocuktur.	1	2	3	4
2) Duygu hali çok değişkendir. (çocuğun duygu durumunu tahmin etmek güçtür çünkü olumlu bir duygu halinden olumsuz bir duygu haline çabucak geçer).	1	2	3	4
3) Yetişkinlerin arkadaşça veya nötr yaklaşımlarına olumlu karşılık verir.	1	2	3	4
4) Bir faaliyetten diğerine kolaylıkla geçer; sinirlenmez, endişelenmez, sıkıntı duymaz ya da aşırı derecede heyecanlanmaz.	1	2	3	4

Ek 5: ÇOCUĞUN OLUMSUZ DUYGULARIYLA BAŞ ETME ÖLÇEĞİ (Örnek Maddeler)

Yönerge: Aşağıdaki her soru için her maddeyi (a,b,c,d,e,f) sizin için ne kadar uygun olup olmadığına göre 1 (çok uygun) den 5 (hiç uygun değil)'e kadar işaretleyiniz. Lütfen her maddeyi dikkatlice okuyarak dürüstçe ve içtenlikle cevaplayınız. Eğer çocuğunuzun daha önce böyle bir durumla karşılaşmadığını düşünüyorsanız, “böyle olsaydı ne yapardım” diye düşünerek yanıtlayınız. Her cevap için 1’ den 5’e kadar olan numaraları yuvarlak içine alınız.

1	2	3	4	5
Kesinlikle Böyle Yaparım	Büyük Olasılıkla Böyle Yaparım	Belki Böyle Yaparım	Nadiren Böyle Yaparım	Hiç Böyle Yapmam

1) Eğer çocuğum hastalandığı ya da yaralandığı için arkadaşının doğum günü partisine gidemez ve bundan dolayı öfkeli olursa, ben;

a) Çocuğumu sakinleşmesi için odasına gönderirim.	1	2	3	4	5
b) Çocuğuma kızarım.	1	2	3	4	5
c) Çocuğuma arkadaşları ile birlikte olabileceği başka yollar düşünmesi için yardımcı olurum. (Örn: bazı arkadaşlarını partiden sonra davet edebilir).	1	2	3	4	5
d) Çocuğuma partiyi kaçırmayı büyütmemesini söylerim.	1	2	3	4	5
e) Çocuğumu, öfkesini ve hayal kırıklığını ifade etmesi için teşvik ederim.	1	2	3	4	5
f) Çocuğumu yatıştırırım ve partiyi kaçırmayla ilgili onu daha iyi hissettirecek eğlenceli bir şeyler yaparım.	1	2	3	4	5

2) Eğer çocuğum bisikletinden düşer, onu kırar ve sonra da üzülür ve ağlarsa, ben;

a) Sakin kalırım ve endişelenmem.	1	2	3	4	5
b) Çocuğumu rahatlatır ve kaza ile ilgili şeyleri unutmamasını sağlamaya çalışırım	1	2	3	4	5
c) Çocuğuma aşırı tepki gösterdiğini söylerim	1	2	3	4	5
d) Çocuğuma bisikletin nasıl tamir edileceğini anlaması için yardımcı olurum.	1	2	3	4	5
e) Çocuğuma eğer içinden ağlamak geliyorsa rahat rahat ağlamasını söylerim.	1	2	3	4	5
f) Çocuğuma ağlamayı bırakmasını yoksa bir süre için bisiklete binmesine izin verilmeyeceğini söylerim.	1	2	3	4	5

3) Eğer çocuğum çok değerli bir eşyasını kaybeder ve ağlarsa, ben;

a) Bu kadar dikkatsiz olduğu ve sonrada ağladığı için canım sıkılır.	1	2	3	4	5
b) Çocuğuma aşırı tepki gösterdiğini söylerim	1	2	3	4	5
c) Çocuğumun henüz bakmadığı yerleri düşünmesine yardımcı olurum.	1	2	3	4	5
d) Mutlu şeylerden bahsederek çocuğumun dikkatini başka yöne çekerim.	1	2	3	4	5
e) Ona mutsuz olduğunda ağlamasının normal olduğunu söylerim.	1	2	3	4	5
f) Dikkatli olunmadığı zaman böyle olduğunu söylerim.	1	2	3	4	5

4) Eğer çocuğumiğneden korkuyor ve iğne olma sırasını beklerken titriyor ve ağlıyorsa, ben;

a) Ona, kendine gelmesini yoksa yapmaktan hoşlandığı bir şeye izin verilmeyeceğini söylerim (TV seyretmek gibi).	1	2	3	4	5
b) Hissettiği bu duyguları hakkında konuşması için çocuğumu teşvik ederim.	1	2	3	4	5
c) Ona, iğne olmayı büyük bir mesele haline getirmemesini söylerim.	1	2	3	4	5
d) Ona ağlayarak bizi utandırmamasını söylerim.	1	2	3	4	5
e) İğneden önce ve sonra onu rahatlatırım.	1	2	3	4	5
f) Çocuğuma ne yaparsa iğnenin daha az acıtacağını anlatırım. (Örneğin, gevşer veya derin nefes alırsa daha az acıyacağı gibi)	1	2	3	4	5

Ek 6: YAKIN İLİŞKİLERDE YAŞANTILAR ENVANTERİ II (Örnek Maddeler)

Aşağıda eşinizle ilişkinizde kendinizi nasıl hissettiğinize ilişkin çeşitli ifadeler yer almaktadır. Yakın duygusal ilişkiden kastedilen romantik ilişkilerdir. Lütfen her bir ifadeyi bu tür ilişkilerinizi düşünerek okuyun ve her bir ifadenin sizi ne ölçüde tanımladığını **1 (Hiç Katılmıyorum)**'den **7 (Tamamen Katılıyorum)**'ye kadar rakamlar verilen 7 aralıklı ölçek üzerinde değerlendiriniz. Her ifade için ölçekteki rakamlardan yalnızca bir tanesini işaretleyiniz.

	Hiç Katılmıyorum			Kararsızım			Tamamen Katılıyorum
1. Eşimi kaybetmekten korkarım.	1	2	3	4	5	6	7
2. Gerçekte ne hissettiğimi eşime göstermemeyi tercih ederim.	1	2	3	4	5	6	7
3. Sıklıkla, eşimin artık benimle olmak istemeyeceği korkusuna kapılırım.	1	2	3	4	5	6	7
4. Özel duygu ve düşüncelerimi eşimle paylaşmak konusunda kendimi rahat hissedirim.	1	2	3	4	5	6	7

Ek 7: ANNENİN AYRILMA KAYGISI SKALASI (Örnek Maddeler)

Aşağıdaki cümleler ebeveynleri ilgilendiren ve düşündüren konuları yansıtmaktadır. Herkes bu konularla ilgili olarak aynı duyguları paylaşmaz. Cümlelere şu anki duygularınıza göre yanıt veriniz. Her cümleyi dikkatle okuyup kendi katılma ve katılmama oranınızı en yakın olarak yansıtan sayıyı işaretleyiniz. Bütün cümleleri hiç atlama yapmadan ve geriye dönüp okumadan yanıtlamaya çalışınız. Bütün cümlelere başkalarıyla fikir paylaşımı yapmadan yanıt veriniz.

		Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Biraz Katılıyorum	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum
1	Çocuğumdan ayrı olduğum zamanlar onu tutup kucaklamayı özlüyorum.	1	2	3	4	5
2	Çocuğum benimleyken bakıcılar ya da öğretmenlerle olduğundan daha mutlu oluyor.	1	2	3	4	5
3	Çocuklar annelerinin yokluğunda yeni bir mekânda bulunmaktan korku duyarlar.	1	2	3	4	5
4	Mesleğim olmasa hayatımın bütünlüğü olmazdı.	1	2	3	4	5

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı – Soyadı : Fatma Beyza YEŞİLDAŞ
Doğum Yeri ve Tarihi : İZMİR / 09.02.1987

Eğitim Durumu

Lisans Öğrenimi : Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Psikoloji Bölümü
Yüksek Lisans Öğrenimi : Ufuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Psikoloji Bölümü (Devam Ediyor)
Bildiği Yabancı Diller : İngilizce
Bilimsel Faaliyetleri : Beşikçi, E., Sunal, B.A., Yavuzer, B. (2010). The Role of Attachment Anxiety – Avoidance and Submissive Acts on Relationship Stability. International Association for Relationship Research Conference, July 22-26, Herzliya, Israel.

İş Deneyimi

Stajlar : * Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Çocuk ve Ergen Ruh Sağlığı ve Hastalıkları Anabilim Dalı Özgül Öğrenme Güçlüğü Grupları (2011)
* Adalet Bakanlığı Eğitim Evi (2010)
* S.H.Ç.E.K. Ankara Atatürk Çocuk Yuvası (2009)
* Ankara Dışkapı Yıldırım Beyazıt Eğitim ve Araştırma Hastanesi (2009)
* Manisa Salihli Devlet Hastanesi (2008)
* Manisa Salihli Devlet Hastanesi (2007)

Projeler

: S.H.Ç.E.K. Kurum Bakımındaki 0-6 Yaş Grubu Çocuklarının Gelişimlerinin Desteklenmesi Projesi

Çalıştığı Kurumlar

: * Necmettin Erbakan Üniversitesi Meram Tıp Fakültesi 2012- 2015
* Necmettin Erbakan Üniversitesi Aile ve Gençlik Uygulama ve Araştırma Merkezi 2015- Devam Ediyor

İletişim

E-posta Adresi : beyzayavuzer@yahoo.com

Tarih : 13.09.2018

